

FÖRROCHNU

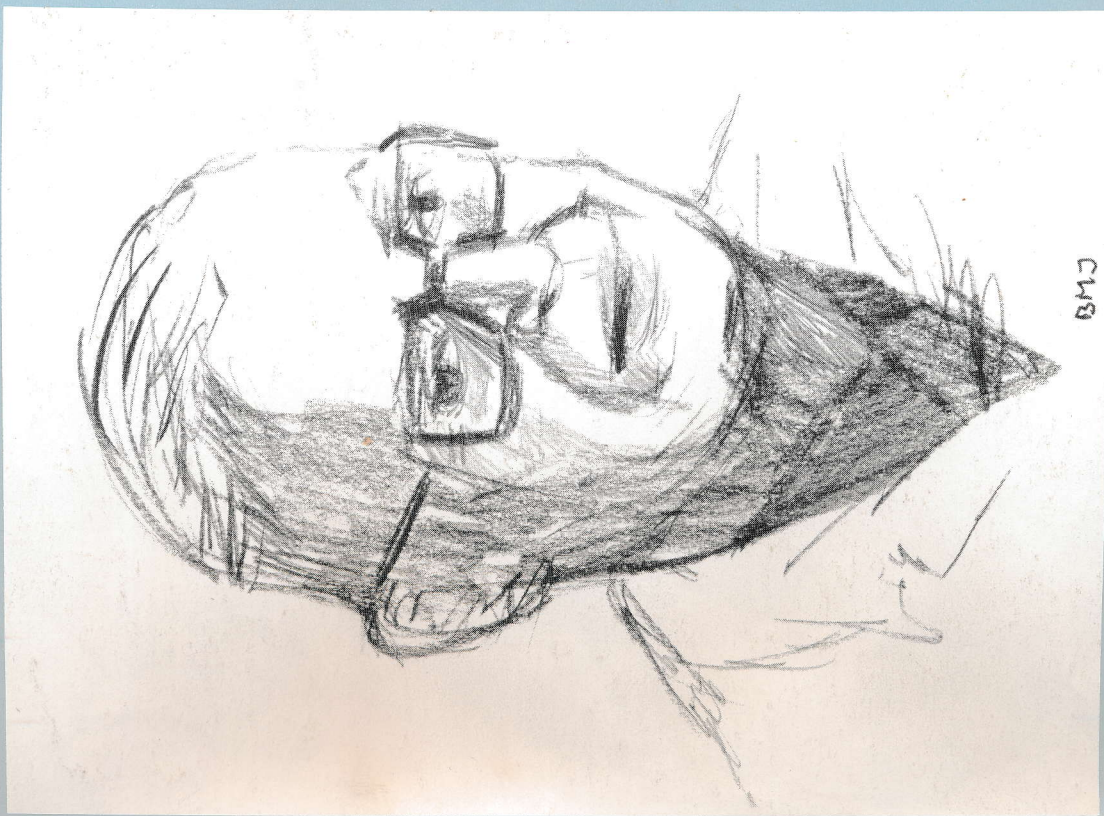
TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR • NR 1 1992 • PRIS 50 KRONOR

Specialnummer om Jean-Paul Sartre

Lars Andrée, Michel Contat,
Marianne Fors, François Ewald,
Erik Wijk
om Jean-Paul Sartre.

Nyöversättningar av Sartre ur
L'Idiot de la Famille, Familjens idiot
Vérité et existence, Sanning och existens
Frihetens vägar.

Illustrationer av
Britt-Marie Jern,
Hans Eliasson,
Martin Odell.

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR

Innehåll nr 1/92:

Britt-Marie Jern Omslag/Converture. Blyertsteckning/Dessin de crayon.....	1
Lars Andrée och Marianne Fors . Att läsa Sartre/Lire Sartre; Ledare/Éditorial.....	4
Lars Andrée . Det upplevda hos Sartre/Le vécu chez Sartre.....	5
Jean-Paul Sartre . Flauberts fall/La chute de Flaubert.....	16
Michel Contat . Att bli Sartre eller ingenting/Être Sartre ou rien.....	19
Jean-Paul Sartre . Sanning och existens/Vérité et existence.....	28
Erik Wijk . Djävulen och Gud Fader/Le Diable et le bon Dieu.....	30
Lars Andrée . Kronologiska hållpunkter/Repères chronologiques.....	34
Jean-Paul Sartre . En besynnerlig vänskap/Une drôle d'amitié.....	37
Britt-Marie Jern . Blyertsteckningar/Dessins de crayon; Tuschteckningar/Dessins d'encre.....	7, 25 32, 36
Martin Odell . Tuschteckning/Dessin d'encre.....	11
Hans Eliasson . Träsnitt/Gravures sur bois.....	39, 58, 71, 75

Förr och Nu ägs av föreningen med samma namn. Föreningens paroll är:

- För en folkets kultur
- För en folkets historia
- För svar för yttrande- och tryckfrihet
- Antimperialism

Förr och Nu begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare: medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i Förr och Nu utför själva frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folk rörelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet.

Om du tycker att tidningen är bra och om du vill den skall fortsätta utvecklas, ge då gärna en gåva, eller ännu hellre, en eller flera prenumerationer!

Du som bor i Stockholmsstrakten, kom med i föreningsarbetet! Ring någon av kontaktpersonerna. Det finns mycket att göra.

Föreningens styrelse: Jonas Hansbo (ordf.), Tomy Gustavsson (ansv. utgivare), Finn Karlsson (kassör), Gun Kessle, Per-Arne Skansen, Margareta Zetterström samt som suppleanter Hans Eliasson och Gunilla Karlsson.

Styrelsen

Redaktionen kan nås genom Jonas Hansbo 018-55 66 83 eller Tomy Gustavsson 08-761 15 25.

Recensionsavdelningen: Facklitteratur — Hans M. Gabrielson 0498-716 95

Skönlitteratur — Lars Iselid 033-11 54 77

Förr och Nu, c/o Jonas Hansbo, Sturegatan 3, 753 14 Uppsala

Årsprenumeration (4 nr) 180:- — Stödprenumeration 250:- eller mer.

Medlemskap 150:- • Postgiro 35 60 72-9 Bankgiro 324-1262

ISSN 0345-3162/(Respit 1992 ISBN 91-971124-4-5)

Att läsa Sartre Lire Sartre

Ledare/Éditorial

I Les Temps Modernes minnesnummer tio år efter Jean-Paul Sartres död skriver Olivier Revault d'Altonnes att hans son, när han kom hem sent efter Jean-Paul Sartres begravning den 19 april 1980, deklarerade:

«Jag har varit på demonstrationen mot Sartres död.» (*Témoins de Sartre* [Vitnesmål om Sartre], december 1990, s 85/1432)

Scenen med pappan som skriver vidare på sin essä om Sartre och sonen som kommer hem efter en demonstration mot Sartres död rymmer något som för Sartres filosofi och författarskap väsentligt: ansvar, tanke och engagemang. Olivier Revault d'Altonnes konstaterar:

«Sartres filosofi är, i 1900-talets Frankrike, den enda filosofin om människan, den enda som söker definiera och försvara subjektivitetens plats i världen.»

Det är denna Sartres revolterande subjektivitet som kliver in i kommande generationer och genererar nya tankar, nya uppbrott och ny frigörelse. Bilden av Sartre hari förlängningen av det ännu upptroniska 1970-talet blivit märkvärdigt tvetydigt. Parallellt med en efter 1980 omfattande postum utgivning, biografier, akademiska avhandlingar och privata essäer har Sartre i mer tidsypisk och

förgånglig journalistik förklarats både definitivt tolkad, död och stendöd.

Medan den officiella bilden av Sartre bleknar och blir urlakad växer författarskapet i alla riktningar, nya filosofiska rottrådar skjuter iväg underjordiskt och det litterära grenverket blir än mer vittomfattande. Man kan med andra ord få ett intryck av att Sartre via sina ord då och då vrider sig upp ur urnan, att han återigen klariänkt och knivskarp deltar i debatten och med ett leende kommenterar dödsrunorna:

«Besymmerlig tid då författarna lever sinsemellan därför att de inte vill foga sig i att vara människor bland andra.» (Jean-Paul Sartre, *Les carnets de la drôle de guerre*, [Anteckningsböcker från det underliga kriget] torsdag den 21 mars 1940, s 425. Gallimard 1983)

Sartres adoptivdotter Arlette Elkaim-Sartre accepterade genast våra önskemål om Sartre-översättningarna till detta nummer av *Förr och Nu* och bokförlaget Gallimard har gett publicerings-tillsänd. Titlar angivna med svensk kursivering finns på svenska.

Strasbourg onsdag den 15 april 1992, 21.00

Lars Andrée och Marianne Fors
(redaktörer för detta nummer)

* /Det upplevda hos Sartre, en utgångspunkt * /Le vécu chez Sartre, un point de départ

Av Lars Andrée

Förr och Nu kunde i nr 3/88 publicera ett utdrag, *Lektionen*, ur Lars Andrées roman *Upprottet* (Respit 1988). Här skriver han om Jean-Paul Sartre utifrån en speciell aspekt: det upplevda.

Veckorna före jul 1991 utkom i fransk översättning en liten kuriös bok som på en och samma gång är en svart essä, en dubbel polemik och en hybridartad roman. Bakom det franskklingande författarnamnet Jean Améry döljer sig en Hanns Maier och ursprungligare Hanns Chaim med nog så tragiskt livsöde. I kronologisk ordning kan Jean Améry beskrivas som jude, tysk och belgare. Född i Wien 1912 flyr han 1939 till Belgien, och efter upprepade arresteringar, tortyr och senare Auschwitz etablerar han sig efter kriget som publicist i Belgien.

Redan bokens titel *Charles Bovary, médecin de campagne* [Charles Bovary, landsortsläkare] och framförallt undertiteln *Portrait d'un homme simple* [Porträtt av en enkel man] (Actes Sud 1991, tyskt orig. Ernst Klett 1978) anger inriktningen. Jean Améry inkamerar och mobiliserar den malträterade romanfiguren Charles Bovary mot dennes upphovsman Gustave Flaubert och vidare mot denne författares förmåste utolkare — Jean-Paul Sartre.

Romanen tar vid där Gustave Flauberts *Madame Bovary* slutar, dvs när Emma Bovary just dött med Charles vid sin sida. Améry låter Charles Bovary för första gången formulera en egen önskan: «Jag vill att man begraver henne i hennes brudklänning...» Ur detta första livstecken, ur denna ursprungsönskan växer frågorna till Gustave

Flaubert fram: Vad har det blivit av mig? Varför tillåter du mig inte att bli något annat än vad du gjort mig till?

Det här kan förefalla komplicerat och svårt men behöver inte alls vara det. Flaubert ville i *Madame Bovary* teckna ett "negativt porträtt" av Charles Bovary som således hela tiden beskrivs genom vad han inte är, vad han inte uppnår eller vad han aldrig förmår. Som en urbotad löjlig figur har han gått till eftervärlden; hans tankar sägs vara platta som en trottoar, hans ryggtavla inger Emma avsmak, han somnar och sover hellre i ett hörn än visar någon ambition, han snarkar och snörvlar. För Flaubert saknar provinsläkaren Charles förmågan att vilja något. Han flyter bara vidare med hustru och barn; byter bostad och bostadsort av lika ringa djupsinne som andra byter strumpor. Den livsavgörande passion Flaubert låter Emma leva ut, stjäla han med påtaglig skadeglädje från Charles som inte ens får dö en anständig död. Trött på livet försvinner denne i avtroken och tynar bort. För intelligensaristokraten, tillika realistiske romanförfattaren Flaubert saknar vanliga människors existensberättigande.

Med Améry föds en ny Charles Bovary. Améry låter honom tala, tänka och handla. För Améry gäller det att teckna ett "positivt" och samtidigt sant romanporträtt av Charles Bovary. De små läkarna, lärarna och småfolket växer utöver sig

själva och blir någonting helt annat än vad Flaubert gör dem till. Améry menar att det är vanligt folk som möjliggör samhällsutvecklingen och historien: utan dem ingen frihet, ingen jämlikhet och inget broderskap.

Améry återuppräftar Charles Bovary och därmed sig själv som människa. Romanen utspelar sig över sex korta, oerhört kondenserade kapitel varav två utgör litterära exposéer; en över den verklighet som format Gustave Flaubert och en andra över den som borde ha varit Charles Bovarys. Sista avsnittet utmynnar i Jean Amérys och Charles Bovarys gemensamma anklagelse mot Flaubert och världen:

«Jag anklagar er för att ha kränkt den pakt som ni hade ingått med verkligheten innan ni började skriva min historia: ty jag var mer än det jag var, likt alla människor som dag efter dag, timme efter timme, går utöver sig själva och motsätter sig de andra och världen, för att förneka det de varit och för att bli det de skall bli.»

Klagomålen är estetiska — det gäller realiteten; de är politiska — det handlar om idealen från franska revolutionen och framåt; och de är filosofiska; besvären anförs med utgångspunkt i ett idékomplex som är centralt för Jean-Paul Sartre, vilken också blir den verkliga måltavlan för kritiken. På sitt egenartade sätt förklarar Améry den oartikulerade avoghet och olust som många av Flauberts läsare dokumenterar.

Argumenteringen som är synnerligen luguber drabbar Sartre på två nivåer. För det första ifrågasätter Améry via sitt språkbruk, dvs Charles Bovary, Jean-Paul Sartres romanporträtt av Gustave Flaubert i *L'Idiot de la famille* (Familjens idiot).

För det andra menar Jean Améry — som, efter de svåra krigsåren, i Sartres filosofi fann det livsmod han för egen överlevnad sökte: «... efter-som jag inte var någonting, tillät mig Sartres frihet att vara allt» — att Sartre i sitt kritiska Flaubert-porträtt hierat sig med den intellektuella ädlingen Flaubert som i ett ordtempel isolerat sig från världen i en liten författarlja i Croisset utanför Rouen. För Améry svarar Sartres successiva radikaliserings mot en tilltagande avpolitiserings av litteraturen som därmed blir alltmer esoterisk, flaubertsk; Sartre försvinner enligt Améry in i

omedelbar och slående. Det vara-för-sig som är medvetet om sig själv kan bara känna igen sig själv som ett vara-i-sig. I spegeln ser vi bara människans förnummat att skapa nödvändiga samspelsbilden av oss själva, aldrig medvetandet eller blicken. Det är som när vi riktar en tevekamera mot teverutan. Vi får en bild av en bild

och krokarnar och försvinner in i sig själv. Varat-för-sig har därför i sitt självmmedvetande hela tiden en tendens att koagulera men det stelnar aldrig. Oändligt små rörelser framkallar stora förändringar. Varat-för-sig som alltid är medvetet om sig självt har m o k raktären av ett vara-för-andra som flyter mellan ett vara-i-sig och ett medvetande. De tre begreppen rör sig kring varandra, de är betingade av varandra och finns bara tillsammans.

Sartres med rätta berömda formuleringar om att existensen för människan alltid föregår essensen, dvs att människan existerar först som människa för att sedan skapa sig själv med projekt, mål och egenskaper, är att uppfatta som en tolkning och ontologiska antaganden han gör.

En väsentlig utgångspunkt för denna tankegång fanns redan formulerad när Sartre 1938 publicerade debutromanen *Äcklet* (La Nausée). Roquentins avgörande upptäckt där är att tillfälligheternas spel styr existensen, att all existens i

Britt-Marie Jern, blyerts, mars 1992.

Man kan finna fog för den valda tolkningen men det är som om den likt en långsam tidvattenvåg forplantar sig över hela romani. En systematisk

fastförskjning sker när den nya innebörden över-svämmer verket. Avsnittet i parken pendlar mellan vad som är tillfälligt och vad som kan vara nödvändigt på samma sätt som det tidigare besöket på museet kretsar kring frågan om vilka som äger existensberättigande, folket eller fåhundarna. Roquentins dispyt med akademikerhumanismen som representeras av Autodiakten blir inkränkt istället för filosofisk. Det tematiska sambandet

Britt-Marie Jern, blyerts, mars 1992.

med diskussionen längre fram i romanen, om Anny's benådade situationer, blir lösare och den vagt optimistiska avslutningen med konsten som en rädning undan godtyckets spel glider lösarna förbi.

Vi kan filosofihistoriskt härleda Sartres idéer. Han säger t ex att René Descartes tolkar sina ord «Cogito ergo sum; jag tänker alltså är jag» alltför snävt och att tänkandet eller själen hos Descartes därigenom blivit en substans bland andra substanser.

Sartres förhållande till Husserl är likartat. Sartre menar att Husserls radikala fenomenologi är omöjlig eftersom man faktiskt inte kan sätta medvetandet inom parentes. Vi kan aldrig nå fram till ursprungliga sinnesintryck skilda från det medvetande vi har. Vi kan alltså inte fråga efter *Geometris ursprung* på det sätt som Edmund Husserl gör i en nyligen på svenska utgiven essä (Thales 1991). Det är då inte en slump att den typen av filosofi saknar motsvarighet hos Sartre, som gör bruk av fenomenologin på ett helt nyskapande sätt.

Skillnaden mellan Heidegger och Sartre är däremot mer särpräglad och avgörande. Sartre har själv dokumenterat utgångspunkten för sitt brinande Heideggerintresse. (Se t ex *Les carnets de la drôle de guerre*, [Anteckningsböcker från det underliga kriget], Gallimard 1983). Hos Heidegger fann Sartre en av epoken laddad filosofi med omedelbara politiska implikationer. Vid tiden för den filosofiska konceptionen upplever båda att de lever i nationer i upplösning: Tyskland efter nerderlaget i första världskriget och Frankrike inför nedderlaget i andra. Sartre insåg att språnget från abstrakt teori till praktisk filosofi skulle kunna göras kortare; men då bör vi lägga märke till att även om man begrepp för begrepp kan parallellläsa de båda filosoferna så skall man därvid finna att allt tar en annan vändning hos Sartre.

Sartre återupprätaer människan som subjektiv vilja utan fördömskull skapa en dualistisk filosofi. Subjektet, jaget eller om man så vill själen är för Sartre ingenting från andra människor eller världen avskilt utan ett jag som vi iakttar bland andra jag. Varat-för-sig har således ett omedelbart förhållande till varat-i-sig och varat-för-andra.

För Sartre är människan aldrig ett kräk utan själ, inte ens i situationer av extremt förtryck eller förfall.

I filosofiskt avseende är det bara bitvis rimligt att tala om en Sartres första, andra eller tredje filosofi eller en första, andra eller tredje estetik. Dessa med akademisk nit godtyckligt lagda snit döljer det övergripande sambandet i Sartres utveckling. Sartre överger inte existentiellismen för att i *Critique de la raison dialectique* (Kritik av det dialektiska förnuftet, Gallimard 1960) närma sig eller slukas av marxismen. Tvärtom, Sartre använder sig av den ursprungligt formulerade filosofin i en omfattande kritik mer av marxismen sådan den inkareras av olika politiska rörelser än av de tankar Marx själv utformade. Sartres förhållande till marxismen liknar därigenom till dels Kirkegaards eller Nietsches förhållande till hegelianismen. Man vinnlägger sig om att återge filosofin mänskliga dimensioner.

Härvidlag finns mellan Walter Benjamin och Sartre såväl slående likheter som avgjorda skillnader både i sättet att formulera problem och i de lösningar som skisseras. Om vi t ex jämför deras essäer om och anteckningar kring Baudelaire så upptäcker vi att båda närgånget analyserar Baudelairens känsloliv, att båda noterar att det finns få konstnärer vars produktion i så ringa utsträckning utvecklas och att båda genom analysen av Baudelaire löser aktuella problem; medan Benjamin tolkar Baudelaire via epoken så tränger Sartre in epoken med hjälp av Baudelaire.

Benjamin ser Baudelaire som sin "epoks signatur", eller att han "hade turen att vara samtida med ett borgerskap som ännu inte kunde använda den utpräglat sociala typ han representerade som medbrottsling för sitt herravälde"; eller att han "ligger nedbäddad i 1800-talet"; eller med en för Benjamin central formulering "det är välgrundade, historiska omständigheter som gör den impotensens lidandeväg som Baudelaire beträder till en som samhället utstakar"; eller att Baudelaire är som störst när han "tycks abdikera" inför epoken. (*Paris 1800-talets huvudstad...*, Symposium 1990 och Essais 2, *Sur quelques thèmes baudelairiens*, Denoël/Gonthier 1983).

Sartre vrider i en av sina första författar-

biografiska synteser Baudelaire (*Baudelaire* 1947) ur tidens bojar. Han visar en Baudelaire som "valde att leva såsom han framstod för andra", att hans "jämmerliga liv, som verkade falla sönder och samman, var noggrant planerat av honom" och att han "efter allt han gjort förlänade den typ av liv som blev hans": Sartre lägger märke till att författare av Baudelairens typ "inte skrev för att bli författare; de skrev därför att de redan kände sig som författare". För Sartre är det Baudelaire själv som stakar ut sin självförbrännande väg genom samhällsabyrinen. Baudelaire blir störst som poet när han tar ställning mot tiden och kanske är det bara detta motstånd som låter honom präglad epoken med sin signatur.

Föregående jämförelse mellan Benjamin och Sartre rymmer ingen värdering av de olika synsätten. De båda författarna visar med olika utgångspunkter upp väsensskilda tolkningar av Baudelairens upplevelse (le vécu) av sig själv, tolkningar vilka ändå bara utgör besläktade infallsvinklar till ett och samma författarskap.

Rainer Rochlitz nämner i förbigående i *Revue D'Esthétique* ett annat nära samband mellan Benjamin och Sartre vilket samtidigt skiljer ut dem från Lukács. Implicit fullföljer och vidareutvecklar Sartre i sin studie över Flaubert principer som Benjamin tidigare tillämpat i sina arbeten. Båda visar helheten genom en minutiös analys av detaljerna. För båda är alltid nutiden den förmästa historiska dimensionen. Benjamin och Sartre förmlular var och en på sitt sätt en levande och produktiv estetik med möjlighet att föda nya konstverk, nya romaner, medan Lukács främst beskriver en episkt avslutad epok. (*Walter Benjamin. Revue D'Esthétique*, Hors série, 1990, s 41ff)

Men mitt försök attringarna i en utgångspunkt för det upplevda (le vécu) hos Sartre handlar här mindre om att förklara Sartres förhållande till marxism än om att ange ett av hans problem: Sartres ursprungliga existentiellism är till sitt väsentliga innehåll historielös eller bortom ett socialt sammanhang, och den har därför behov av en historisk dimension för att kunna vidareföras. Den i slutet av *Varat och Intet* utlovade sedeläran var tänkt att öppna för detta perspektiv men projektet

vidgades omedelbart, blev för omfattande och övergavs.

Sartre söker senare genom två parallella och integrerade rörelser, i två gigantiska skov — det ena allmänt, historiskt och politiskt, och det andra inriktat på att tolka personen Sartre och enskilda individer som historiens subjekt — omfatta detta problem: Hur kan det komma sig att individerna är fria att handla när de till syvende och sist är historiskt bestämda av sin sociala situation? Det handlar således om att penetrera livet sådant det upplevs av enskilda, utan att i förväg veta vilket resultatet blir. Frågan ställs abstrakt, men de successivt alltmer omfattande svaren kan bara formuleras som lösningar på problem givna av en bestämd tid. Därav Sartres totala engagemang i den av honom upplevda samtiden och hans aldrig slocknande intresse för romankonsten som bäst ämnad att loda djupet av en upplevelse. Den politiskt radikala skriftställaren Sartre försvinner inte när filosofen Sartre övertar sig ner och skriver en sista gigantisk roman över frihetens paradoxala möjlighet: *L'Idiot de la famille*.

Sartres andra personhistoriska syntes kom att handla om författaren Jean Genet (*Saint Genet: Comédien et Martyr* [Sankt Genet: Komiker och Martyr], 1952). Den är med sina 625 tättryckta sidor oändligt mycket mer omfattande än vad den lilla Baudelaire-essän om 190 glesa sidor kunde vara. Med en nära nog fabulös uppfinningsrikedom kring och insikt i Jean Genets biografi tecknar Sartre ett porträtt som till sin karaktär är både filosofiskt, estetiskt och skönlitterärt.

Från barndomen följer vi steg för steg hur Genet blir fosterbarn, tjuv, bög, artist och författare. Men Sartre härleder inte det kommande författarskapet från barndomens upplevelser. Varje livsavschnitt omformar helheten av tidigare genomlevda epoker, och barndomen får ny innebörd beroende på den framtid Genet går till mötes. Barndomen är inte statisk, någonting en gång för alla givet utan öppen, beroende av framtiden för att få innebörd.

Genet ser och känner igen sig själv i samhället på samma sätt som han senare ser sig själv genom den litteratur han skapar, som en främling. Rörel-

sen är dubbel; omgivningen definierar Genet som någonting obekant och när denne förverkligar sig som en utomstående så blir han också främmande inför sig själv. Genet blir inte illa berörd utan rörd över att läsa vad han själv skrivit och som upprätlat narcissistisk författare skriver han ytterst bara för sig själv, dvs för att läsa sig själv och röras till tårar av det livsöde som är hans eget: «... och han vänder sig bara till en läsare, bara till en man, sig själv». Sartre kommer efter analysen av Genet att mindre identifiera det litterära konstverkets kvalitet och kommunikationsförmåga med dess populära anpassning till publiken än med att författaren troget projicerat sig själv i verket. Däliga romaner blir då sådana som släppt speglar rådande ideologi.

I ett lika mångtydigt som mångfacetterat avsnitt om Genets första omvändelse analyserar Sartre hur Genet väljer att bli vad man gjort honom till. Som generell struktur för detta Genets ursprungsväl anger Sartre: «Han bestämde sig för att bli vad han var eller, för att säga det på ett annat sätt, det hela bestämdes inom honom.» Genet låter sig själv omformas av samhället. Han önskar bli vad andra sagt att han är, men med varje närmande till målet sluter sig framtiden som en mussla framför honom. Man skulle kunna säga att Genet bankar huvudet i väggen för att medvetandet skall ta form.

På tvärs mot samhället, upprorisk och obstinat blir han själv bara en reflex av tiden. Denna självdestruktiva process är en anomal, både tänkbar och otänkbar, möjlig och omöjlig: «En handling som man genomför i avsikt att vara är inte längre någon handling, det är en gest.» Genet blir själv fiktiv, ramlar ur historien och världen. Genets livsval får inte sin fulla innebörd förrän det integreras i ett författarskap som sedan kommer att präglas av spänningen mellan att vilja vara vad man blivit och att önska sig något utöver vad man redan är. Enligt Sartre kan vi aldrig bestämma oss för att vara vad vi redan är: «Syftet med ett beslut är att genomföra en förändring i världen; ett beslut går utöver det som redan är mot det som ännu inte är.» Samtidigt som Sartre beskriver Genets utveckling polemiserar han mot den Nietzsche som lät Zarathustra lansera det antika slagordet: «Bli vad du är.»

Övergången från en livsfas till en annan beskrivs av Sartre som metamorfoser med samma omvälvande innebörd som en rad av politiska eller religiösa omvändelser (conversions) skulle kunna ha. Efter en politisk förvandling får vi en ny barndom, eller ser vi vår barndom i ett nytt ljus. För Genet gäller att han sammanfattar och avslutar sig själv i varje roman, som därigenom ger honom ny riktning. Genet och Sartre pytsar inte likt många moderna och marknadsanpassade författare ut en allt mer utspädd skvätt av sig själv i den ena boken efter den andra «i avsikt att förbli nya under en längre tid». För dem uppstår inte det problem som en liten svensk poetissa kände när författarskapet höll på att rinna ut i en nullitet och någonstans beskrev: «Att fortsätta vara poet är egentligen mycket svårare än att börja. Hela ens verksamhet kommer att utspelas i skuggan av två egentligen oförenliga önskningar: att behålla sin egen röst och att undvika upprepningar.» Eftersom Genets konstnärliga anspråk är mer vittgående än att ordna födkrok kommer varje nytt romanprojekt att ge en totalbeskrivning av honom själv i en bestämd situation och därigenom genomlysa hela samhället. Genet förnyar sig genom sina romaner. Romanekniskt är dagens samhälle inte mer komplicerat eller mindre överblickbart än tidigare.

Sartre skriver upplevelsehistoria (l'histoire du vécu) samtidigt som han lägger grunden till en ny tolkning av estetiken och framförallt romankonsten. Med hjälp av Genets romaner, som bitvis är att likna vid slitna och flitigt använda sportkoppor (crachoirs) på ett lungsanatorium, frilägger Sartre med systematisk iver såväl författar- som läsarmekanismen.

I ett blixtrande snabbt avsnitt inverterar Sartre Heideggers tanke att döden är allas vårt mål. Sartre finner att Genet överlever sig själv: «Att leva är att överleva ett dött barn.» Men barnet inom oss dör utan att dö, utan dödsdatum; vi tillintetgör eller integrerar det döda barnet i vår framtid.

In i minsta detalj kommer Genets negativa ursprungsväl att genom upprepning växa in i författarskapet: «För honom innebär författandet att återskapa sig själv»; «... han imiterar sig själv». Sartre menar att vi inte har något behov av ett

Martin Odell, tusch, mars 1992.

freudianskt undermedvetet för att förklara människan, att det hypotetiska antagandet om ett undermedvetande i själva verket gör det omöjligt att förstå människan som en fri varelse och därmed också litteraturen.

*

Sartres våltaliga försvar av en engagerad litteratur ges ofta en alltför snäv och tidsbunden innebörd. Det är som om man av Sartre velat göra en torr partigångare eller rigid klasskampsprofet som ansåg att skönlitteraturen och konsten borde reduceras till att vara programtexter omstöpta i en mer agnatorisk och förförisk form. Man har rentav sagt att Sartre i vid mening skulle vara motsåndare till modernismen.

Från vänster har man anklagat Sartre för att han i sin litteratursyn skulle vara en borgerlig individualist utan förståelse för de breda lagrens önskemål och episka tänkande.

I sin vackra Sartre-biografi sammanfattar John Gerassi i en bjärt formulerad alldeles riktigt Sartres position: «Kommunisterna kallade honom en kapitalistisk hyena. Kapitalisterna kallade honom en kommunistisk vasall.» (John Gerassi. *Jean-Paul Sartre, Hated Conscience of His Century*, Volume 1, Chicago 1989, s 186) Båda ståndpunkterna är Sartesliga redan vid en obetydlig bekantskap med Sartres biografi eller författarskap. Bättre då att se vad vi kan utvinna ur den av Sartre skapade litteraturen.

Biografin över Jean Genet var ursprungligen tänkt som ett förord till en samlingsutgåva av Genets verk men jäste över gränserna och blev en egen avslutad och avrundad volym.

Sartres sista personhistoriska syntes *L'Idiot de la famille*, 1971–73, om Gustave Flaubert är mer omfattande och därför mindre tillgänglig för summering. Varje avsnitt beskriver en bestämd biografisk tid samtidigt som det i en progressiv-regressiv rörelse pendlar mellan en framtid och en historik, vilket gör att man som läsare hela tiden konfronteras med såväl en kronologisk genomgång som helheten av Flauberts liv. Tiden blir därigenom relativ, subjektiv och privat. Någon tid utanför det upplevda eller historien finns inte.

Med likartad innebörd som Gustave Flaubert sade att «Emma Bovary det är jag» skulle Sartre

kunna säga att «Gustave Flaubert det är jag». *L'Idiot de la famille* kan läsas som en gigantisk och oavslutad roman i stil med Musils *Mannen utan egenskaper*. Mellan Musils huvudperson och Sartres finns ett nära för att inte säga intimt samband. I båda böckerna möter vi en man som med Sartres ord beskrivs som: «tom, utan passioner, utan karaktär, utan intressen, en liten ljussstråle som utforskar det egna minnet».

Medan Roquentin i *Äcklet* avbyter sin biografiska forskning om Rollebon och beslutar sig för att skriva en roman så fullföljer författaren Sartre i *L'Idiot de la famille* Roquentins uppgift genom att skriva en biografi som är en roman. Jag in-skränker mig här till att endast redogöra för ett enda kort delmoment som behandlar Gustave Flauberts skolgång och då närmare bestämt bara de tre punkter där Sartre sammanfattningsvis förklarar Flauberts relativa misslyckande i skolan, vilket motsvarar sidorna 1129–1142 i originalutgåvan av två.

Gustave Flaubert, som kliver in i världslitteraturen, lär sig läsa sent och uppnår aldrig mer än medelmåttiga resultat i skolan och då inte ens i de åmnar där han senare i livet kommer att briljera. Han förmår t ex inte skriva vanliga uppsatser.

Låt oss se hur Sartre närmare sig detta fenomen. Sartre, som hyser föga tilltro till förklaringsvärdet i tankar om genialitet eller dumbhet, konstaterar inledningsvis att Flaubert varken är mer eller mindre begåvad än sina klasskamrater. Socialt har han det väl förspänt med en far, Achille-Cléophas, som är läkare och kirurg och som har högt anseende i Rouen och en nio år äldre bror, Achille, som framgångsrikt fullföljt sina studier vid den skola där Gustave senare utan att vara sämst ändå bara möter nederlag efter nederlag.

Samma fadersaktighet som för den äldste sonen inspirerar till studier kommer för den yngre att fördröjamognaden. På lekfullt avstånd har Gustave följt sin brors studier och på sitt eget sätt redan avslutat skolgången när han själv som nioåring sätts i skolbänken. Han både kan och inte kan hela läroplanen och förstår inte att Achilles, eller för den delen faderns, höga betyg grundade sig på idogt slavarbete: «Vad gör han annat än återupplever, en efter en, redan levda minuter; fränscha,

«Flaubert har redan visat att det i hans skola fanns två lösningar: konsten eller döden.»

L'Idiot de la famille III s 726f.

några spår efter sig: «De kommer att försvinna och det är överflödigt att säga att världen skall glömma dem, eftersom vändan aldrig kommer att ha lärt känna dem.»

Passiviteten är för Gustave Flaubert ett ursprungligare val, som bl a har sin utgångspunkt i en extremt överbeskyddad men inte kärleksfull barn-dom, men Sartre insisterar inte på att ens detta val skulle vara mer än indirekt orsak till Gustaves skolmisslyckande. Skolans analytiska tänkande förutsätter en viss form av aktivitet; man når fram till godkända resultat och höga betyg eller man fastnar i felaktiga svar och får låga betyg, slumpen avgör. Gustave förmår inte analysera eller följa logiska resonemang, han tänker passivt i kompakta block, stora sjök eller komplex av idéer, aldrig med de härledbara begreppen. Hans tänkande «...mäter inte, det tvekar, famlar; det förnekar eller tillstår aldrig någonsin; det fäster sig passionerat vid en idé, frigör sig sedan från den och blir kvar i tvivlet, detta idisslande genomkorsas av snilleblixtar som plötsligt uppenbarar en oupp-löslig helhet för honom och lika snabbt slocknar, lämnar honom blind, oförmögen både att analysera sin intuition och att artikulera den med ord som hänger samman.»

Allt samverkar till att skolan förstärker denna tendens som mer än 20 år senare resulterar i romanfiguren Emma Bovary, vars känslor aldrig analyseras utan bara presenteras som «...oreducerbara anhopningar som följer efter varandra i en synnerligen märklig ordning».

Trots sju års intensivt arbete med *Madame Bovary* förmår Flaubert aldrig göra en plan eller disposition för romanen, vilket omvänt också «förklarar att den stackars pojken aldrig glänste i de franska uppsatserna». Klasskamraterna får högre betyg och premier men Gustave överträffar dem alla som författare. Han misslyckas med

intensiva förnio år sedan återföds de en aning urblekta: «Gustav, kom ihåg din bror», säger de äldsta av pedagogerna och fortsätter: «Den här uppsatsen har han gjort. På samma ämne. Jag gav honom betyget 18. För-sök att uppnå åtminstone 14.»

Faderns imperativ som gjorde det möjligt för Achille att tro att han i skolan «hittade på det som han upprepade», reduceras för Gustave till ren repetition och ingenting annat än repetition. För honom existerar inget uppror; två alternativ återstår: att resignera och acceptera den förelagda uppgiften och bli en framgångsrik och medioker kopia av brodern Achille eller att överträffa föregångaren, dvs inte bara vara framgångsrik utan bli genial, ett litet skolmonster.

Gustave, som tidvis faller ned i djupaste självl-förakt men alltid anser sig stå över alla, faller för det senare alternativet. Han stöter dock genast på hinder. Skolan accepterar inga genier. Dess väsen och andemening är att reproducera kunskap och samtidigt integrera barnen i rådande samhällsordning. Geniet vänder tågordningen och ser först lösningen för att sedan ställa upp de problem som leder fram till slutsatsen. All normal pedagogik visar upp fakta uttänkt för att illustrera ett redan givet resultat. Paradoxen blir att Gustave genom att i skol-situationen vilja vara genial endast be-kräftar sin egen konstitutiva passivitet. För att vara sig själv måste han avstå från all skolframgång. Med skolgången föds det intensiva hatet till brodern Achille som offrat sin själ och familjens ära på konkurrensens altare. Och en annan märkvärdig tanke: Den som blir lärare, gör lärarkarriär och blir studierektor... eller den som lämnar världen och lever med litteraturen i sin egen vrå... båda överger litteraturen. Den förra av brist på tid och den senare för att han har för mycket tid till sitt förfogande. Båda upplöses i intet utan att lämna

skolarbetet men läser samtidigt avancerad poesi mot sina lärare, sina klasskamrater och sin far. Vid sidan om kan vi notera att Flauberts respektlösa användning av det franska språket i brev visar en föga social individ. Så t ex sätter han nästan aldrig punkt eller komma om meningen slutar vid radslut; tankesteck ersätter punkt, komma, semikolon och kolon; och han utelämnar nästan systematiskt alla franska accenter. Skolan misskrediterar honom men lärnar honom obefläckad.

«Det är inte bara det att han inte längre vet för vem eller varför han skall arbeta; själva meningen med arbetet undgår honom.» Hårt arbete är för Gustave Flaubert att skriva två ord, resa sig, gå tvärs över rummet och tillbaka till skrivbordet för att stryka över de två orden, dagdrömma, resa sig, gå till fönstret, titta på Seine, gå tillbaka till skrivbordet och kopiera de nyss överstrukna orden och till dem lägga ett tredje... Kort sagt, Gustave Flaubert utvecklar tidigt och bevarar hela livet en arbetsrytm föga lämpad för den klocktid som styr skolans prov och förhör. Hemifrån är han van vid regelbundna tider strikt anpassade efter Achilles-Cléophas jaktade tillvaro som läkare, men själv har Gustave i hemmet all tid i världen för sina sysslor. När han börjar skolan kolliderar två tidssystem. Han störs av den påtvingade skolrytmen men ändå mer av att det är en rytm påtvingad av andra och avsedd för alla. Och varför skall han ägna sig åt studier när han redan anser sig stå över de blivande läkare, lärare och jurister som han ser bleka och glämniga i bänkarna omkring sig.

Ytterligare en aspekt: Den franska skolan blev på 1830-talet under Louis-Philippe än mer accentuerat en liberal konkurrensskola med kadaverdisciplin. Gustave Flaubert som identifierar sig med familjens ära och stolthet förstår aldrig varför han i skolan skall jämföras med barn till mindre framgångsrika eller mindre begåvade familjer eller med andra överhuvudtaget. Han anser sig i kraft av eget inre värde ha rätt att vara främst i klassen, men upptäcker att konkurrensen från händer honom varje värde som inte är utbytbar på den godtyckliga betygsmarknaden. Systemet gör att de främsta saknar själ medan alla andra har själ men saknar medel att förverkliga denna själ. I skolan försvinner man, upplöses i flokken. Med

varje uppsats Gustave får tillbaka definieras han inför klassen negativt, genom vad han inte är, som en brist; man frånhänder honom människovärdet och skratrar åt små fel i uppsatserna medan andras löjligt normalanpassade krior får högsta betyg.

Det är då inte en slump att *Madame Bovary* inleds med den famösa scen där den fete, fula och klumpige Charles Bovary framkallar våldsamma och hatfulla skratsalvor när han för första gången träder in i klassrummet och som straff för att han lockar de andra till skritt tvingas att på latin skriva «Lag är löjlig, Ridiculus sum» 20 gånger.

Genom en cirkelrörelse är jag således tillbaka vid utgångspunkten. Andra kapitlet i Jean Améry's inledningsvis nämnda roman har rubriken *Ridiculus sum*, men det utspelar sig när loppet redan är kört, när Charles Bovary redan är på väg att dö.

Hos Flaubert resignerar Charles Bovary; han skriver sitt pensum och blir för varje ord och varje sida allt löjligare. Gustave Flaubert integrerar i tredje person singularis denna självupplevda skymf i *Madame Bovary*, lierar sig med de skratrande och iaktar med dem förloppet. Som subjekt och berättare är det i själva verket Flaubert som initierar skratsalvorna mot sig själv. Det är som om det nära sambandet mellan författaren Gustave Flaubert och romanpersonen Charles Bovary blev Jean Améry övermäktigt. Vi kan inte veta om Améry upptäckte det på vägen och ändå fullföljde romanprojektet på det enda sätt som inför eftervärlden kunde garantera dess giltighet, göra det övertygande.

*

Jag har i denna lilla propå närmast mig det upplevda hos Sartre skönlitterär/estetiskt, filosofiskt och författarbiografiskt. Tidigare har jag gjort en lång fenomenologisk studie över samma problem. Utrymmet medger bara att jag här knyter samman allt med hjälp av två av Sartres sena definitioner:

1/ I en intervju för *New Left* som återgavs i *Le Nouvel Observateur* 26 januari 1970 sade Sartre: «I den bok om Flaubert som jag håller på med har jag ersatt mitt gamla begrepp medvetandet (conscience) — fastän jag fortfarande ofta använder ordet — med vad jag kallar det upplevda (le vécu). Jag skall strax försöka förklara vad jag

Jean-Paul Sartre och hans livsledsagarinna Simone de Beauvoir sida vid sida på bokhandeln

Librairie Internationale Kléber i Strasbourg.

Foto: Marianne Fors, april 1992.

menar med denna term, som varken betecknar det förutmedvetnas tillflyktsort, det omedvetna eller det medvetna utan det område där individen ständigt är uppfyllt av sig själv, av sin egen rikedom och där medvetandet är listigt nog att bestämma över sig själv genom glömskan. >---/ «Det som jag kallar det upplevda är just alla det psykiska livets dialektiska processer som med nödvändighet förblir ogenomsådliga för sig själva ty de är en konstant summering som inte kan vara medveten om vad den själv är. /... det upplevda kan alltid förstås, men man kan inte ha kunskap om det.» (Situations IX, *Sur moi-même*, s 108s. På svenska i Norstedts Faktapocket *Jean-Paul Sartre, Sartre om Sartre*, 1988, s 339f)

2/ I en annan text från ungefär samma tidpunkt definierar Sartre romanen: «Med roman avser jag en prosaberättelse som har till mål att summera ett enskilt fiktivt tidsförlopp.» (Situations IX, s 281) I den meningen är *L'Idiot de la famille* att betrakta

som en roman. Men eftersom Sartre i praktiskt taget allt är Gustave Flauberts motsats tecknar han i *L'Idiot de la Famille* ett "negativt" självporträtt, dvs han beskriver sig själv genom vad han inte är. Dessa avsiktligt både vaga och vida definitioner av det upplevda och romanen integrerar och modifierar många av Sartres tidigare ståndpunkter. För både det upplevda och romanen gäller att de ses som framtidsinriktade projekt. Den ännu inte upplevda framtiden färglägger upplevelsen och det upplevda. Sartre kopplar samman kunskapen om det upplevda med konstverket och visar hur konsten realiserar genom livet.

*

*

Flauberts fall La chute de Flaubert

Ur *L'Idiot de la famille av Jean-Paul Sartre*.

Jean-Paul Sartres *L'Idiot de la famille* (Familiens idiot) om författaren Gustave Flaubert utgör krönet på Sartres författarskap. Här sammanfattar han sin filosofi i en bred tidskronika som både lägger grunden för ny biografisk forskning och ger romankonsten en ny inriktning. Gustave Flaubert, vars far Achille-Cléophas och äldre bror Achille var läkare, genomled i januari 1944 någonting som dessa först tolkade som ett slaganfall men efter ytterligare anfall som ett led i en epileptisk sjukdom. I tidigare biografier över författaren har detta anfall noterats. Sartre gör sjukdomen till en huvudpunkt samtidigt som han visar hur Gustave Flaubert faktiskt själv provocerade fram den.

Knappt har han anlänt (hem) så vill han klamma sig fast vid varje minut, men tiden störtar samman: *det är återkomsten* som är sanningen med den här resan. Redan från de första timmarna förstår han det, han förstår att han inte längre kan lyda och ännu mindre revoltera. Två rigorösa och motsägande omöjligheter: och likväl brädskar det. Det finns inget möjligt ställningstagande och ändå är det *nödvändigt* att ta ställning. Det är då «något» händer, på ett ganska tragiskt sätt, i hans hjärnkontor». (s 1766) *

«Fallet» (*la chute*) uppfattat som ett omedelbart, negativt och taktiskt svar på en brådskande angelägenhet. (s 1769) *

En kväll i januari 44 kommer Achille och Gustave tillbaka från Deauville, där de har varit för att se till huset. Det är mörkt som i en ugn, Gustave kör själv kabrioletten. Plötsligt, i närheten av Pont-l'Évêque, när en åkare passerar till höger om vagnen, släpper Gustave tömmarna och faller ner vid sin bros fötter, tillintetgjord. Eftersom han är orörig som ett lik, tror Achille att han är död eller döende. Långt borta ser man ljusen från ett hus. Den äldre brodern kör sin yngre bror dit och ger honom akut vård. Gustave förblir i detta katalaptiska tillstånd i flera minuter; han har emellertid förblivit vid fullt medvetande. Här han

Pont-l'Évêque upplevda som en utifrån kommande olycka) är en *avbild*, ett chiffer för en mycket djupare och mer riktad process som utspelar sig inuti honom själv. Krisen definieras på samma gång som en sträng nödvändighet — den är resultatet av en långsam sammanfattning — och som en ytlig händelse som *uttrycker* en avsikt även om den själv inte är denna avsikt. «Före» denna yttre händelse, har «någonting

tragiskt» skett inombords. Det är uppenbart att «hjärnkontoret» inte representerar det fysiska organet utan subjektiviteten. Således är krisen sammankopplingen av bilden av och det yttre uttrycket för en tragedi, det vill säga för en konflikt som inte kan lösas på annat sätt än genom förintelsen av motsägelsen. Av detta skäl kan vi förstå varför Flaubert inte längre fruktar något: tärningen är kastad *före* natten vid Pont-l'Évêque. Attacken är bara ett *förverkligande*, det oåterkalleliga antligen upplevt: inget mer; attacken tillför inget, den slutför: alltså, tvärt emot vad han kunde frukta i januari 1944, är det ingenting *nytt* som här gör sig gällande. Med andra ord, Flauberts liv fram till tjugotvå års ålder framstår för honom som en riktad process, vars offer och ombud han är, en process som slutligen för honom till den slutliga tragedin, ty han upphörde inte att samtidigt förbereda sin död och sin återuppståndelse, eller om man så vill sin galenskap och inriktandet av ett särskilt system gjort för ett speciellt fall. Han säger till Louise: jag blev tokig, jag gav efter *för att* ta itu med mitt onda och *för att* därav skapa min frälsning, genom isolering, försakelse av verkliga njutningar och det definitiva valet av det imaginära.

Men vet han hur den här skissen förberetts inom honom? Har han avstått från att i sina alltför djupa dvalor 1943 söka liknande tidigare anfall? Har han

«Den väsentliga skillnaden mellan Antoine Roquentin och mig är att jag skriver

berättelsen om Antoine Roquentin»

Sartre i *Les Carnets de la drôle de guerre* s 410

dande har slitit ut honom och rubbat hans nervsystem.

«Du må tro att jag har lidit för att, trots den starka hälsa som mitt utseende utstrålar, övervinna en nervsjukdom som varat i två år.»

«Jag har varit sjuk av att läsa juridik och ha långtråkigt.»

«...vid 21 års ålder undslapp jag döden i en nervsjukdom som utvecklats av en serie irritationer och sorger, på grund av vaka och ilska.»

För honom är det i dessa avsnitt knappast något tvivel om att studierna i juridik är ursprunget till allt. Han *led* så mycket av dem att han höll på att förstöra hälsan: han arbetade i ständigt irritation, vakade hela nätter igenom och, framför allt, hade långtråkigt. Denna leda, granne med sinnesförvirring, har han beskrivit i *November* (November) och vi vet vad han uttrycker: inte bara — inte heller framför allt — sitt äckel inför det idiotiska arbetet man tvingar på honom, utan först och främst sin smärta över att vara «alltför liten för sig själv», över att, i brist på begåvning, inte kunna byta sitt «vara», och över att vid varje tillfälle känna framtidens bett, de *borgerliga* olycksöden som väntar honom.

b) Men det händer att han ger en mycket anorlunda förklaring till sina besvär: «Galenskapen och lyxen är två saker som jag utforskat så noga, där jag av egen vilja navigerat så

efter bestörningen i januari 44 försökt sig på att återskapa den långsamma organisationsprocess som för honom till hans första olycka? Från 46 hittar vi ofta tolkningsförsök i Gustave Flauberts brev. På ytan är hans förklaringar inte alltid så sammanhängande; på djupet upptäckerviden är enheten.

a) Det enklaste skälet för hans onda, det som han oftast anför, det är att ett långt li-

Att bli Sartre eller ingenting Etre Sartre ou rien

Intervju med Michel Contat av François Ewald

Michel Contat är en av de bästa kännarna av Sartre. Som forskningschef på CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique, Det Nationella Centret för Vetenskaplig Forskning) är han ansvarig för "programmet Sartre". Följande intervju, som stod att läsa i den franska kulturtidskriften *Magazine Littéraire* i november 1990, publicerades med vänligt tillstånd av Michel Contat och Magazine Littéraire.

— Hur lärde du känna Sartre och hur blev du hans "utgivare"?

— Jag hade tagit en filosofie magister-examen i litteratur i Schweiz på ämnet *Fångarna i Altona* (Les Séquestrés d'Altona) som jag lät Sartre läsa. Det var 1965. Vid den tiden hade jag besöksförbud i Frankrike för medhjälp till FLN (Front de libération nationale, den algeriska befrielse-rörelsen; ö a). Detta förbud upphävdes tack vare Sartre. Jag fortsatte att forska kring hans verk och började samla allt tryckt material. Ett stort antal av Sartres texter, spridda i tidskrifter och inte samlade i de olika volymerna av *Situations* (Situations), var fortfarande okända. Tillsammans med Michel Rybalka redigerade jag en bibliografi som också innefattade intervjuerna: *Les Écrits de Sartre* (Sartres skrifter), med förord av Sartre själv.

Jag övergav projektet för att i stället arbeta med en utgåva av hans verk i Pléiaden, en utgåva som skulle börja med romanerna. Detta arbete, som jag fullföljde tillsammans med Michel Rybalka, tog nästan tio år. Sartre hjälpte oss mycket med information om texternas ursprung. Volymen utkom strax efter hans död, tyvärr hann han inte själv få den i sina händer.

— Du har alltså hjälpt Sartre att komma in i Pléiaden?
— När Robert Gallimard, till följd av Nobelprisan i utkastet till *Orden* (Les Mots).

set, föreslog honom det, var hans första reaktion att säga: «Nej, Pléiaden är en gravsten. Jag vill inte att man begraver mig levande.» Men i början av 70-talet blev han medveten om att hans ställning höll på att förändras, att han höll på att bli en klassisk författare.

Vid tiden för Nobelpriset, 1964, förstod han att ett mottagande av priset skulle ha uppfattats mycket illa av de unga och radikala läsare som han var angelägen om. Samma frågeställning vid början av 1970-talet hade visat honom att de unga struntade i Pléiaden. Likafullt accepterade han. Som han sade i sitt *Självporträtt vid 70* (Autoportrait à 70 ans), var det en barndomsfantasi att komma ut i samma utgåva som Machiavelli eller Shakespeare. Han var lycklig över att hans romaner skulle bli tillgängliga i en fin utgåva, med en kritisk kommentar. Han tyckte själv om Pléiaden som arbetsinstrument.

Därefter rekryterades jag av CNRS, 1982, för ett program som bestod i att samla in alla delar till en biografi om Sartre, att samla ihop fakta till en vetenskaplig och komplett utgåva, och att utarbeta en avhandling om Sartres intellektuella väg, en avhandling som är på gång. På Institutet för Moderna Texter och Manuskrift har vi skapat en Sartre-grupp, bestående av de främsta specialisterna, som studerar hans manuskript med början i utkastet till *Orden* (Les Mots).

en förmekeleens värld men utan verklighet. Med andra ord tillfredsställda han utan risker sina sadistiska önskningar och sin nekrofil. Säkert trötades hans kropp ut i denna nästan oändliga spänning, och slutligen brast nerverna: men det var det minst onda: attacker, en extrem nervositet, men inget delirium: deliriet, det var före, han har insett det *genom sin viljas styrka*; med ens känner han de djupa krafterna, det är inte längre någon risk att han tror på dem. Hallucinationerna förblir «ner-vösa» och kan inte bli «mentala»: han har trängt alltför långt in i inbillningens mekanismer för att låta sig fångas i föreställningarna. Utan tvivel får de en sorts stadga i och med att de tränger sig på. Men inte ens då kan de helt duperas för Louise drömmare. Det var det han förklarade för Louise lite tidigare: «Du talar om några slags hallucinationer som du har haft; var försiktig. Man har dem först i huvudet, sedan kommer de framför ögonen. Det överkliga invaderar en, och de smärtorna är ohöygliga. Man känner att man håller på att bli galen. Man är det, och man är medveten om det.»

Den systematiska odlingen av det «överkliga» kan föra dit, men inte längre: det överkliga dominerar men utan att helt kunna ersätta verkligheten: man känner att man håller på att bli galen. Man är det och *man är medveten om det*. Det är detta medvetande — som Flaubert under sina värsta stunder bekräftar att han aldrig har förlorat — det är denna «ohöygliga» känsla av att vara galen som alltid, tror han, kommer att skilja honom från en verklig däre. Ty Gustave underförstår naturligtvis att en däre aldrig har vetskap om sin galenskap, ett misstag som inte kommer från honom utan från den samtida psykiatriens stammande. Hur som helst, denna lite skrytsamma tolkning av sjukdomen implicerar en särskild teori om fantasin — hans — enligt vilken den inre bilden inte är en brist, tecknet på en frånvaro, utan en fullhet som skiljer sig från verkligheten genom sin perfektion och genom sin oändliga lätthet. (s 1799—1803)

Översättning: Marianne Fors och Lars André
©Editions Gallimard

väl att jag aldrig (hoppas jag) kommer att bli vare sig en allenerad eller de Sade. Men kors vad det har stått mig dyrt. En nervsjukdom har varit slagget på dessa små intellektuella lustigheter. Varje attack var som en sorts blödning i nervkontaktarna. Det var den fruktbara förlusten av hjärnans pittoreska förmåga, hundratusen bilder hoppade på en gång i ett fyrverkeri.» Han visar oss i samma brev vad han menar med att utforska galenskapen: den mänskliga misären — sådan den kommer till uttryck på sjukhusen, dårhusen, bordellerna — har «någonting så rätt över sig att det ger själen en kannibalistisk aptit. Själven rusar på dem för att sluka dem, assimilerar dem. Med vilka drömmar har jag inte sannat kvar i en horas söng och tittat på de slitna ställena i hennes söng. Vilka hemiska dramer jag funderat ut på bårhuset, dit jag tidigare hade sådan lust att gå osv. Jag tror förresten att jag på det stället har en särskild förmimnelseförmåga; vad gäller det onunda är jag duktig».

Vi kan, besynnerligt nog, lägga märke till att det som han för Louise nämner som orsak till sin sjukdom, framställer han tvärtom för fröken Leroyer de Chantepie som ett möjligt botemedel. Till den senare skriver han faktiskt 1957: «Ni frågar mig hur jag botat mig från mina nervösa hallucinationer? På två sätt: för det första genom att studera dem vetenskapligt... för det andra genom *viljas kraft*... jag försökte, i fantasin, att på konstgjord väg ge mig dessa fruktansvärda lidanden. Jag lekte med vansinnet och det överkliga (fantastique) som Mithridate med fiskarna.» De två texterna är inte motsägande annat än till skenet: utan tvivel skriver han till Louise att han utlämnat sig åt dessa masturbatoriska och oförverkligande besvärjelser *före* sina attacker, vilka är «slaget», men han tillägger också att han genom dessa inbillade utforskningar *vaccinerat* sig mot galenskapen. Han är *osund* till konstitutionen och också för att han har hemska minnen redan från sexårsåldern: liken på Hôtel-Dieu, de galna kvinnorna på dårhuseti Rouen. Han erkänner en patologisk lust hos sig själv för det förskräckliga och det avskyvärda, som i hans ögon har högre «moralisk tåthet». Fanns det inte något där som gjorde honom benägen för vansinne? Tack vare sina *experiment för att skåda* kastade han sig in i

— Hur långt har ni då kommit i dessa olika projekt? Och framför allt med biografien?

— Efter publiceringen av Annie Cohen-Solals biografi, som är centrerad kring Sartres person mer än kring hans verk, upptäckte jag att det fattades en historik över hans verk. När det gäller hans privatliv är mycket redan känt och mer kommer att bli det när breven publiceras. Jag har ett intryck av att biografien enligt anglosaxisk modell, den rena faktainventeringen, har spelat ut sin roll som litterär genre. Verket är viktigare än livet, verket bör vara utgångspunkt för frågor om livet. Det viktigaste arbetet består i att skapa en datoriserad biografisk faktsamling, som är möjlig att bygga ut, som är tillgänglig för forskare och som genom sin interaktiva karaktär möjliggör för var och en att rätta till misstag och fylla ut luckor.

— Vilket är ämnet för din avhandling?

— Det är fråga om att rekonstruera verkets historia: att visa hur - utifrån det abstrakta projektet - att bli författare, vilket var Sartres projekt i barndomen - en tom form sökte efter sitt innehåll; att visa hur detta projekt ständigt kommit till uttryck i olika verk, som genom sitt misslyckande eller sin framgång har fått andra verk att födas; att visa grenarna i ett verk som utvecklats i så många riktningar och med så många olika medel.

Ty det finns en logik i detta verk; den ligger i Sartres vilja att vara Spinoza och Stendhal på samma gång, att åstadkomma en författares verk och en filosof, att skapa en dramatikers verk, att experimentera med en ny stil i tidningar, i radio, på film. Uppgiften är att teckna en karta av kontinenten Sartre genom att rekonstruera den historiska logiken. Sartres projekt är förknippat med vissa litterära former under hans epok och det utvecklades i förhållande till ett fördjupat engagemang i historien. Det är viktigt att visa hur Sartre som historiskt handlande person också påverkades av historien och hur allt detta förkroppsligats i det skrivande som konkretiserar i så olika former.

— Ansåg sig Sartre alltid som författare?

— Han trodde på den kallelse som hans morfar hade tillerkänt honom samtidigt som han förnekade den. Eftersom han var faderslös hade han inget bundet mandat, ingen som kunde visa honom hans uppgift i världen. Han levde med sin

morfar som var lärare i tyska och som önskade att hans dotterson skulle få en framtid som lärare. Barnet Sartre hittade i skrivandet en kompensator för ensamheten, ett sätt att själv fantasera vidare från de äventyrsromaner som han läste och också att hämma sin morfar som skrev läroböcker i tysk litteratur.

Hans familj erkände denna kallelse. Hans morfar sade emellertid till honom, att om han verkligen ville bli författare så måste han först ha ett yrke. Han borde vara litteraturrens prins: «lärare». «Du ska gå Ecole Normale Supérieure.» (Ellis skola för blivande gymnasielärare; ö:a) Sartre gjorde sin morfar till viljes och lade till det gigantiska högmod som han själv kallar för eländigas försvarstal. Eftersom han inte fått något annat av sin far än namnet, ville han göra det berömt, bli Sartre. Medan Victor Hugo hade svurit att bli Chateaubriand eller ingenting, lovade Sartre att bli Sartre eller ingenting, det vill säga en stor författare. Den store författaren, det är på en och samma gång den tomma bilden av fadern som uppfostrare och det sekulariserade helgonet. Sartre flyttade till litteraturen över den vilja till helgömskap som han skulle ha kunnat ha om han haft en mer religiös uppfostran. Han slutade aldrig att skriva, aldrig. Skrivandet var för honom en tvångsmässig aktivitet, i vilken han fann en verklig njutning och troligen också en stor lindring för sin ångest.

— Tillsammans med Michel Rybalka publicerar du Sartres *Les Ecrits de jeunesse* (Ungdomsskrifter). Vad handlar dessa texter om?

— Det är texter som löper från Sartres sjuotonde till hans tjugofemte år. Det är outgivna romaner. En novell, *L'Ange du morbide* (Det morbidas ängel), som utkom 1923, utgavs igen efter kriget av Marc Beigbeder i en bok om Sartre. Vi hade själva återutgivit de första kapitlen i en roman som han skrev vid sjuttio års ålder, *Jésus la Chouette* (Ugglan Jesus), som är en berättelse som bygger på en upplevelse han hade haft i La Rochelle, i skolan, av en lärare som blev mycket grymt behandlad, och som dog under loppet av året. Sartre mindes inte längre så bra om det var ett självmord. Själva romanen är otidlig på den punkten. Sartre beskriver sin första kontakt med våldet, med ondskan. Genom att ha medverkat i det bråk som

gjorde denne löjlige, ömkansvärde och helt och hållet groteske lärare till ett offer, hade Sartre en känsla av att ha varit i maskopi med grymhetens krafter.

— Hans första erfarenhet av fähunden?

— Fähunden (le salaud) är något annat. Sartre uppfattade sig aldrig som en fähund. Fähunden är den som tar sig rättigheter, som är övertygad om att han har privilegier, att blotta faktum att existera är en rättighet. Sartre hade däremot alltid en känsla av sin egen tillfällighet, som av alltings tillfällighet; människan är en överflödig varelse, som inte är kallad av skapelsen, en övertalig varelse.

Jésus la Chouette beskriver snarare erfarenheten av det onda som en svindlande erfarenhet. Den ligger närmare Bataille. Det finns i den romanen en sorts intuition av sambandet mellan det onda och sexualiteten. Där finns en scen som förebådar den mycket kända och mycket starka scenen i *En ledares barndom* (L'Enfance d'un chef), där Lucien Fleurier, en ung student från Quartier Latin, är med och slår en jude på käften. Den scenen bör ha påverkat Sartre djupt genom dess samband mellan det fysiska våldet och sexualiteten.

Les Ecrits de jeunesse innehåller också en roman om Sartres liv på Ecole Normale, *Une Défaite* (Ett nederlag), där Sartre kryper in i Frédéric Nietzches person, en Nietzsche som är normalienstudent och som möter Wagner, Organte i romanen, och blir förläskad i dennes fru, Cosima. Sartre rekonstruerar Tribschens idyll. Den unge Sartre, det kommande geniet, utmanar det etablerade geniet. Sartre ville utan tvivel för sig själv erkänna sin kallelse samtidigt som han förlöjligade den. Det finns något som slår i dessa ungdomsskrifter: en ständig självironi. Frédéric är som personnage en maktens finlige apostel, en övermänniska som endast möter nederlag och som, framför allt, inte lyckas erövra den kvinna han älskar, mästarens kvinna.

— Hur har ni fått tag på dessa texter?

— De var i Simone de Beauvoirs ägo. Sartre hade troligen gett henne dem att läsa. *Une défaite* är från 1928, året före hans möte med Beauvoir. Romanen gick runt i den lilla grupp som fanns runt Sartre. Det är förresten den första som han tänkte publicera. *Jésus la Chouette* började komma ut i

La Revue sans titre (Tidskriften utan namn). Tidskriften upphörde och därmed också publicerandet av romanen som var färdig. Enlig Simone de Beauvoir erbjöd Sartre *Une défaite* till Gallimard. Men vi vet inget om erbjudandets verkliga natur.

Michel Contat i anslutning till en av GROUPE D'ETUDES SARTRIENNES årliga Sartrekonferenser.

Foto Lars André, juni 1990.

Det manuskript vi publicerar är ett arbetsmanuskript. Det har säkerstannits i andra version, som vi inte har kunnat lokalisera. Vi antar att Sartre gav denna roman, kanske fortfarande ofullbordad, till Nizan, för att han skulle föreslå den för Malraux, som var en av Gallimards viktigaste författare. Malraux ansåg troligen, om nu Nizan verkligen överlämnade romanen till honom, att den inte var publiceringsbar. Boken har säkerligen varken skrivits ner på maskin eller på allvar erbjudits för utgivning. Det finns inget spår av den hos Gallimard.

— Vad tillför dessa texter när det gäller kunskapen om Sartre?

— De ger oss kunskap om Sartres utgångspunkt. I *Orden* klargör Sartre ursprunget till sin kallelse, gör den begriplig. Så länge som vi inte hade tillgång till dessa texter verkade Sartre födas ur intet med *Äcklet* (La Nausée), ett enastående

mästerverk. *Les Ecrits de jeunesse* gör att vi kan se varifrån han kommer, det vill säga vi kan se ganska långt. Även om Sartre alltid hade Proust i sinnet, var han också fullmatad med borgerliga romaner i stil med Bourget eller Octave Mirbeau, en litteratur som borgerskapet tyckte om och som han gärna läste i illustrerade tidskrifter.

Det är en överraskande utgångspunkt, ty man ser redan där hela Sartre, men i en annan form. Där hittar man Sartres moraliska, känslomässiga, existentiella universum, utan den stil han tillägnat sig i *Åcklet*, samma teman behandlas med en annan teknik och med en relativt fumlighet.

— Saknas existentiellismen i dessa texter?

— Den filosofiska bearbetningen av den ursprungliga erfarenheten av godtyckligheten saknas. Sartre var beroende av sin filosofiska utbildning, den kantianska idealismen mildrad av Brunshvicoq och Lalande. Sartre, som ville frigöra sig från den, söker en filosofi utifrån erfarenheten, utifrån det upplevda, vilket han kommer att finna i en dialog med Husserl och Heidegger.

Hans första upplevelser handlar om ensamhet, fullhet, uteslutning och ett sätt att, som kompensations, söka kärlek och uppmärksamhet genom att spela ut sig själv i en grotesk form genom att skriva, genom att med en fantastisk förförelse spela upp sin egen följlighet. Sådan är den Sartre man upptäcker i dessa ungdomstexter: en komplicerad, levande Sartre, utomordentligt rebellisk, oerhört aggressiv mot sin egen miljö.

— Hur sker Sartres övergång till filosofin?

— Det är det som kriget möjliggör för honom vilket gör att *Carnets de la drôle de guerre* (Anteckningsböcker från det besynnerliga kriget) är så intressanta. Vi ser honom blicka tillbaka på sitt liv för att förstå sig själv, först objektivt, sådan han kan framstå för andra och i sin situation som historiskt subjekt präglad av parlamentarismen och sin ställning som statsfånsteman, barnbarn till en statsjämsteman. Sartre tror ännu inte på att tyskarna skall segra men upplever demokratiens allmänna kris som en personlig kris. Han försöker tänka sig en fransmans situation i kriget, en fransman som definierar sig själv som det monstruösa resultatet av parlamentarismen och ämbetsmannaväldet. Han försöker också återge smaken

av denna existens, på samma sätt som han hade gjort i *Åcklet*.

— Detta skrivande, i ensamhet, liknar andliga övningar.

— Med all säkerhet. Han upptäcker senare hos Loyola något som han själv redan praktiserade, den spirituella övningen som askes. *Carnets de la drôle de guerre* liknar en protestantisk husfaders nedtecknade tankar, enligt en mycket stark tradition i familjen Schweitzer. Här finns också arvet efter Gide. När Sartre börjar med *Carnets de la drôle de guerre* håller han på att läsa Gides *Journal*, där denne just avslöjar sitt protestantiska arv.

Sartre hade alltid modeller. *Åcklet* till exempel, är ett slags omskrivning av *På spaning efter den tid som flytt*, som är den modell och mot-modell som han har i tankarna. Han vill skriva Proust på nytt utifrån fenomenologin och den amerikanska romanen. Det är samma sökande efter en mening genom skrivandet. Vad gör Roquentin? Rollebons biografi. Han förstår att han aldrig kommer att lyckas rekonstruera detta liv och bestämmer sig för att skriva en roman. Om boken inte slutar, som *På spaning...*, med upptäckten att man just har läst boken som berättaren ville skriva, så finner Roquentin en möjlig räddning undan slumpen i det litterära skapandet.

Vid tiden för *Carnets de la drôle de guerre* är Sartre i en krisituation som är på samma gång historisk och personlig. Han har blivit inkallad vid en tid då han är missnöjd med sitt liv, med sina förbindelser med kvinnor, med undantag av Simone de Beauvoir. Han har en känsla av att ha kommit ur en period då han kunde tvivla på förmågan att realisera sin kallelse. Före *Åcklet*, mellan 1932 och 1938, upplevde han en svår tid. Han undrade om han inte var en torr frukt. Han genomlevde en verkligt depressiv period, framkallad, tycks det, av en meskalinspruta som han hade tagit i experimentisylfte i Sainte-Anne. Som offer för hallucinationer trodde han att han skulle bli galen. Novellen, som heter *Rummet* (La Chambre), återger Sartres oro inför en galenskap som skulle kunna vara hans. Publiceringen av *Åcklet* klargjorde snabbt det hela. Hans liv blev mer likt det han hade önskat när han skrev sina

ungdomstexter. Han erkänns som författare av den litterära miljö som räknas, NRF:s (Nouvelle Revue Française, Ny fransk tidskrift).

När han återfinner sig själv på östfronten, i en situation där han har fullt med ledighet — hans enda sysselsättning var att släppa upp meteorologiska ballonger två gånger per dag och skriva ned några observationser — har han all tid att skriva. Från fronten skriver han brev dagligen till Simone de Beauvoir och Wanda Kosakievitch, varje vecka till sin mor och andra kvinnor, arbetar med *Mogen ålder* (L'Age de la Raison) och skriver i *Carnets*, där han vill sammanfatta vad det har blivit av honom, förstå meningen med de senaste tio årens erfarenheter, gå tillbaka till barndomen. Det finns redan här en början till en självbiografi, inte i form av berättelsen om ett liv, utan i form av ett självporträtt, ett sökande efter en innebörd av vad han är för tillfället. Det gäller också att få perspektiv på den nuvarande situationen, att förstå det som han, genom att utgå från den heideggerska idén om être-pour-la-mort (vara-för-döden), kallar sitt être-dans-la-guerre (vara-i-kriget). Han visar att vars och ens beteende, gester, handlingar, inklusive den egna politiska passiviteten har förberett kriget. Han blir medveten om att han också är en historisk varelse och att han har varit en passiv sådan.

— Var det tänkt att dessa anteckningsböcker skulle publiceras?

— Ja och nej. Idén att de skulle kunna publiceras uppkom snabbt. Sartre har till och med en speciell utgåva hos Gallimard i tankarna, den serie där Eugène Dabit's *Journal* nyligen kommit ut. Samtidigt antecknar han mer och mer av det som händer honom. Men han avskydde intima dagböcker. Han vet alltså att om det blir fråga om publicering måste han ta bort eller ändra det som

rör hans liv. Det exakta syftet förändras under arbetets gång. Först vänder han sig till Simone de Beauvoir men han skriver också, genom henne, till en mer allmän publik. I praktiken cirkulerade dessa anteckningsböcker runt bland hans närmaste vänner. Simone de Beauvoir läste dem och gav dem vidare till Bost, som förresten förlorade några vid fronten när han sårades. Bost skriver också anteckningsböcker och Simone de Beauvoir för dagbok som hon låter Sartre läsa.

Les Carnets är också en filosofisk verksad. Sartre smider där in vissa begrepp, han arbetar med frågor om viljan, moralen, situationsbegreppet, han arbetar med olika teman som sedan återfinns i *Varat och intet* (L'Être et le Néant), och finns också en litteraturkritisk aspekt. Sartre kommenterar sin läsning, huvudsakligen intima dagböcker och författardagböcker.

Han har för avsikt att göra ett nytt verk i dagboksform. Men eftersom han inte är någon känd författare, vill han först och främst vara ett anonymt vittne i ett krig som är en stor kollektiv erfarenhet som övergår allas förstånd. Det finns en fantastisk tvetydighet i dessa anteckningsböcker som vittnar om en period under kriget och fogar samman Sartres liv med hans filosofi. I dem kristalliseras en tid av förvånansvärd kreativitet. Han är trettiofem år och befinner sig på sin högsta produktivitetsnivå. Han håller på att bli sig själv. Han förverkligar ett öde som författare.

— Varat och intet slutar vid löftet om en sedelära som inte skulle se dagens ljus förrän postumt.

— Det hade aviserats i *Les Temps Modernes* (Moderna Tider) att den skulle komma ut redan året 1946/1947. Den skulle heta *l'Homme* (Människan). Det verkar vara Merleau-Ponty som föreslagit honom den titeln, kanske med hänvis-

«Likväl tillbringade jag mer än femton år utan att se mig leva. Jag tyckte inte alls att jag var intressant.»

1939-40, Les Carnets de la drôle de guerre.

ning till ett annat stort projekt, som Victor Hugo ville kalla *Gud*. Victor Hugo har spelat en stor roll som modell i skapandet av författargestalten hos Sartre.

Denna sedelära skulle svara på frågan: under vilka villkor är en omvändelse till en klargörande tanke möjlig, en omvändelse till en autentisk existens som skulle avstå från det som Sartre hade beskrivit som människans onödiga passion — att vilja vara Gud, att vilja vara vara-i-sig (en-soi) och vara-för-sig (pour-soi) på samma gång. Sartre upptäcker att dessa villkor är moraliska och politiska, och att han alltså måste behandla sambanden mellan moral och politik. Det är utgångspunkten för en polemisk dialog med marxismen.

Sartre fångas själv av en synnerligen krävande historisk och politisk rörelse. 1945 blir han plötsligt Frankrikes viktigaste kulturella nationaltillgång och en läromästare för en, med tanke på den moraliska och intellektuella kollapsen under Vichy, desorienterad generation. Han är mån om att svara upp mot detta ansvar, som han inte har bett om. Han underordnar sig den situation som han ställs inför samtidigt som han tar den på sitt eget ansvar.

Men denna sedelära härrör främst från hans uppfattning om skrivandet. Sartres utgångspunkt är att det gäller att fritt vända sig till läsarens frihet. Han anser att skrivandet är det kommunikationssätt mellan konkreta, verkliga och historiska individer, som är mest öppet för friheten. I den mån som skrivandet är en opåkallad gåva, mottar läsaren det som en sorts krav, och när verket återupplivas genom läsningen svarar läsaren på frihetsappellen genom att engagera sin egen frihet.

Detta sätt att uppfatta litteraturen implicerade också det aktiva, politiska och historiska sökandet efter de praktiska villkoren för denna frihet. Först gällde det att se till att få så många läsare som möjligt. Sartre ville nämligen inte vara en elitistisk författare, därav hans många olika skrivarter, hans vilja att popularisera sin egen tanke, att göra den åtkomlig för olika typer av publik och därmed göra den potentiella publiken större. Skrivandet var för Sartre en demokratisk handling, alltså motsatsen till ett aristokratiskt handlande: läsarna är inte författarens tjänare eller undersåtar, de är

hans likar. Och för att de skall vara det, i enlighet med denna vilja att till fullo kommunicera med sina läsare, det vill säga att verkligen förstås, måste man handla för att skapa villkoren för en verklig frihet. Detta implicerade ett engagemang på de framåtskridande krafternas sida.

Sartre ville först och främst visa under vilka villkor den litterära kommunikationen kunde ha en mening. Och han upptäcker att endast ett revolutionärt samhälle, där de formella friheterna får ett konkret innehåll genom den ekonomiska jämlikheten, kan göra publiken fri från alienation och samtidigt ge den tillträde till, tid för och längtan efter litterär kommunikation. Han förenar alltså projektet om denna litterära kommunikation med en social revolution. Det var också motståndsrörelsens projekt, så som han hade upplevt det, *Combats* (en av den franska motståndsrörelsens tidningar; ö a) slagord: «Från motstånd till revolution». Syftet var att formulera denna revolution utanför de marxistiska mallarna.

— Varför misslyckas då detta projekt?

— Sartre upptäcker att det sätt på vilket han beskriver den moraliska handlingen, grundad på generositet och åkallan av den andras frihet, förutsätter en samtidig förvandling av varje individ, vilket är juridiskt möjligt men i själva verket omöjligt att förverkliga. Det kan bara vara frågan om en mycket lång strid som han inte kan föra ensam. Filosoferna kan inte på egen hand skapa en moral. De kan bara visa att det finns en moralisk strävan till grund för varje handling, eller en negation av moralen i varje handling som förtrycker den andras frihet. Sartre ägnar många sidor åt att beskriva förtrycket och dumheten som ett resultat av förtrycket. Han bevisar att moralen är lika nödvändig som omöjlig, att den generositetsmoral som han föreslår är på väg att bli en idealistisk moral, en moral som inte gäller för andra än för författare och intellektuella eller för dem som har en så skapande kraft att deras generositet kan sättas i verket. Med andra ord, han upptäcker gränserna för skrivandet och nödvändigheten att gå via det politiska handlandet.

Denna problemställning finns som bakgrund till hans polemik med det kommunistiska partiet, skrivandet av *Matérialisme et révolution* (Mate-

Britt-Marie Jern, blyerts mars 1992.

rialism och revolution) och försöket att, med *Rassemblement Démocratique Révolutionnaire* (RDR), skapa inte ett parti men en samling, i ordets gaulistiska betydelse, med människor från olika partier och riktningar, som skulle ha som sin målsättning att skapa ett demokratiskt och revolutionärt Europa. Detta försök, som hade framkallat stora förhoppningar hos intellektuella som Merleau-Ponty eller Bataille, skulle misslyckas. Man skapar inte ett parti bara genom att vilja det; det krävs pengar, vilket RDR skulle försöka att få hos de amerikanska fackförbunden, och det accepterade inte Sartre.

Sartre upptäckte, med en stark känsla av ensamhet, ilska och vanmakt, den intellektuelles oförmåga. Han kan inte leva kvar i detta misslyckande, som sammanfaller med Korea-kriget och omöjligheten att vara neutral under sammansättningen mellan de två blocken. Han skulle komma att väjja Sovjetunionen, eftersom han trodde att det, med tanke på förhållandet mellan makterna, var det bästa sättet att bevara freden. Sartre, som inte hyste några illusioner vad gäller Sovjets raktär av koncentrationsläger, störtar till det undertryckta franska kommunistpartiets hjälpa 1952, under demonstrationen mot "pesten" Ridgway. För att tala med François Georges ord: Sartre "ger med sig" inför kommunistpartiets press och blir den följelagare han fortsätter att vara till 1956, då han bryter samarbetet samtidigt som han fortsätter att tillbakavisa antikommunismen.

Sartre ville aldrig ge upp. Efter denna sedelärs misslyckande prövade han sina idéer i biografien över Genet och i sina teaterpjäser.

— Återupptog Sartre detta moral-projekt? — 1964—65, efter *Critique de la raison dialectique* (Kritik av det dialektiska förnuftet), sammanställde Sartre ett tusental sidor med anteckningar. Det är det som sartrianer kallar "*den moraliska dialektiken*". Att han inte redigerade dem beror på att han vid den tidpunkten redan hade upplevt de första varningarna vad gäller hälsan och därför beslutade att ta itu med Flaubertprojektet och slutföra det.

Sartre ersatte sedeläran med ett viktigare projekt, som skulle samla helheten av hans intellektuella projekt, ett projekt där han samtidigt skulle

vara Proust, Marx och Freud, ett projekt som skulle vara en stor roman, en socio-historisk analys och en existentiell psykoanalys. *L'Idiot de la famille* (Familiens idiot) är Sartres stora verk, det han strävade mot från början, en syntes av romanen, psykoanalysen och historien. En allomfattande bok som förenar de tre projekten: det biografiska, det skönlitterära och det filosofiska.

— De tre volymerna om Flaubert publicerades 1972. Urförmade Sartre några andra projekt som förblev ofullbordade?

— Sartre visste säkert att Flaubert skulle bli hans sista bok. Han planerade ändå att skriva en novell, där han skönlitterärt skulle berätta allt det som han hade misslyckats med att säga på ett filosofiskt sätt. Han kallade det först sitt *testamente* men sedan han förlorat synen kunde den inte längre komma på fråga.

Han hade också en fantastisk plan som han påbörjade, *La reine Albemarle* ou *Le dernier touriste* (Drottning Albemarle eller Den sista turist), om vilken Simone de Beauvoir har sagt att det skulle bli hans mogna ålders Acklet. Det är ett slags självmeditation och en beskrivning över Italien. Sartre strövar omkring i de italienska städerna och reflekterar över det nutida Italien. Han återupptar sin favoritförfattare Stendhals självbiografiska projekt, *Promenades Dans Rome* (Promenader i Rom) och *Henri Brulard*. Han hade åkt iväg för att skriva en bok om Italien och ville redogöra för hela Italien, historiskt och socialt.

Sartre var alltid fascinerad av biografier. Han ville att hans liv skulle vittna om en stor man; den biografiska aspekten påverkade hans sätt att leva.

Detta hänger samman med genrens succé, liksom på en referens till Schleiermacher: det enda sättet att nå det konkreta i historien är att utgå från enskilda personers biografier. Vid tiden för *Critique de la raison dialectique* hade Sartre utformat ett projekt om en existentiell psykoanalys av medlemmarna i Konventet. Under det besynnerliga kriget läser han Emil Ludwigs biografi över Vilhelm II, eftersom den gör det möjligt för honom att kritisera Arons tes om historien, vilken Sartre tycker saknar det konkreta. Han funderar över vad handikappat kan ha betytt för Vilhelm II:s existentiella projekt och historiska situation.

Sartres motsats är Aron som, åtminstone i sitt verk, inte visar den minsta nyfikenhet inför individerna.

— Är det inte så att Sartre var en etikens man som av epoken tvingades ta ställning som moralist och därmed rikta sig till det allmänna, vilket egentligen inte var hans hållning.

— Den enda handling som var möjlig för honom var att skriva sitt verk. Sartres moral finns i detta engagemang att skriva för sin tid, för läsare som delade liknande problem som han. Därför är det också omöjligt att förstå vårt sekel utan att gå via Sartre, som genomlevde motsättningarna med en synnerlig intensitet och generositet. Sartre är verkligen 1900-talets författare och filosof, om vi utgår från att seklet började 1914 och slutade 1989. Sartre ansåg sig vara en son av det första världskriget, vilket han på långt håll upplevde som en erfarenhet av våldet. Han blev de extrema situationernas författare; två världskrig, kalla kriget, hotet om apokalypsen som kanske slutar nu.

— På CNRS arbetar ni med Sartres manuskript. Kan du beskriva det. Vilket är ert program vad gäller publicering?

— De manuskript som var i Simone de Beauvoirs och Sartres adoptivdotter Arlette Elkaim-Sartres ägo har redan publicerats. Det vill säga tio volymer.

Vårt arbete är främst att spåra upp och hitta manuskripten, att göra ett register och att få tag på dem så att vi kan köpa dem. Det är på så sätt vi vet att de *Carnets de la drôle de guerre*, som fattas, existerar — det finns fjorton allt som allt, vars innehållsregister vi känner till, därför att Sartre beskrev det i sina brev till Simone de Beauvoir. Ett spår leder till Jura. En eller två carnets är i händerna på samlare. Kanske vi måste göra en allmän värdjan. En del kanske till och med ägs av personer som inte ens vet det, därför att de kan ha ärvt dem utan att veta om det.

Det finns texter som Sartre var ledsen över att ha förlorat: sina anteckningar om Nietzsche till exempel, som han skulle ha velat få igen. Där finns också utkast till filosofiska verk. *La Psyché*, va- rifrån utdraget *L'Esquisse d'une théorie des émotions* (Skiss till en känslornas teori) kommer, filmscenarier - *Typhus*, *Par les mauvais chemins*

(Typhus, På dåliga vägar), bearbetning av *En leادرة barnadom*. Det finns ett fragment från en bok om Italien som han övergav, fragment om Tintoretto, förberedelsearbetet till *Critique de la raison dialectique* som skulle ha publicerats i form av disketter.

Andra manuskript som vi söker är de brev till Simone de Beauvoir som Sartre skrev till henne under sin vistelse i Berlin. De är mycket viktiga för att förstå tonfallet i deras kärleksförhållande, deras emotionella och sinnliga sida vid den tiden. Det skulle klargöra en väsentlig dimension vad gäller paret Sartre-Simone de Beauvoir, ett par som ville vara om inte en modell så åtminstone något exemplariskt, exceptionellt genom sitt samförstånd och sin ärlighet. De var medvetna om ett slags föräldransvar gentemot de många ungdomar som de tjuasade. Det är förvånansvärt att se hur det på samma gång fanns ärlighet i den inre familjekretsen — Sartre, Simone de Beauvoir, Bost — och, på en mer allmän nivå, lögnen. Lögnen som så småningom skulle utlösa en upplösning av familjen. När vi känner till hela brevväxlingen, kan vi uppskatta det som kanske varit Sartres allra största åtagande, hans största skönhetstärta verk och också hans delvisa misslyckande: förnyelsen av parrelationerna.

— Vilken är Sartres ställning i dag i Frankrike och i världen?

— Sartre läses nu som en klassiker. Han har kommit med *Lagarde et Michard* (officiell fransk litteraturhistoria; ö a). Man ger honom som examensämne. Han har varit på programmet för licentiatexamen. Han kommer att vara det igen.

Mottagandet av Sartre är olika i olika länder. Flaubert-boken till exempel har fått mycket stort gensvar i Tyskland. Om man tittar på antalet böcker förtecknade i internationella biografier, upptäcker man att vad gäller fransk 1900-talslitteratur kommer Sartre direkt efter Proust och långt före Céline.

Översättning Marianne Fors och Lars André
© Magazine Littéraire

Sanning och Existens Vérité et Existence

Ur Vérité et existence av Jean-Paul Sartre

Sartre hade just läst Heideggers *De l'essence de la Vérité* (Sanningens essens) när han 1948 skrev *Vérité et existence* (Sanning och existens). Men medan Heidegger söker legitimera varat som i sig självt sant så eftersträvar Sartre att klargöra sanningen som ett alltid intersubjektivt fenomen. *Vérité et existence* är en färdig och avrundad text av Sartre men den publicerades inte förrän postumt 1989. Texten fungerar som en förbindelselänk mellan Sartres tänkande på 40-talet i *Varat och Intet* och vad som senare skulle följa.

1) Sanning = passivitet. Kontemplation av Varat sådant det är. Man framhåller Varats närvaro (som jag inte kan förändra).

2) Sanning = aktivitet. Konstruktion av det sanna såsom det första systemet av tecken (représentations). (Man insisterar på konstruktionen - det subjektiva. Man måste handla för att förstå.)

Subjektet är absolut men är ingenting utöver medvetandet om Varat-i-sig; Varat-i-sig är något men kan inte bestå i sitt vara annat än genom det absoluta-subjekt som det inte är. Att ha kunskap innebär således att dra Varat ur Varats natt utan att ha möjlighet att bringa det till genomskynligheten hos Varat-för-sig. Att ha kunskap är trots allt att tilldela en dimension av att vara till Varat: genomsynligheten.

Sanningen är alltså en särskild dimension som tillkommer Varat genom medvetandet. Sanningen är varat-såsom-det-är som vara för ett absolut-subjekt. På tänkandets (cogitos) nivå blir det meningslöst att tala om sanning ty vi har enbart varat (existensen). Sanningens essens är "det finns" i "det finns hos varat". Kärleken till sanningen är kärleken till Varat och kärleken till varats sätt att presentera sig. Det skulle inte vara så fascinerande att söka sanningen om det enbart gällde att bestämma vad Varat är helt utan relation till mig. Inte heller om sanningen var skapande. Men sanningen är Varat såsom det är i egenskap av att jag ger det en ny dimension av att

Sartres signatur

vara. Varat, det är natten. Att vara upplyst, det är redan att vara något annat. Genom att lysa upp når det absoluta-subjektet den gräns där det skulle kunna rättfärdiga sin existens genom att återhämta Varat-i-sig och därav skapa ett Vara-i-sig och ett Varat-för-sig. Men det hindras av Intet, den ogenomträngliga gränsen för icke-varat. Det absoluta-subjektet har emellertid ett vara-samband med Varat-i-sig ty det existerar, eftersom det finns ett Vara-i-sig. Avslöjandet av Varat-i-sig som ren händelse, vilket tillkommer Varat-i-sig som en ny möjlig dimension av varat-i-sigs varande, det är det absoluta-subjektet. Sålunda är sanningen en absolut händelse vars framträdande sammanfaller med uppdykandet av den mänskliga verkligheten och av Historien. Sanningen börjar som en Varats historia och den är en Varats historia, eftersom den är ett progressivt avslöjande av Varat. Sanningen försvinner med människan. Varat faller alltså tillbaka i den tidlösa natten. På så sätt är sanningen ett placerande av Varat i tiden sådant det är så länge som det absoluta-subjektet tillde-

lar det ett progressivt avslöjande som en ny dimension av att vara. Det är självklart att sanningen är en sammanfattning eftersom det absoluta-subjektet är sammanfattande. Genom att framträda i Varat gör det absoluta-subjektet så att det finns en Varats helhet. Det är denna Varats konkreta helhet som är sanningen eftersom det är den som avslöjas. Således är sanningen inte en logisk och universell organisation av abstrakta "sanningar": den är helheten av Varat såsom detta manifesteras som ett *det finns* när den mänskliga verkligheten blir historisk. Men sanningen kan inte finnas för ett ensamt absolut-subjekt. (s 17—21)

Översättning: Marianne Fors och Lars André
©Editions Gallimard

Djävulen och Gud Fader

Le Diable et le bon Dieu

Av Erik Wijk

Erik Wijk, som våren 1985 vid Stockholms Universitet presenterade en uppsats om den senare Sartre och hans mottagande i Sverige, visar genom sin essäskring dramet *Djävulen och Gud Fader* att Sartre fortfarande är aktuell som dramatiker, både i teorin och i praktiken.

I. En bakgrund (1987).

Jean-Paul Sartre skrev *Djävulen och Gud Fader* i början av 1951 och premiären ägde rum på teater Antoine i Paris den 7 juni samma år.

Det var en tid då det kalla kriget mellan supermakterna var inne i ett mycket frostigt skede. Koreakriget hade brutit ut i juni 1950 och de amerikanska trupperna hotade angripa Kina. Debutbattåmet för dagen bland franska intellektuella var osedvanligt konkret: vad göra när ryssarna invaderar Frankrike? Vart skulle man resa, eller skulle man rentav stanna kvar och gå under jorden? Parisarna hamstrade livsmedel och många kappsäckar stod resklara.

Efter befrielse och krigsslutets glädjeyra hade historiens vardag av sociala och politiska motsättningar — nationella såväl som globala — åter intagit scenen. Existentialistvägen hade ebbat ut och Sartre kände sig isolerad och vilsen. Som tillhörande den icke-kommunistiska vänstern befann han sig i ett ingenmansland och attackerades hårt av såväl borgarna som kommunisterna.

Ynglingen Sartre hade känt sympati för arbetarklassen liksom ett stilla förakt för det "borgerliga". För den själv väl så borgerlige elitstudenten Jean-Paul rörde det sig dock om en anarkistisk och individualistisk hållning och han skyddade all politik. Inte ens folkfrontens år på mitten av trettioalet och kampen mot den växande fascismen kunde

"nazistspion" mot "Wall Street-agent."

1948 försökte Sartre skapa ett alternativ när han tillsammans med några andra intellektuella lanserade Rassemblement Démocratique Révolutionnaire. RDR, förespråkade ett slags tredje ståndpunkt, men denna skilde sig avsevärt från den svenska motsvarigheten. Den var inte blott en vägran att välja mellan öst och väst och absolut ingen litterär flykt från ett politiskt ställningstagande. Sartres neutralitet grundade sig inte på en vilja till fred till varje pris:

«Det är ett positivt val: det är att välja Europa, socialismen och oss själva. Att vilja fred, det är inte att vilja räddas vad som återstår av ett fallfärdigt system, det är att vilja skapa fred genom att bygga det enda system vars själva struktur är fredlig: den socialistiska demokratin.»¹

IRDR:s naivt storslagna ambitioner ingick en ny och alternativt arbetarrörelse; en facklig organisation vars ledare var direkt demokrati, öppenhet och överblick för alla. Med liknande rörelser i andra länder skulle grunden läggas för ett socialistiskt Europa.

Självfallet blev det ett rejält fiasko. Anhängarna blev aldrig fler än ett par tusen, varav ett fåtal arbetare. I den alltmär polariserade politiska verkligheten gled dessutom ledningen mot höger och blev rent anti-kommunistisk. Sartre bröt med rörelsen på hösten 1949. Han noterade: «RDR. sprack. Hårt slag. Ny avgörande läxa i realism. Man skapar inte en rörelse.»²

Så befann sig engagemangets filosof åter i ett handlingsens vakuum. Han drog sig tillbaka från den aktiva politiken och ägnade sig i stället åt tidskriften, studerade historia och ekonomi och läste Marx på nytt. Kommunistpartiet, den enda stora arbetarrörelsen i dåtidens Frankrike, utövade en stark lockelse: möjligheten till konkret engagemang i arbetarnas eget parti. Han hade också lärt sig att en icke-kommunist kom att fungera som en antikommunist. Ändå förblev Sartre i opposition ty kommunisterna vinkade med kalla handen och själv kunde han inte byta ut det subjektiva och konkreta i sin filosofi mot stalinismens dogmatiska slutenhet.

Kom så koreakriget samt avslöjandet av de sovjetiska deportationslägren vilket ytterligare

spetsade till situationen. Det kan vara värt att här ta upp Sartres reaktion på just lägren. Dels för att den ger ett exempel på Sartres sätt att resonera och dels för att den gav upphov till en lögnaktig myt som än i dag syns i debatten.

Myten brukar låta så här: Sartre var en rå kommunistisk ideolog som ansåg att historiens (inbillade) slutmål rättfärdigade alla grymheter som kunde förekomma på vägen dit. När så vännen Albert Camus (den genomsympatiske äkt-humanisten) vågade kritisera Sartre för att denne tigit om de sovjetiska lägrens existens, blev Sartre så ilska att han bröt deras vänskap.

Vad säger då läggen?

I november 1949 blev det officiellt bekräftat att det förekom koncentrationsläger i Sovjetunionen och att miljontals människor hade deporterats. I januari 1950 av *Les temps modernes* förekom en sexton sidor lång ledare undertecknad av Sartre och Merleau-Ponty. Där fördömde de klart och entydigt förekomsten av dessa läger. De gick också hårt åt de kommunisterna som valt att antingen förneka eller förhålliga lägrens existens.

Hur kunde då dispyten med Camus uppstå och hur kunde Sartre bli stämplad som cynisk ideolog? Jo, Sartre vågade att anamma den anti-kommunistiska åskådningen där allt antingen var himmelskt blått eller blodigt rött. Han ville inte heller godkänna formeln Marx=Stalin=Koncentrationsläger. Än mindre kunde han se lägrens existens som ett argument för att upphöra med kritiken av missförhållanden i den kapitalistiska världen.

Den nya serade hållning mitt under brinnande krig tedde sig dock alltför magstark och förtalskampanjen mot Sartre startade sommaren 1952. Camus hade gett ut essän *Den revolutionerande människan* som var en hyllning till just revolten. Men samtidigt avvisade han allt revolutionärt och utopiskt tänkande — och överhuvud all tro på att en egentlig förbättring av människans villkor var möjlig — så av revolten blev inget kvar utom ett individuellt och metafysiskt känslotillstånd.

Den revolterande människan fick förödande kritik av Francis Jeanson i *Les temps modernes* (maj 1952). Camus svarade hätskt i augustinumret

men vände sig till "Monsieur le Directeur", dvs vännen Sartre. Camus vräkte ur sig kritik mot tidskriften och utnyttjade bl a det faktum att Jeanson i sin recension av Camus' essä inte hade nämnt de sovjetiska fånglägren! Detta för att hävda att det var redaktionen (Sartres) åsikt att man borde tåga om lägren!

Så föddes en myt, som ofta kom att användas som tillhygge mot den på en gång radikale och nyanserade, och därmed obehaglige Sartre.

Det torde inte vara alltför långsökt att i Götz' utveckling i *Djävulen och Gud Fader* se en parallell till Sartres egen — från individualistisk och idealistisk anar-kism till etrealistisk och humanistisk ställningstagande i anslutning till tidens massor. 1951 hade Sartre dock ännu inte kommit lika långt som sin hjälte. Han kommenterade själv: «Jag har låtit Götz göra det jag inte själv kunde göra.»³

Året därpå skulle han likväl ta steget fullt ut. När chefen för Koreastyrkorna och tillika NATO-generalen Matthew Ridgway besökte Paris i maj 1952 anordnade kommunisterna en demonstration i protest. Den slogs brutalt ned av polisen och följdes av arresteringar och beslagtagande av kommunipressen. En kommunistledare anklagades för spioneri och hans bildradio samt två döda duvor i bagageluckan tolkades som spionutrustning!

Det blev droppen för Sartre, som skrev ett långt och häftigt försvar för såväl kommunistpartiet som Sovjet, *Les communistes et la paix*:

«Efter tio års idisslande hade jag nått brytningspunkten och behövde inte mer än en näsknapp. / - / I namn av de principer den inskräp- hos mig, i namn av dess humanism och dess "männsklighet", i frihetens, jämlikhetens och broderskapets namn, svor jag att hataborgertligheten med ett hat som kommer att ta slut först med mig.»⁴

Sartre skrev aldrig in sig i partiet och upphörde aldrig att kritisera missförhållanden i de socialistiska staterna eller polemisera mot de kommunistiska ideologerna. Men han hade lik-som Götz lärt sig att en idé eller åsikt förblir just bara en idé eller en åsikt, om den inte har sin grund i en social och politisk verklighet. Det finns inget rent paradis eller rent helvete, varken på jorden eller någon annanstans. Men vi kan inte undvika att ta ställning och vi måste göra det så konsekvent och radikalt som möjligt är.

Sartre skulle senare helt ta avstånd från Sovjets totalitära icke-socialism. Men han gav inte upp sitt militanta engagemang för en demokratisk socialism och svek aldrig sin hållning: «Man måste sluta upp helhjärtat bakom revolutionen, och samtidigt kritisera det som bör kritiseras.»⁵

II. En föreställning (1991)

I en sen intervju framhöll Jean-Paul Sartre att *Djävulen och Gud Fader* var den pjäs han helst skulle vilja att framtida generationer tog sig an. Uruppförandet den 7 juni 1951 på teater Antoine i Paris hade blivit en succé och kring 1968 bidrog pjäsen till att förnya det politiska dramat. Ändå är Göteborgs Stadsteaters uppsättning 1952 har den bara gått att höra på radion i en kraftigt stympad version. Denna scenfrånvaro har inte bara politiska skäl — pjäsens nyanserade syn på kommunismen var knappast comme il faut under kalla kriget — utan även uppenbara tekniska och konstnärliga orsaker.

Djävulen och Gud Fader handlar om härledningen av Götz' och dennes existentiella kval i religionsstridernas Tyskland på 1500-talet. Det är ett både dramatiskt och humoristiskt epos om människans förhållande till absoluta idéer, där personerna kring Götz i tunn religiös förklädnad representerar olika ideologiska hållningar. Den enkla prästen Heinrich är den naive humanisten, folklekaren Nasty den hårdfört logiske kommunisten och Karl den upproriske mannen av ett hatfyllt bondefolk. Kvinnorna Katarina och Hilda förtydligar Götz i hans olika faser, först som rent ond och sedan som rent god, två fåfänga försök att bräcka Gud.

Det är alltså inte bara ett mycket långt och filosofiskt vindlande drama fullt av dialektiska spetsfundigheter. Det innehåller också ett dussintal bärande roller samt ett otal statister. Karaktärerna är dessutom huvudsakligen konstruerade och fyrkantiga typer. Ett omöjligt scenprojekt tycks det.

Det var därför på flera sätt modigt när svenskspråkiga Teater *Viirus* i Helsingfors med minimala resurser och endast sju skådespelare tog sig an detta projekt med premiär i september 1991.

Viirus bildades 1987 av scenkolelever som ville gå sin egen väg isället för att banka på institutionsdörrarna. Sedan dess har de hunnit med 12 produktioner och blivit den mest uppmärksammade finlandsvenska fria teatergruppen. I fjol invigde de med Peter Weiss' Marat-drama sin fasta scen i en lekfullt restaurerad gammal

industribyggnad på Råholmen utanför centrum.

Men åter till uppsättningen av *Djävulen och Gud Fader*. Den långsträckt scenen är nästan helt naken. Till höger blott några bord med ålderdomsliga datamaskiner bakom vilka skådespelarna sitter i väntan på sina entréer. Det är öppet, ärligt och riskfyllt.

En repig filmsnutt med vår samtids krigshärdar och tvetydiga ledare à la Jeltsin understryker att denna pjäs om makt och våld, rätt och ansvar, religion och politik, äger en stark dagsaktuell giltighet.

Nu syntorgemusik och sparsamma rocktrum-mor. Föreställningen har börjat och vi kastas in i *Viirus'* märkliga medeltid befolkad av unga nutidsmänniskor utrustade med visserligen halvmoderna men ändå elektroniska kommunikationsanläggningar. De dysra betongväggarna har genom diaprojektorer förvandlats till stämningssfulla rum där mönster, målningar och foton skapar på en gång poesi och skärpa.

Regissören Arn-Henrik Blomqvist gjorde Sartre spelbar på ett enkelt men mycket oväntat sätt. Han strök givetvis många av de alltför långrandiga och filosofiska monologerna, men annars gjorde han tvärt mot vad som borde varit tillrättigt.

För det första hade han inte skrämts av Sartres dialektiska aforismer, inte förkastat dem som obehagliga meninglösheter, utan funnit och dragit fram humorn i dem, presenterat dem som de spirituella och provokativt överdrivna tänkvärdheter de faktiskt är.

För det andra hade han avstått från demonin hos den grymme och skräckinjagande Götz. Denna teatraliskt så tacksamma karaktär gestaltades i stället av en nedtonad, blek och nästan vek Mats Långbacka. Dramats nervcentrum hade bedövats — ett djärvt drag som paradoxalt nog övertygade och berörde. I stället för Götz den förskräcklige fick vi Götz människan.

Sartre ville med *Djävulen och Gud Fader* plocka ned idéerna på jorden, visa på varje slags idealisms blindhet för de konkreta varelsen av kött och blod som vi ändå måste leva bland. Arn-Henrik Blomqvist tog Sartre på allvar och plockade ner Sartre själv till de vanliga dödliga, motsägelsefulla och tvetydiga. Det var en respektlös uppsätt-

ning och just därför en kärleksförklaring till författaren. Den imponerade genom sin skickliga balansgång mellan ironi och allvar, mellan analys och historia, genom de olika uttryckens ömsesidiga belysning — en i sanning dialektisk föreställning! Här saknades sannert ingen inte påhittighet men effekterna blev aldrig självändamål som hos så många andra nutida teatergrupper.

Pjäsen slutar platt och uddlöst i originalmanuskriptet. Sartre kunde av försätliga skäl inte ge Götz' nyvunna realism samma mustighet som hans sökande efter det absoluta; den optimistiska aktivism Sartre förespråkade hade sina triviala sidor. Am-Henrik Blomqvist la till en mycket svartare avslutning: Götz, den förnyade härledaren, befinner sig i slutbilden mitt i vad som förefaller vara en amerikansk stridsledningscentral för

Kronologiska hållpunkter Repères chronologiques

Av Lars Andrée

1905 Jean-Paul-Charles-Aymard Sartre föds i Paris den 21 juni som son till Anne-Marie Schweitzer från Alsace och marinofficeren Jean-Baptiste-Aymard Sartre från Perigord. Sartres morfar, Charles Schweitzer är bror till Albert Schweitzers far.

1906 Jean-Baptiste Sartre dör och Anne-Marie flyttar tillbaka till föräldrahemmet.

1908 Simone de Beauvoir föds den 9 januari.

1906—1915 Detta motsvarar den period som Sartre redogör för i den självbiografiska romanen *Orden*. Han växer upp faderslös, omgiven av två kvinnor och en gamlings.

1916 Sartre blir klasskamrat med Paul Nizan.

1917 Anne-Marie gifter om sig med en mariningenjör, Joseph Mancy. *Orden* slutar före giftermålet som Sartre förbigår med tystnad i sitt författarskap.

1922 Studentexamen (Baccalauréat)

1924—1929 École normale supérieure som är en elitsskola för blivande gymnasie lärare. Sartre räknas till de som studerat vid École Normale Supérieure i Paris.

gulfkriget.

Det var suggestivt och drabbande men samtidigt ett väldigt övergrepp på Sartres "ärende". Frågan är om det är mer konsekvent än originalen — eller om det bara är ett camusianskt avståndstagande? Kanske en Sartre för 90-talet — vad hade den döde själv sagt?

Noter:

1. Jean-Paul Sartre, "Il nous faut la paix pour refaire le monde", i Michel Contat/Michel Rybalka, *Les Éoritis de Sartre*, Paris 1970, s 693.
2. Citat efter Simone de Beauvoir, *Världen öppnas*, Stockholm 1986, s 241
3. *Ibid.*, s 326.
4. Jean-Paul Sartre, *Situations IV*, Paris 1964, s 249.
5. Jean-Paul Sartre, *Sartre by himself*, N. Y. 1978, s 96.

1938 Mars: debutromanen *Äcklet* (La Nausée): «Förvål fähundar.» Ett allra första utkast till *Frighetens vägar* (Les Chemins de la liberté) skrivs.

1939 Februari: novellsamlingen *Muren* (Le Mur) publiceras. 2 september mobiliserar Sartre (Alsace) och i december publiceras *Exquisite d'une théorie des émotions* (Utkast till en teori om känslorna).

1940 Paul Nizan, Sartres skolkamrat, dör vid fronten den 23 maj och Sartre själv hamnar i tysk krigsfångenskap den 21 juni. Läser Heidegger.

1941 Mars: f risläppt ut krigsfångenskapen. Grundar tillsammans med Merleau-Ponty en motståndsgrupp «Socialisme et Liberté» (Socialism och Frihet): «Kriget lärde mig att man måste engagera sig.» Lärare vid lycée Condorcet i Paris där han undervisar till 1944.

1943 April: dramet *Flugorna* (Les Mouches) uppförs i det ockuperade Paris och på försommaren publiceras *Varat och Intet* (L'Être et le Néant), Sartres första filosofiska sammanfattning: «Att ingripa för att frigöra friheten från bekymren innebär att handla mot friheten själv.» Fr om 1943 medverkar Sartre i den underjordiska *Combat*, franska motståndsrörelsens tidning. Simone de Beauvoirs debutroman *L'Invitée* (Den inbjudna kvinnan).

1944 27 maj: första uppsättningen av *Inför lykta dörrar* (Huis clos)

1945 12 januari—maj: reser i USA för Combats och Figaros räkning. Styvfadern Joseph Mancy dör den 21 januari. *Inför lykta dörrar* publiceras i mars. *Mogen ålder* (L'âge de raison) och *Fristen* (Le surris), de två första delarna av *Frighetens vägar* (Les chemins de la liberté) publiceras i september. Liksom Camus vägrar Sartre ta emot Hederslegionen. 15 oktober: den av Sartre och Beauvoir grundade tidskriften *Les temps modernes* (Moderna tider) utkommer med sitt första nummer. 29 oktober: Sartre håller vid en konferens föredraget *Existentialismen är en humanism*. (L'Existentialisme est un humanisme) och är där efter en berömdhet. Föredraget publiceras 46.

1946 Dramat *Den respektfulla skökan* (La Putain respectueuse), premiär 8 november, publiceras. *Situations I* (ung Situationer) med främst litteraturkritik publiceras; *Situations* blir därefter Sartres egen successiva publikationsform ungefär

som Myrdals Skriftställningar.

1947 Studie över *Baudelaire* utkommer. Första delarna av *Vad är litteratur* (Qu'est-ce la littérature) publiceras i *Les temps modernes*. 2 april: premiär på dramet *Smutsiga händer* (Les Mains sales), som gör kommunisterna förgrymmade.

1948 En av initiativtagarna till RDR (Rassemblement Démocratique Révolutionnaire, Demokratisk revolutionär samling). Den här epoken utgör sedan ett av de bärande momenten i Simone de Beauvoirs roman *Les Mandarins* (Mandarinerna).

1949 *Med döden i hjärtat* (La Mort dans l'âme), tredje och sista men inte avslutande delen av *Frighetens vägar* publiceras. Polemik med Lukács på besök i Paris. Simone de Beauvoir publicerar *Det andra könet*. (Le deuxième sexe). Sartre lämnar den 15 oktober officiellt RDR sedan organisationen sökt finansiering från amerikanska fackföreningar. Utkast till en fjärde del av *Frighetens vägar* publiceras i *Les temps modernes*.

1950 Börjar skriva en bok om Italien *La Reine Albatros ou le dernier touriste* (Drottning Albatros eller den sista turististen), en tänkt men aldrig fullbordad fortsättning på *Äcklet* (utkastet publicerat hos Gallimard 1991): «Tintoretts problem är att placera hela människan på en tavla.» Sartre skriver inte under Stockholmsappellen.

1950—53 Koreakriget.

1951 7 juni: premiär på *Djävulen och Gud Fader* (Le Diable et le Bon Dieu). André Gide dör.

1952 *Saint Genet, comédien et martyr* (Sankt Genet, skådespelare och martyr). *Les Communistes et la Paix* (Kommunisterna och freden) publiceras i *Les temps modernes*. Bryter definitivt med Camus. Enda kontakten med Heidegger blir ett misslyckande. Skriver *Mallarmé, La lucidité et sa face d'ombre* (Mallarme, ljuset och dess skugga) som publiceras ffg 1979: «Poet-tjänstemännen tänker bara på publiken, om de nu överhuvud tolererar den, som ett medel för eget självförverkligande.»

1953 14 november: premiär på dramet *Kean*. **1954** Simone de Beauvoir publicerar *Les Mandarins* (Mandarinerna) och får Goncourtpiset. Romanen säljs i 40000 exemplar på en månad. **1955** 8 juni: premiär på dramet *Nekrassov*. Berömt Kina tillsammans med Simone de Beauvoir.

Denna resa brukar räknas som den första «intel-
lektuella» resan till det revolutionära Kina.
1956 Fördömler Sovjetunionens inmarsch i Ung-
ern.

1958 Skriver *Scénario sur Freud* (Filmscenario om
Freud) för en film av John Huston (Publicerat hos
Gallimard 1984): «Freud: Vad säger du om det
här? En man som är 40 år och som är rädd för att
bli vuxen.» Beauvoir publicerar *En familjeflickas
memoarer* (Mémoires d'une
jeune fille rangée), första delen i
en omfattande självbiografi.

1960 Maj: *Critique de la raison
dialectique*. (Kritik av det dia-
lektiska förnuftet), Sartres andra
filosofiska sammanfattning, pu-
blicerar. Den fjärde januari dör
Albert Camus i en bilolycka.

Augusti: Sartre undertecknar de
121:s manifest mot kriget i Alge-
riet. *Till frågan om metoden*
(Questions de méthode) publi-
ceras: «Människan är både för
sig själv och för andra en varelse
full av betydelse, eftersom man
aldrig kan förstå den minsta av
hennes åtbörder utan att över-
skrida det rena nuet och förklara
det genom framtiden.»

1961 19 juli: Sartres våning i Paris sprängs av
motståndare till Algeriets nationella frigörelse.
1962 Hustons Freudfilm är färdig. Sartre har för-
bjuditt att man använder hans namn i anslutning till
visningar och ser inte filmen.
1963 *Orden* (Les mots), en självbiografisk roman,
publiceras: «Jag var en fripassagerare som hade
sunnat på kupésoffan och konduktören ruskade
liv i mig: "Biljetten, tack!" Jag blev tvungen medge
att jag ingen hade. Och inga pengar heller...»
Dramat *Fångarna i Altona* (Les Séquestrés
d'Altona) har premiär.

1964 Tackar nej till Nobelpriset i litteratur: «Av
helt personliga skäl vill jag inte figurera på listan
för möjliga pristagare: /- Jag kan inte och vill inte,
inte i år och inte i framtiden acceptera Nobelpriset.»

1965 18 mars: adopterar Arlette Elkaim.

1967 2—10 maj: Sartre är ordförande för
Russeltribunalen i Stockholm mot USA:s krigsfor-
brytelser i Vietnam.

1968 Maj: uttalar sitt stöd för studentupproret:
«Filosoferna måste möta folket på gatan.» Fördö-
mer Sovjetunionens inmarsch i Tjeckoslovakien.
1969 30 januari: Sartres mor dör.

1970 En första heltäckande Sartre-bibliografi *Les
écrits de Sartre* publiceras. April: Sartre blir an-
svarig utgivare för den
maoistiska tidningen *La Cause
du peuple* som är på väg att
förbjudas. Blir av liknande skäl
så småningom ansvarig utgivare
för ett tiotal tidningar på vän-
sterkanten. 21 oktober: talar från
en tunn vid ett berömt möte
utanför Renault. 9 november dör
de Gaulle.

1971 De två första banden av
L'Idiot de la famille (Familjens
idiot) om Gustave Flaubert pu-
blicerar.

1972 Tredje bandet av *L'Idiot de
la famille*.

1973 Sartre som successivt för-
lorat synen på det enda friska
vänstra ögat blir under året helt
blind. Till en början fortsätter
han att skriva på en fjärde volym av *L'Idiot de la
famille* men utan att kunna läsa vad han skriver.
Avbryter 1974 arbetet för gott. Tar initiativ till den
franska dagstidningen *Libération*.

1974 *On a raison de se révolter* (Man har skäl att
göra uppror), intervjubok med Sartre.

1975 Vietnam segrar.

1980 Jean-Paul Sartre tas in akut på sjukhuset
Broussais den 20 mars och dör tisdag den 15 april
klockan 21.00, dödsorsak: lungödem. 50 000 per-
soner följer begravningsskorten lördagen den 19
april och onsdagen den 23 kremeras Sartre.

1985 *Sartre—ett liv* av Annie Cohen-Solal publi-
ceras.

1986 Simone de Beauvoir dör: måndag den 14
april klockan 16.00 i Paris.

En besynnerlig vänskap Une drôle d'amitié

Av Jean-Paul Sartre
Översättning Margareta Zetterström

En besynnerlig vänskap — Une drôle d'amitié — utgör den fjärde, ofullbordade, delen
av Sartres romansvit *Frihetens vägar* — Les chemins de la liberté. Texten, som ger en
märkvärdig inblick i fransmännens sätt att tänka under tysk krigsfångenskap och som
väsentligt påverkar vår bild av Sartre efter kriget, publiceras här för första gången på
svenska.

Brunet vaknar, hoppar ner på golvet, tänder
nattlampan; kylan rister som diamanter i hans skinn,
skuggorna dansar, det luktar natt och morgon, det
luktar lycka. Utanför, i mörkret, finns tvåhundra
döda baracker, trettiotusen karlar som sover: en-
sam, uppstigen, lägger Brunet ena handen på
sängstolpen och böjer sig ner över en liten sömning
massa:

— Upp med dig!

Moïlu skakar på huvudet utan att öppna ögo-
nen, en stor karvaken mun rör sig mitt i hans
blinda ansikte:

— Vad är klockan?

— Dags att stiga upp.

Moïlu suckar och sätter sig upp, fortfarande
med slutna ögon:

— Det måste ha varit rejält kallt i natt.

Han öppnar ögonen, tittar på sin klocka och
utstötter sitt dagliga skri av bestörtning:

— Jesus Maria! Bara fem.

Brunet ler; Moïlu gråter, stoppar händerna i
håret och river sin hjässa; Brunet känner sig som
Gjford av sten; glad men kylig sten.

— Fem! säger Moïlu. Det finns banne mig inte
en enda jävla barack i hela lägret utom våran som
skulle finna sig i att stiga upp klockan fem när
tyskarna inte kräver att vi ska vara uppe förrän sex;
det här är inte bara fångenskap, det är rena fängel-
set.

Han tvekar, han söker, plössligt lyser hans ögon
upp och han utslungar med glad och fast stämma
sin dagliga morgonförbannelse:

— Jävla fascist.

Brunet skratrar förmöjt: han älskar allt det som
nu upprepas. Kylan, mörkret, jävla fascist: sex
månader i läger och en och samma morgon som
alltid återkommer, varje dag, allt svartare, allt
kyligare, allt djupare, allt mer och mer hans egen.
Moïlu kliver ur sängen, jämrar sig för att det är
kallt, drar på sig skjortan, kliver i byxorna. Brunet
betraktar missnöjt Moïlus donande med kaminen:
han skulle ha velat njuta längre av kylan.

— Sösa inte med kolet, det kan ta slut för oss.

Moïlu har tänt på med papper, kvistarna knast-
rar, han reser sig, alldeles röd, och skratrar åt
Brunets uppsyn:

— Vem tar du henne för, din hushållerska? När
lät hon dig lida nöd?

Han pekar på en låda full med kolstybbsbriketter;
Brunet rynkar pannan:

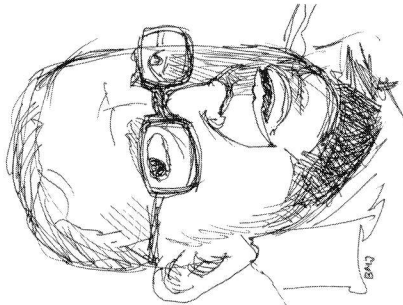
— Var har du tagit de där?

— I köket.

— Det hade jag ju förbjudit dig! säger Brunet
förargad.

Moïlu avbryter honom med förtrytelse:

— Men hör på! du vet väl var kockarna kol-
annars hamnar? Hos tyskarna på Kommen-
danturen! Vad gör det då om vi i stället drar nytta

av det.

Brunet svarar inte: han rakar sig. Den vassa rakkniven får hans kinder av sten att åter börja leva; värmen smyger sig in i honom som en frestelse.

— Choklad?

— Ja.

Kaminen brummar, Moïlu ställer en skål fylld med vatten ovanpå, tar ur sin väska fram två chokladbitar, stoppar i skålen och säger medan han ser dem smålta:

— Du rakar dig tidigt idag.

— Jag ska gå ut.

— Och göra vad?

— Det kommer folk, nu på morgonen; karlar som arbetat i Frankrike. Jag tänker ta tio av dem till den här baracken.

— Nykomlingar? säger Moïlu upplivad.

Han rör i vattenskålen med bladet på sin kniv, han skakar på huvudet:

— Arma gröngölingar! Inte för att de får det sämre här än någon annanstans, men de får allt lov att vänja sig.

I skålen skvalpar en brun vätska, bubblor sätter vätskan i rörelse, bubblorna brister, små droppar stänker på kaminen och upplöses med ett väsande ljud. Moïlu tar skålen med hjälp av en näsduk och ställer den på en låda. Brunet sätter sig bredvid honom.

— Stig på.

Zimmer, sjukvårdaren, sticker in sitt krusiga huvud genom dörröppningen.

— Redan uppe? säger Moïlu.

— Det är för de här horsöernas skull, de som kommer från Frankrike. Jag måste i väg och kolla om det är några sjuka bland dem.

Han snuffar:

— Det luktar choklad.

— Jag har fått ett paket, säger Moïlu ivrigt.

— Du är en lyckans ost.

— Nå! frågar Brunet irriterat. Vad var det du ville säga mig?

— Det gäller Cognard. De flyttar över honom till sjukan nu på morgonen. Dysenteri.

— Tack, säger Brunet.

Huvudet försvinner, dörren stängs. Moïlu skär skivor av ett gammalt brödstycke:

— Vill du ha att doppa?

— Nej tack, säger Brunet torr.

— Du misstär dig, säger Moïlu utan att bli upprörd. Du vet bara inte hur gott det är. Han reser sig, tar ner muggarna och håller i choklad. Han pekar med fingret på Cognards mugg som hänger kvar på en spik:

— Jag är ledsen för hans skull. Är inte du?

Brunet rycker på axlarna: Cognard var slö.

— Vem tycker du ska få hans plats? frågar Moïlu. Schneider?

— Naturfrövis Schneider.

— För min del går det bra, säger Moïlu. Han kommer inte att vara till besvär.

Brunet reser sig och tar på sig rocken, Moïlu fattar sopkavsten. Brunet öppnar dörren.

— Dörren! skriker Moïlu. Du släpper ut all min värme.

Brunet stänger dörren och återfinner kylan i den långa korridoren som löper genom baracken: det är den eviga kylan; slängda sulor, rockar hopar sig och stelnar i denna tunnel av natt och vind och högar av evig snö, jag måste säga åt dem att skrapa av skoma utanför, de kommer till slut att fördärva golvet för mig; en dörrslår, träet knakar, i slutet av tunneln sprider sig ett svagt grått dis, morgonen. Stående i natten, i kylan, i vinden, i snön, på morgons bäckkrön begrundar Brunet sin dag: klockan tio, Chancelier, redogörelse för hans aktivitet på sjukstugan, intensifiera propagandan och rekryteringen; klockan tolv Armand, vi ska slutgiltigt lösa frågan om kopieringsfärgen; klockan tre kommitté hos Brada, be organisatören ta hand om de spanska fångarna som lägeradministrationen isolerar och svälter ut, det är minsann fullt upp att göra, arbetet kan bli farligt, det skapar enighet. Han andas djupt, kylan strömmar in i honom genom näsan, exploderar i hans ådror som ett fyrverkeri av glädje. Bakom dörarna smyger det, prasslar, skrapar och viskar, massan vaknar, allt sover utom mina grabbar. Han stöter upp en dörr: ljus på bordet, stora skuggor hoppar på väggarna.

— Inga sjuka?

Leenden fulla av tillit, tänder som glänser.

— Inga sjuka.

Brunet öppnar och stänger dörrar, det myllrar

av liv, en karl sjunger, en annan spelar munspel; de är glada, kylan och hatet skyddar dem, och allt är min förtjänst. I Lamberts rum gömmer sig en storvuxen naken barnunge i skuggan av sin brits, Brunet griper honom i armhålan, drar upp honom och släpper sedan ner honom på alla fyra mitt i rummet, alla skrattar, den kraftiga karlen protesterar med gott humör:

— Får man inte sova längre?

— Du har verkligen sovittillräckligt, din tjockis.

— Det är inte det, jag hade bara en så vacker dröm.

— Var du i sängen med din flicka? frågar Lambert.

— Visst inte! Jag var i bevakningstornet med en kulspruta och tyskarna var i barackerna i vårt ställe.

— Lugn du bara, säger Brunet. Det kommer att bli så en dag.

Lambert drar Brunet i armen:

— Är det sant att italianos har haft motgångar? — Det vill jag lova.

Karlarna reser sig, de vänder sina hårda blickar mot Brunet:

— Så det är inte lögn då? Det är inte ett skämt? Brunet tittar rakt in i dessa grova ansikten:

— Ni lyssnade alltså inte på nyheterna i går kväll?

— Vi hade inte tid.

Hos Thibaut har han låtit installera en mottagningsapparat i en tvålask.

— Skicka över någon till Thibaut, säger han.

Det mår ni bara bra av.

Deras ögon glänser, hatet och glädjen färgar deras kinder. Brunet känner hur hjärtat slår när han ser vad han gjort med dem.

— Det är i Albanien, förstår ni, det är grekernas förtjänst, italianos lider nederlag på nederlag.

Han stänger åter dörren, han är upphetsad: de kommer att börja sin dag i salighet. Han öppnar en

sista dörr, den goda: av arton fångar är sjutton kommunister, sjutton små duktiga kamrater som smyger sig in överallt, samlar upplysningar och sprider lösenord, den artonde är Schneider. Brunet stiger in och ler: när han kommer hit är det alltid han som ler först.

— Hej.

Han sätter sig på bänken och de ställer sig runt omkring honom. Han har inget särskilt att säga dem, men denna stund är ändå den bästa på hela dagen. Han tar fram sin pipa ur fickan och stoppar den alltmedan han ser sig omkring: allt är prydligt, golvet redan sopat och torkat; framåtlutad med ena foten på bänken gnider Schneider sina skor med en ylletrasa.

— Vem är det som pratar idag?

De pekar på Dewrouckère.

— Det är han.

— Om vad?

Dewrouckère rodnar:

— Om gruvarbetarnas liv i gruvidistriktet.

— Mycket bra, säger Brunet. Utmärkt.

Han vet att Dewrouckère väntar på att han skall gå för att kunna börja. Men han går inte, han är i

familjekretsen: bara fem minuter till. Toussus lutar sig över honom:
— Hör på, Brunet: min svåger är i lägret.
— Din svåger?
— Min frus bror. Jag har sett hans namn på listan över de sjuka.

— Vad är det med det då?
— Han är inte med i Partiet, förstär du, säger Toussus besvärad.
— Vad är han då?
— Apolitisk.
— Än sen?
— Bör jag träffa honom? Vi diskuterade det just när du kom.

Brunet svarar inte. Perrin går närmare:
— Antag att karlin låter sig fjusas av francisterna, då kan han ange oss.
Brunet gör tecken åt honom att tåga. Alla betraktar honom, han gör sig ingen brådska med att ta ställning: deras tillit är som varma läppar mot hans händer.

— Du tycker bra om din svåger.
— Så där. Vi kommer bra överens när vi inte pratar politik.

Han gör en liten snäv rörelse som för att minska betydelsen av sin önskan:
— Du förstär, jag längtar inte direkt efter att träffa honom: det skulle i så fall snarare vara för att höra om han har några nyheter från min fru.
Brunet lägger handen på hans arm och säger mildt:

— Det är bättre om du inte träffar honom.
Runt hans huvud fattar ringen av ögon eld: hans domslut var riktigt, karlarna ville inte att Toussus skulle träffa sin svåger. Han tillägger med ett leende:

— Om du någon dag ändå råkar stöta ihop med honom är det naturligtvis ingen katastrof.
Huvudena sänks, de uttrycker sitt gillande:
— Det är precis vad vi sade åt honom.

— Men jag håller med! säger Toussus häftigt.
Det var rätt med tanke på min fru.
Problemet är löst; de tystnar lugnade, Brunet röker sin pipa, han är lycklig. Plötsligt griper honom kylan. Inte den tidiga gryningens rena och kyska salighet: en fuktig kyla som slickar hans mage och låt. Han huttrar:

— Tänder ni inte i kaminen?
— Vi har beslutat att inte längre elda på morgonen.
— Jag förstär, säger Brunet.
Han reser sig häftigt, han ropar:
— Schneider!
Schneider ställer sig upp.

— Ja?
— Kom med, jag har något att säga dig.
Dewrouckère suckar av lättnad och närmar sig bordet, han håller ett pappersark i handen, karlarna samlas runt omkring honom, alla förblir stående på grund av kylan.
— Så där ja, börjar Dewrouckère. Då sätter vi i gång.

Han tystnar, han väntar. Brunet skakar hand och går. Schneider följer honom visslande.
— Du visslar falskt.

— Jag har alltid visslat falskt, säger Schneider.
Brunet vänder sig om och ler mot honom.
Schneider har också förändrats. Han ser dällig ut och han hostar, men hans ögon är nästan glada.
Brunet skjuter upp dörren till sitt rum:
— Kliv in.

Schneider stiger in, hälsar Moülü med två fingrar, går fram till kaminen och sträcker händerna mot elden. Han slutar vissla, han huttrar.
— Mår du inte bra, min vän? frågar Brunet.
Schneider rycker på axlarna:
— Det är när jag kommer in i den här bastun som jag börjar frysa.

Brunet betraktar irriterad Moülü, jag borde ha slängt ut hans kol genom fönstret. Moülü ler oskyldigt. Brunet tvekar men säger sedan helt naturligt:

— Gör ordning en kopp choklad åt honom.
— Chokladen är slut, säger Moülü bedrövad.
Du fick det sista alldeles nyss.

Han ljuger. Brunet rycker på axlarna.
— Ge honom då lite buljong.
Moülü kastar ner två köttbuljongtärningar i det kokande yattinet, Brunet sätter sig, Schneider dar- rar.

— De flyttar över Cognard till sjukan, säger Brunet.
— Vad är det för fel på honom?
— Dysenteri.

— Arma sate, säger Schneider, då är det slut med honom.
Moülü grinar illa och säger häftigt:
— Du får inte prata på det viset. Det kanske tvärtom är hans smala lycka. Dom kanske skickar hem honom.

Schneider småskrattar missstroget.
— Du pratar, du!
Brunet frågar honom:
— Vill du ta hans plats?
Schneider vänder sig mot honom:
— Vad gjorde han egentligen?
— Översatte.
— Det kan jag väl äta mig.
— Bra.

Brunet pekar på Cognards brits.
— Du kan sova här i natt.
— Nej, säger Schneider.
— Inte?
— Jag åtar mig jobbet men jag föredrar att sova där nere.

— Jag förstär inte varför, säger Brunet. Det skulle vara väldigt mycket bekvämare...
Han vägar inte säga: och du skulle bli varm.
— Jag trivs bra där nere, säger Schneider.

Jag borde ha förutsett det: han vägrar sova här därför att här är man nästan ostörd och förgås inte av kyla, alltid denna fixa idé att fördra plågorna och vägra njuta förmånerna. Det är inte några förmåner: detta rum är mitt arbetsinstrument. Brunet reser sig, samlar ihop en skovel full med kol och kastar den häftigt på elden. Schneider dricker sin buljong, han huttrar inte längre, han anmärker utan att höja rösten:
— Ni eldar som i helvetet.
— Varför inte?

— Om vi fördelade vårt kol på alla rum i baracken, säger Moülü ivrigt, skulle det bli tre briketter åt vart och ett.

Schneider svarar inte, man skulle behöva upplysa honom en gång för alla: denna envisa vägran att ta emot någonting mer än de andra, det är inte ens kristen ödmjukhet, det är ett högfärdigt sätt att fly undan sitt ansvar. Du är bara en anarkist, en av dessa intellektuella fegisar som fått oss att förlora kriget genom att vågra vara officerare. Brunet rycker på axlarna, stoppar händerna i fickorna och

tiger; värmen ger näring åt den känslva av sömnhet som ännu drojer kvar i djupet av hans ögon. Plötsligt bländar honom ljuset: den elektriska lampan som hänger i taket har tänds. Schneider blinkar.

— Klockan är sex!
Med ett glädjerop har Moülü lagt beslag på syskrinet, han tar fram en fingerborg, tråd, en nål, han lyfter nälen mot ljuset och betraktar skelände dess öga. Brunet böjer sig ner över nattlampan och blåser ut ljuset: han blåser ut sin morgon, nu är det allas morgon som börjar. Ljuset städar, rengör och putsar, tillintetgör sömnen i Brunets bakhuvud, skulpterar Schneiders rynkor och hans tjocka smärtfyllda läppar; till Schneiders ögon har hela natten tagit sin tillflykt. Brunet betraktar dessa mörka ögon, han har lust att säga till honom: varför lämnar du mig ensam? Han reser sig åter, han säger:

— Du får sova var du vill bara du är här varje morgon klockan fem.
Schneider nickar. Moülü har satt sig ner att sy, han har tungan utanför munnen, hans handrörelser är beräknade och exakta.

— Vad syr du på? frågar Schneider.
— Gardiner till fönstret, säger Moülü. Det kommer att låta upp. Brunet tar sin rock:
— Du får fortsätta senare, jag ska ha dig med.
— Vart? frågar Moülü bedrövad.
— Till Svarta Torget. Jag ska söka rätt på mina män.

Schneider har rest sig.
— Behöver du folk?
— Nej, säger Brunet.
Han betraktar detta ansikte som ännu är likblekt av kyla, han tvekar men tillägger sedan:
— Stanna du lugnt kvar här: jag kommer att behöva dig så snart jag är tillbaka.

Schneider ler stort mot honom, nästan som en medbrotsling; plötsligt blir hans ögon genomskinliga och glada. Brunet betraktar honom, skakar på huvudet och tänker: en besynnerlig vänskap.

— Raska på!
Han skjuter Moülü framför sig. Ute vadar de fram i dy. Moülü stötar.
— Oj, oj, oj! Vi blir säkert sjuka på kuppen.

— Tänk på karlarna som väntar på Svarta Torget.
 — Det blir jag inte varmare av.
 Han går med korta steg i mörkret, han pustar och kväder. Plötsligt slutar han att jämrta sig, sätter näsan i vädret och säger med hemlighetsfull och upphetsad röst:
 — Han gör fel, Schneider, som inte kommer till oss.
 — Han gillar sina kamrater, säger Brunet med neutral stämma.
 Moïlu småskrattar.
 — Kan så vara, säger han. Men hans kamrater gillar inte alls honom.
 — Vad då! säger Brunet stött, vad vet du om det?
 — De säger att han går för långt.
 — Man kan aldrig gå för långt, säger Brunet torr.
 — Jag säger bara vad de har sagt åt mig. De säger att de inte vet vad han tänker och att han inte hör hemma i deras rum eftersom han inte tillhör.
 — Det får de i så fall komma och säga direkt åt mig, säger Brunet.
 Han är förargad för Schneiders skull men inte särdeles förvånad: det visste man ju att karlarna inte gillar när man går för långt, martyrer gör dem rädda. Brunet skyndar på sina steg: han kommer till slut att göra sig hatad och det kommer att försvåra arbetet. Han beslutar sig snabbt: inget snack längre, han skall sova hos mig i natt, jag säger åt honom att det är en order.
 — Hallå, Brunet!
 Thibaut kommer ut från sin barack, skinande och glad. Brunet ler vänligt mot honom: han gör sitt arbete bra fast han är radikal-socialist.
 — Hej.
 Thibaut har stannat, i hans stora släta ansikte tåras de små ögonen, kylan kväver honom:
 — Herre Gud, vad det biter! Ska du till Svarta Torget?
 — Jag har tio stycken att hämta där.
 — Jag har femton, jag. De knölar, att ge sig till att komma vid en sådan här tidpunkt.
 De gräver sig in i tystnaden, ett svagt gult ljus omsluter dem: en efter en stiger barackerna fram ur dimman när de går förbi. Lägret är öde, de glider

— Brunet!
 Brunet tittar sig omkring men känner inte igen någon.
 — Brunet, Brunet!
 Astruc har just lagt beslag på en stor kraftig karl som är grön av köld. Mannen gör sig häftigt fri och ler mot Brunet.
 — Hallå Brunet! Känner du inte igen mig?
 — Maurice! säger Brunet. Det var som tusan! Han lägger handen på Astrucs arm:
 — Det är en vän.
 — Ta honom då, säger Astruc artigt, han tillhör dig.
 Brunet skakar Maurice och skämtar:
 — Tjänare kompis, det här är ju rena överraskningen! För jag se på dig en smula: du har banne mig blivit ännu kraftigare!
 — Hej, säger Maurice allvarligt. Jo, du förstår: Chalais är också här.
 — Chalais! upprepar Brunet upprörd.
 — Ja.
 — Säg åt honom att komma.
 Kylan biter. Brunetryser och söker med blicken Chalais' tunna silhuett.
 — Den andre till vänster, i andra ledet.
 Brunet vinkar glatt med handen. Chalais kommer närmare, blek, med röd näsa.
 — Hej, säger Brunet.
 — Goddag kamrat, mumlar Chalais.
 De ler mot varandra lätt förlägna, Chalais skakar tänder.
 — Du är ju genomfrusen, säger Brunet.
 Chalais rycker på axlarna, hans ögon är hårda och dystra.
 — Inte mer än de andra.
 Jo, mer än de andra. Chalais fryser eller svettas alltid mer än de andra. Han vantrivs i sin kropp.
 — Jag tar dig med, säger Brunet. Du kommer att bli varm igen när vi går. Chalais svarar inte. Brunet vänder sig om och ropar:
 — Åtta man kommer med mig. De som själva vill.
 Åtta man lösgör sig ur massan. Brunet betraktar uppmärksamt dessa åtta, ej åtskillbara ansikten: hos dem är inte lidandet ett uttryck, det är en grundfärg. Jag tycker bättre om det.
 — Har ni ätit någonting nu på morgonen?

— Småsten. Vi har inte fått något sedan i går.
 — Moïlu! säger Brunet. Gå och be Servien att han lite diskret ger oss ett extramål, fem kokkärn och tio sardinburkar. Sprung!
 Moïlu ger sig springande i väg. Maurice och Brunet går sida vid sida, Chalais tvekar ett ögonblick men håller sig bakfeffer, Brunet vänder sig om och ser honom gå mitt bland de andra, hans tjocka och korta ben rör sig som pinnar under den långa överkroppen.
 — Jag är glad att Chalais är här, bekräftar Brunet.
 Maurice ler med övertygelse.
 — Du har alldeles rätt: han är enastående. Du hittar inte två som han i Partiet.
 Brunet nickar utan att svara: det är verkligen så, Chalais är enastående.
 — Stopp!
 Tyskar närmar sig: gubbar ur Landswehr, fridsamma män. De räknar fångarna, en feldwebel med grå mustascher och kinder som en flicka ler mot Brunet.
 — Guten Morgen.
 — Guten Morgen, säger Brunet.
 Maurice stöter till honom med armbågen.
 — Pratar han franska?
 — Nej.
 Maurice ler älskvärt mot feldwebeln.
 — Goddag, gamle idiot!
 Feldwebeln ler på nytt, Maurice njuter.
 — Så ska de behandlas.
 Brunet ler inte. De ger sig åter av, dagen gryr.
 I fönstren och i dörröppningarna står gäspande karlar och betraktar dem när de går förbi. Brunet känner dem alla men denna morgon tycks de honom främmande och avlägsna. Han hålls dem med en handrörelse och känner ett slags ångest; karlarna ler en smula förvånat: i lägret brukar man inte hälsa på varandra. Se där är Chapelot som lutar sig mot ett fönster.
 — Hallå nykomlingar.
 Maurice svarar honom ivrigt:
 — Åt helvete, gamla!
 Han vänder sig mot Brunet:
 — Bra sagt, va!
 Han ser ut som en parisisk rekryt i färd med att göra entré som bråkmakare i en landsortskasern.

- Brunet betraktar honom uppmärksamt: han har hårdnat och magrat, han har blivit lite skallig, han är säkrare i sitt uppträdande.
- Sista gången jag såg dig, säger Brunet, var på rue Royale.
- Ja, säger Maurice. Det var 38. På den tiden gick man omkring och oroade sig, jag skulle inte vilja ha det så igen.
- Han pekar på barackerna och frågar Brunet:
- Är det där ni bor?
- Ja, var annars, tror du?
- Maurice skrattar.
- Ganska gravliknande.
- Vad menar du? frågar Brunet upphetsad.
- Var ni bättre lottade där borta?
- I Soissons? Där bodde vi i en alldeles ny kasern. En del sov till och med inne i stan.
- Brunet låtsas imponerad, han visslar, Maurice ler åt sina minnen, han ser alldeles oberörd ut.
- Brunet frågar:
- Hur mår din fru?
- Ganska bra. Hon besökte mig i Soissons. Vi fick ta emot så många besök vi ville.
- Brunet sänker rösten:
- Hade ni några kontakter?
- Inte jag; Chalais. Men, säger Maurice stolt, Zézette gav mig två nummer av Humanité.
- Aha! säger Brunet ivrigt. Så den utkommer igen?
- Sen i juli.
- Brunet upprepar:
- Sen i juli.
- Detta gör honom nästan ont.
- Varje vecka?
- Nej inte varje vecka: bara när det är möjligt.
- Han tillägger skrottande: Snart kommer du att få se den utkomma mitt på ljusan dag och kunna köpa den i kiosk och då kommer de som tror att vi redan är döda att göra stora ögon!
- Mitt på ljusan dag? Med tyskarna i Paris?
- Vartför inte?
- Brunet avstår från att diskutera för tillfället: även med de bästa återstår mycket att göra, de har stannat för länge i Frankrike, sådant fördärv. Han tänker plötsligt: men vad tutade då Chalais egentligen i dem? Han frågar.
- Har du ett nummer av Humanité?
- Brunet spritter till, Maurice fortsätter med upphetsad min.
- Du ska få se, kamrat! Du ska få se att lillefar Stalin endera dagen ger dem ett budskap. Han kommer att säga till dem: Nu är det rolliga slut, pojkar. Slut fred med Frankrike, slut fred med England och skicka hem alla franska arbetare.
- Och tyskarna kommer att sluta fred? frågar Brunet.
- Det vill jag loval!
- Av ren snällhet, eller vad då? Bara för att man ber dem om det?
- Åh, säger Maurice, du kan inte ana! Det är Sovjetunionen som leder dansen för närvarande, tyskarna gör allt Sovjet vill.
- Vad nu! säger Brunet. Det visste jag inte alls!
- Naturligtvis inte, säger Maurice otåligt. Det beror på att du varit utan kontakter i sex månader. I början var det inte så, men nu är det ryssarna som anslår tonen.
- Men varför?
- För tusan! därför att de förser dem med materiel.
- Vad då för materiel?
- Lite av varje. Chalais kan informera dig bättre än jag. Hur som helst, om Sovjet upphörde med sina leveranser skulle tyskarna gå på knäna.
- Och hur har ni fått reda på allt detta?
- Jo, säger Maurice, det stod i Humanité.
- Brunet behärskar sig, han ler mot Maurice och gnuggar sina händer.
- Så mycket bättre då! säger han. Så mycket bättre. Det är ju goda nyheter.
- De är framme. Solen går upp, dagen börjar fet och slapp, uppsvällad av vatten, och just denna dag som liknar alla andra dagar är någonting i färd med att hända. Brunet känner varken fruktan eller vrede, han betraktar Maurice med stelhat intresse, sedan vänder han sig till de andra:
- Stig in!
- De stiger in, Brunet kallar på Lambert:
- Gör plats åt dem. Moulu hämtar mat, jag tar hand om dem senare.
- Han gör tecken åt Maurice och Chalais.
- Ni två kommer med mig.
- De går bakom honom, längst bort i korridoren
- stannar Brunet och säger till dem innan han öppnar dörren:
- Här är alla som hemma.
- Han går in, karlarna tar på sig sina rockor: de är på väg till arbetet.
- Nå? Hur var det med grundstriktet?
- Det var bra, säger karlarna, det var intressant.
- Det var lärorikt, säger Bénin med ett slags värme.
- Brunet är röd, han vänder sig stolt mot Chalais.
- De håller föredrag för varandra på morningarna, de delar med sig av allt de vet.
- Chalais svarar inte, han hackar tänder. Brunet tillägger för sig själv:
- Tänk om man kunde ge dem böcker.
- Han pekar på Chalais och Maurice.
- Det här är två nya kamrater. De har just anlänt från Frankrike.
- Alla ansikten vänds mot dem, leendena är varma.
- Brunet betraktar sina män med tillfredsställelse: med dem kan Maurice alltid komma överens. Han ler i sin tur mot dem, han får en flyktig förmimelse av att han håller på att ta farväl, han lägger handen på Chalais' axel och skjuter honom framför sig, han säger med stark och högtidlig röst:
- Han här, honom kan ni betrakta som om han vore jag.
- Blickarna vänds från honom och stannar hos Chalais. Brunet betraktar ett ögonblick dessa ögon som inte längre betraktar honom, han trodde att han hade något ytterligare att tillägga men han har glömt vad det var. Han ger sig i väg och kastar några ord åt Chalais över axeln:
- Kom över till mig efter maten, så får vi prata.
- Han går ut, han tänker: någonting är i färd med att ske, han skyndar på stegen, han är angelägen att återfinna Schneider; med alla sina fel är Schneider i alla fall en av dem. Han skjuter upp dörren: Schneider är där, böjd över kaminen. Brunet känner sig lättad.
- Här är jag.
- Han stiger in och ryser, värmen smeker honom först men stiger honom sedan plötsligt åt ansiktet som en våg av blod. Han tar av sig rocken och kastar den på brisen, han skäms för att han är

varm.
 — Nå? frågar Schneider.
 Brunet sätter sig, stolen knarrar. Han bultar Schneider hårt i ryggen.
 — Din gamle filur! Förbannade gamle samhällsförädlare!
 Han skrattar. Schneider vänder sig om och tittar på honom när han skrattar.
 — Vad är det som hänt? Något otrevligt?
 Brunet slutar skratta.
 — Nej, säger han. Allt är bra.
 Han sträcker fram benen mot elden, andas häftigt, tänder sin pipa.
 — Den blir nog fin.
 — Va?
 — Min pipa. Jag köpte den igår i kantin: den kommer att bli bra.
 Pipan är bra, det gör gott att se Schneiders goda nuna rodnande av brasan. Man känner att man är hemma, i säkerhet.
 — Jag stötte på två kamrater: en liten tjomme från Le Flaive-fabriken och så Chalais.
 Schneider lyfter på huvudet, betraktar Brunet med döda ögon och upprepar tankspritt:
 — Chalais... Chalais...
 — Ja, säger Brunet hans namn säger inte dig någonting: utanför partiet var han föga känd, men det är en man av betydelse. Han var deputerad 39, de satte honom i fängelse och därifrån skickades han sedan direkt ut i främsta linjen.
 Schneider säger ingenting. Brunet fortsätter:
 — Jag är glad att ha honom här. Mycket glad. Att alltid själv bestämma, det är naturligtvis trevligt men... Hur ska man t.ex. förhålla sig till Det Fria Frankrike? Jag har talat om för dig att det bekymrar mig. Nåväl, han bör veta: han som har haft kontakter.
 Han tystnar. Schneider, scharlakansröd, med ögonen halvslutna, ser ut att sova. Brunet sparkar honom på vaden:
 — Hör du på?
 — Ja, säger Schneider.
 — Chalais har stor erfarenhet, säger Brunet. Inte alls samma slags erfarenheter som jag: han är son till en präst, en intellektuell. Han har aldrig umgåtts särskilt mycket med gräsrotterna och han har bevarat ett puritanskt synsätt. Men han håller

huvudet kallt. Och han vet vad han vill.
 Han knackar ur pipan i kaminen och samlar fattar.
 — Han kommer att vara till stor nytta.
 Han hejdar sig. Schneider spänner öronen som om han lyssnade till ljud utifrån.
 — Men vad är det med dig? frågar Brunet otåligt.
 Schneider ler.
 — Om du vill veta det, så är jag sömning. Kylan hindrade mig att sova i natt.
 — Från och med i kväll, sover du här, säger Brunet myndigt. Det är en ordrer.
 Schneider öppnar munnen, folk går ute i korridoren, han tiger. På hans läppar svävar ett besynnerligt leende.
 — Hörde du? frågar Brunet.
 — Vi får se i kväll, säger Schneider. Om du då fortfarande ber mig, ska jag med glädje göra det. Stegen närmar sig, det knackar. Han tystnar, han ser ut att vänta.
 — Stig in!
 Det är Chalais, han stannar på tröskeln, han betraktar dem.
 — Du får oss att frysa, säger Brunet. Stäng dörren. Chalais tar ett steg framåt och stannar; han tittar på Schneider. Han stänger dörren bakom sig med en spark allmedan han fortsätter att betrakta honom.
 — Det är Schneider, min tolk, säger Brunet. Han vänder sig mot Schneider. Och det här är Chalais.
 Schneider och Chalais tittar på varandra. Schneider är alltjämt aldeles röd. Han reser sig mjukt, långsamt. Han säger med ett förvånat uttryck i ansiktet:
 — Jag ska gå min väg.
 — Nej, stanna, säger Brunet. Du kan bli förkyld annars.
 Schneider svarar inte, Chalais säger med sin bestämda röst:
 — Jag skulle vilja prata med dig i eorum.
 Brunet rynkar pannan, sedan ler han godmodigt, lyfter handen och låter den tungt falla ned på Schneiders axel. Schneiders ansikte förblir slappt och uttryckslöst.
 — Han är min förtroene, förklarar Brunet. Allt

mot kaminen. Han ser undergiven ut.
 — Jag lyckas inte få upp värmen igen.
 Brunet väntar: han fryser inte, han känner sig tung och stark, herre över sig själv och sin kropp. Han väntar, han har all tid i världen att vänta, han ler tålmodigt mot Chalais, han är ingenting annat än ett oändligt tålmod. Chalais tar fram en stol och sätter sig. Han återfinner snabbt sin röst av yxhugg.
 — Fick du inte Partiets varning i vintras?
 — Mot Vicarios?
 — Ja.
 — Det tror jag nog, säger Brunet långsamt. Men jag var soldat och eftersom det inte fanns någon Vicarios på regementet...
 — Han var chefredaktör för en tidning i Oran, säger Chalais. Det var inte en direkt Partitidning, men sympatiserande. Vicarios var medlem. Hans fru också. Han bröt i september 39.
 — Pakten?
 — Naturligtvis. Han publicerade sin utträdesansökan i tidningen, därefter skrev han tre ledarartiklar mot oss och sedan tog han värvning eller om han blev mobiliserad, jag minns inte längre.
 — Verkligen! säger Brunet.
 Han känner sig lika skakad som vid ett dödsbud. Chalais talar och salig Schneiders liv släcks ut. Att dö och att lämna Partiet, det är samma sak.
 — Verkligen.
 Han upprepar: verkligen; han tänker: något håller på att ske.
 — I efterhand, säger Chalais, fick vi veta att han lämnade rapporter till generalguvernören i Alger. De algeriska kamraterna hade bevis i sin hand.
 Brunet sjunker ned på en stol och skrattar av hela sitt hjärta. Chalais betraktar honom.
 — Jag skrattar, förklarar Brunet, eftersom jag just i morse fick veta att mina mannar inte kunde tåla honom.
 Chalais rör huvudet allvarsamt till bekräftelse.
 — Basen tar aldrig fel.
 Brunet tänker: vad vet du om basen? Han säger:
 — Nej just det. För sådana saker har de fint väderkor.
 Chalais värmer sig. Brunet tänker: Schneider

var spion. Det kliar. Han sluter ögonen till hälften, han biter ihop tänderna, han betraktar genom ögonfransarna Chalais' osköna ansikte, han tänker: min kompiss, det är den där. Han känner sig mycket lugn: det är inte helt obehagligt, det kliar. Varje gång man tror sig ha goda skäl att tycka att människorna är fähundar och att livet inte är vårt att leva, börjar det kännas behagligt. Han betraktar Chalais: nu skall vi leva tillsammans i detta läger, i månader och år, dag efter dag.

Det kliar. Chalais granskar honom nyfiket och frågar:

— Vad tänker du göra?

Brunet tappar fattningen och biter sig i läppen: Finns det något att göra? I en sekund känner han sig slapp och slö, sedan sköljer vreden över honom.

— Och det undrar du? stammar han. Det undrar du?

Han behärskar sig och fortsätter med torr röst:

— Jag ska kasta ut honom, det är vad jag ska göra. Och det i rödaste rippet!

Chalais' ansikte uttrycker kyla och förvåning. Han muttrar:

— Det är riskabelt.

— Det som skulle vara riskabelt, det är att ha honom kvar i barackerna.

— Vet han redan om att du är med i Partiet?

Brunet vänder bort huvudet, hans vrede avtar.

— Han kände igen mig redan första dagen.

— Och kamraterna? Vet han också om att de är medlemmar?

— Naturligtvis.

— Det var illa! säger Chalais.

Brunet förklarar ivrigt:

— Det var nödvändigt, han hjälpte mig mycket i mitt arbete.

— Vad för slags arbete bedrev du då? frågar Chalais värdsböst.

Brunet rynkar pannan:

— Det får vi prata om senare.

— Hur som helst, säger Chalais, eftersom han redan vet så mycket, måste vi räkna med det värsta: om du kastar ut honom som en sopa, kommer han att ange oss.

Brunet rycker på axlarna:

— Ttor du ja! Han är inte alls den sorten.

Chalais säger otåligt:

— Men jag sade ju att han lämnade upplysningar till guvernören.

— Ja, säger Brunet. Ja visst. Men jag känner honom på djupet: han är inte den typen.

Chalais säger långsamt som om han talade till sig själv:

— Jag undrar om det inte skulle vara klokarare att ha honom kvar här. Vi skulle kunna säga åt honom att det inte alls är fråga om att ta tillbaka hans förkastelse och att vi inte har befogenhet till det, men att under nuvarande omständigheter...

Brunet skratrar kort:

— Han är inte dum. Han som varit medlem i tio år har naturligtvis lärt sig att Partiet aldrig förlåter: om vi har honom kvar, kommer han att tro att vi är rädda för honom.

— Inte nödvändigt, säger Chalais. Vi kan... På nytt ett utbrott av vrede. Brunets händer darrar, han brinner, han skriker med stark röst:

— Det räcker. Jag skulle inte kunna andas samma luft som denna slinka. Han lurade mig, han ska inte få lura mig mer.

— Som du vill, säger Chalais.

Brunet tillägger med möda:

— Jag ska lämna över honom på Thibaut som är barackchef. En pålitlig karl som håller sitt ord.

De tiger, Brunet lugnar ner sig efter hand, han förstår inte alls vad som tagit åt honom. Ord utan sammanhang snurrar runt i hans huvud, när han tänker på Schneider får han lust att slåss. Allt som är oklart gör honom rädd.

— Nå, säger Chalais, kalla hit Vicarios, så att vi får underrätta honom om våra beslut. Du säger åt honom att han måste hålla sig i skinnnet och att han kommer att få stryk om någon upptäcker honom snokande omkring runt Kommendanturen.

Det uppstår en kort tystnad.

— Kalla hit honom! upprepar Chalais. Jag är säker på att han inte är långt borta.

Brunet rör sig inte. Chalais rynkar pannan.

— Vad väntar du på?

— Att du ska gå.

Chalais reser sig ovilligt. Naturligtvis, tänker Brunet. Det är kaminen du inte vill lämna.

Chalais har handen på dörrklinkan. Brunet säger i ett andetag:

— Säg inget åt kamraterna.

Chalais vänder sig förvånad om.

— Varför?

— Därför att. Han... han tyckte om dem. Vi vinner inget på att driva en människa till det yttersta...

Chalais tvekar:

— Partiet har utfördat en varning.

— Jag ber dig att inte säga något till kamraterna, säger Brunet utan att höja rösten.

Chalais rycker på axlarna.

— OK.

Han går ut, Brunet följer efter honom, ställer sig på barackens tröskel och söker Schneider med blicken. Han ser honom, orörlig, lutad mot tjuvöggans vägg. De tittar på varandra, Brunet vänder helt om och går tillbaka in utan att stänga dörren. Nästan omedelbart dyker Schneider upp, stampar skorna mot golvet för att få bort snön, stiger in och stänger dörren. Brunet sätter sig med blicken vänd åt annat håll. Han hör en stol knarra. Schneider har satt sig. Brunet tittar upp. Schneider sitter intill honom, som han brukar varje dag, med sin goda runda nuna; ingenting har hänt.

— Jag har sett den där karlen i Oran, säger Schneider lugnt.

— Du har inte talat om för mig att du är från Oran, anmärker Brunet.

— Nej, det har jag inte talat om för dig.

— Är du Vicarios?

— Ja.

Vicarios sitter mitt emot Brunet, han talar. Brunet ser bara Schneider.

— Jag har i alla fall träffat dig någonstans, säger Brunet. Första tiden, i Baccarat, sa jag till mig själv: jag känner igen det där ansiktet.

— Vi träffades 32, säger Schneider, på Partikongressen. Jag för min del kände igen dig på en gång.

— På Kongressen! Det stämmer!

Han granskar de tunga anletsdragen, den kraftiga böjda näsan; i stället för Vicarios försöker han återfinna den Schneider han mötte i juni 1940, den svårbestämbara främlingen, oklart välbekant, som man ännu kunde hata. Men Schneider har helt och hållet blivit Schneider. Brunet sänker blicken, han talar med ögonen riktade mot golvet.

— Jag ska installera dig i Thibauts barack. Du kan bära dit dina grejer efter maten.

— Bra.

— Vi säger inget åt kamraterna.

— Bra, säger Schneider. Tack.

Han reser sig, han tänker gå, han tar ett steg mot dörren och Brunet sträcker fram handen, hans mun öppnar sig mot hans vilja, en oerhörd röst stiger därur, en röst som inte tillhör honom:

— Varför ljög du för mig?

Schneider tittar förvånad på honom, Brunet reser sig upp, han är lika förvånad som Schneider. Han rättar sig hårdfört:

— Varför ljög du för oss?

— Därför att jag känner er, säger Schneider.

Han fryser, som Chalais, men inte av samma köld. Han vänder sig om, han håller fram sina goda kraftiga händer mot kaminen. Brunet betraktar tyst Vicarios' goda kraftiga händer. Efter ett ögonblick frågar Brunet:

— Varför hade du behov av att ty dig till oss, när du nu hade lämnat Partiet?

— Jag var trött på att vara ensam, säger Schneider.

Brunet betraktar honom uppmärksam.

— Fanns det ingen annan orsak?

— Ingen annan.

Han tar några steg i rummet, och med en sovandes uppsyn tillägger han mest för sig själv:

— Naturligtvis tänkte jag att det här inte skulle kunna vara länge.

Han vaknar häftigt upp. Lyfter huvudet och ler mot Brunet:

— Jag är glad att vi skiljs på ett snyggt sätt, säger han.

Brunet svarar inte. Schneider väntar leende, sedan slocknar hans leende och han säger utan rörelse:

— Farväl, Brunet. Vi har arbetat bra tillsammans.

Han vänder sig om, han går sin väg, vi skall aldrig mera ses igen, blodet stiger upp i Brunets ansikte, vreden får vita skivor att snurra i hans ögon. Han säger med låg och snabb röst:

— Allt det där är bara skitsnack. Du spionerade på oss.

Det är bakom Vicarios' rygg som han har

utslungat sin fras, det är Schneider som vänder sig om och tittar på honom. Brunet rör sig på stolen; han söker efter sin vrede och hittar den inte längre. Schneider säger mil:

— Var det där verkligen nödvändigt?

Brunet svarar inte, Schneider tillägger:

— Jag ska hålla mig gömd hos Thibaut, jag ska bjuda till allt vad jag förmår och du vet mycket väl att jag inte kommer att försöka skada er.

En varning har utfärdats. Brunet tittar Schneider i ögonen och säger lugnt:

— Du var betalad av generalguvernören.

Schneider betraktar honom bestört, nästan skrattande.

— Vem har sagt dig det? Chalais?

— Du har varit föremål för en varning som jag själv läste i vintras.

— Det visste jag inte.

En lång tystmad uppstår. Vicarios är likblek. Nu är det ohjälpligt Vicarios. Brunet återfinner sin vrede: han ser med vrede, i Vicarios' ansikte, lidandet som strömmar som blod och han får lust att göra så att ännu mer blod flyter.

— Vad sa den, din varning? frågar Vicarios.

— Att du var en angivare. Kamraterna i Alger har bevis för det.

Vicarios kastar sig framåt, Brunet tror att han skall börja slåss och reser sig med knutna nävar. Vicarios slår inte. Han är alldeles intill Brunet, de står öga mot öga. Vicarios' ögon ser ingenting. De är två gapande munnar som ropar. Brunet får svindel, han kastar huvudet bakåt eftersom Vicarios har dålig andedräkt.

— Brunet! Du tror väl inte på det där?

Brunet vet inte om det är Vicarios' läppar eller ögon som talar. Han vill med ett enda slag mura igen dessa munnar som ber om nåd. Han säger: — Jag tror allt Partiet säger.

Vicarios reser sig. Hans ögon är svarta och hårdta i ansiktet av krita, nu ser de åter. Brunet tar ett steg tillbaka, men han tvingar sig själv att upprepa inför dessa ögon:

— Jag tror allt Partiet säger.

Vicarios betraktar honom länge, därefter vänder han sig om och går mot dörren. Man måste driva allt till sin spets: det är nödvändigt. Brunet skriker bakom hans rygg:

honom inte längre.

— Hur är det med Partiet? frågar han.

— Så där, säger Chalais. I början begick vi en rad fel: den sovjetiska radion hade beordrat

aktivisterna att inte lämna parisregionen, men de flesta kamraterna handlade reflexmässigt som patrioter: de gav sig i väg i alla fall, eftersom de inte ville ha med fienden att göra. Resultat: Humanité skulle ha kunnat komma ut före tyskar-nas ankomst, allt var klappat och klart men tryckningen stoppades av att personalen schappade. Nu är kamraterna åter på plats, det är utmärkt. Brunet lyssnar med en blandning av fruktan och leda: han är besviken. Han har frågor som han skulle vilja ställa men han lyckas inte formulera dem. Han säger:

— Med tanke på alla som fängslats och gått i landsflykt måste det väl ha skett ett väldigt utbyte av personer. Vilka sitter nu i Centralkommittén? — Sanningen att säga vet jag ingenting om det. Gromaire sitter troligen där: det är allt jag kan säga dig. Tiderna har ändrats, min vän: ju mindre du vet, desto bättre.

— Jag förstår, säger Brunet. Han känner sig beklämd. Utan att veta varför harklar sig Chalais, lyfter sedan huvudet och berättar ett ögonblick Brunet.

— Den här Bénin, frågar han, tillhör han oss? — Ja.

— Och Toussus? Och Lamprecht?

— De också.

— Varifrån kommer de?

— Vänta lite, säger Brunet.

Han tänker en stund och rabblar:

— Bénin, ritare vid Gnome och Rhône-fabri-

ken. Lamprecht: kommunala slakthuset i Nantes.

Toussus: smed i Bergerac. Varför frågar du det?

— De gjorde mig verkliga förvånad, säger Chalais.

Brunet höjer ögonbrynen. Chalais ler vänligt mot honom:

— De är lite upphetsade, eller hur?

— Upphetsade? upprepar Brunet. Inte särskilt.

Chalais börjar skratta:

— Toussus påstår att det finns vapen gömda under baracken. Han vill ta lägret med storm när

de sovjetiska arméerna tågar in i Tyskland.

Brunet skrattar i sin tur:

— Han är från Gascogne, säger han.

Chalais slutar skratta. Han anmärker i likgiltigt ton:

— De andra var eniga med honom.

Brunet tar fram sin nya pipa och stoppar den:

— De är kanske lite uppgasade, säger han, jag

erkänner att jag inte längre lägger märke till allt.

Men i vilket fall som helst kan det inte göra dem

någon skada; det hjälper dem att slå ihjäl tiden.

Han tillägger, utan att lyfta blicken, med en

märkbart välvillig stämning som han inte själv

känner igen:

— De vet att det är ute med dem om de tappar

modet. Därför går de på ren vilja, de slappnar

aldrig av och alla deras reaktioner är lite över-

drivna. Du förstår, Chalais, den äldste är inte ens

tjugofem.

— Jag har märkt det, säger Chalais. Ni ser alla

förskräckligt spända ut.

Han tillägger med ett litet skratt:

— De sa en del lustiga saker åt mig.

— Vad då till exempel?

— Kriget är inte slut, Sovjetunionen kommer

att besegra Tyskland, det är arbetarnas plikt att

vågra vapenvilla, axelmakternas nederlag kommer

att bli en seger för proletariatet.

Han tynnar för att observera Brunet. Brunet

säger inte någonting. Chalais skrattar ännu mer

forceat och tillägger:

— Det var till och med en som frågade mig om

arbetarna i Paris gått i strejk och om man sköt på

tyskarna på gatorna i Paris.

Brunet säger alljämt ingenting. Chalais lutar

sig fram mot honom och frågar stilla:

— Är det du som har sagt de där idéerna i

huvudet på dem?

— Inte på det viset, säger Brunet.

— På det viset eller på något annat vis, är det

du?

Brunet tänder sin pipa. Någonting är i färd med

att ske.

— Ja, säger han. Det är jag.

De tynnar båda två. Brunet röker, Chalais tän-

ker. Ett dystert och gulaktigt ljus strömmar in

genom fönstret: det kommer säkert att bli regn.

Brunet kastar ett öga på sin klocka och tänker: "Den är bara halv nio." Han reser sig häftigt:

— Jag måste få förklara allt detta för dig, säger han. Har de pratat med dig om vår organisation?
— De nämnde den bara i förbigående, säger Chalais förtrött. Är det du som har byggt upp den?

— Ja.
— På eget initiativ?
Brunet rycker på axlarna och börjar gå.
— Naturligtvis, säger han. Jag hade ju inga kontakter.

Han går omkring. Chalais' ögon följer honom.
— Det var nödvändigt att höja temperaturen en smula, fortsätter han. Grabbarnas humör var på nollpunkten, nazisterna och prästerna gjorde vad de ville med dem. Vet du av att det till och med finns ett francistiskt parti här som är officiellt erkänt och understött av tyskarna? Därför fick jag använda de medel som stod till buds.
— Vilka medel? frågar Chalais.

— Det fanns fyra avgörande omständigheter, säger Brunet. Hungern, överflyttningen till Tyskland, tvångsarbetet och de nationalistiska stämningarna. Jag använde mig av allt.
— Av allt? upprepar Chalais.
— Ja, av allt. Vi levde i dödsfara och jag hade inte rätt att vara så nogräknad. Dessutom, tillägger han, begränsade omständigheterna kraftigt min möjlighet att agera: det enda jag kunde göra var att organisera deras missnöje.
— På vilken bas?

Brunet rör vid väggen med handflatan, han vänder sig häftigt om och går mot den andra väggen:

— Jag gav dem en ideologisk plattform, säger han. Å! ett litet minimum, ett ABC: makten utgår från folket, Pétain är en usurpator, hans regering har inte rätt att underteckna ställetsavtal. Kriget är inte slut, Sovjet kommer förr eller senare med i dansen; alla fångar bör betrakta sig som stridande.

Han gör ett tvärt avbrott. Chalais frågar:
— Så det är alltså ditt arbete?
— Det är det, säger Brunet.
Chalais skakar dystert på huvudet.
— Uppenbarligen.

också att ske en dag ifall Hans Majestäts regering bedömer det som nödvändigt för sin propaganda.
— Du gör mig inte särskilt upphetsad, säger Brunet.

Han knäpper ihop händerna, knäpper så att det knakar i fingerlederna och fortsätter lugnt.

— Du gör mig inte särskilt upphetsad. Jag har redan sagt dig att mitt program var ett ABC. Längre fram kan man göra hårdare. Det finns grabbar i den här baracken som jag själv kommer att kunna leda in i Kommunistiska Partiet. Men det är ingen brådska: vi kommer att stanna länge här. Vad dina små tjommar i London beträffar, nåväll! Det finns oundvikliga sammanträffanden, än sen. Det är för att skydda sina intressen som engelsmännen för krig mot axelmakterna och vi, vi kämpar mot Hitler därför att vi är antifascister. Vilket inte hindrar att vi för tillfället har samma fiender; det är alltså inte förvånande om vi ibland använder samma ord.

Han betraktar Chalais och börjar skratta, som om han stod i begrepp att undsläppa sig en riktig dumhet men hans strupe är hopsnörd:

— Tillts vidare förutsätter jag att antifascism i alla fall inte har blivit stämplat som en avvikelse. — Nej, säger Chalais. Det är inte stämplat som en avvikelse. Vi är mot fascismen i alla dess former, som vi alltid varit. Men du skulle ha fel om du därav drog slutsatsen att vi kommer att närma oss de borgerliga demokratierna.

— Det har jag aldrig trott, utropar Brunet.
— Vad du tror har föga betydelse. Objektivt bjuder du ut dig åt Churchills knektar.
Brunet studsar till. Han säger:
— Jag?

Han lugnar ner sig, han ler, han märker att han knutit nävarna, han öppnar sina händer och lägger dem platta i knät. Han säger:

— Det skulle förvåna mig.
— Föreställ dig, säger Chalais, att man befriar karlarna som du har indoktrinerat. De återvänder till Frankrike, de känner inte längre någon eller något, Vichys propaganda gör dem spyfärdiga. Vart ska de ta vägen?

— Men gode Gud!... säger Brunet.
Chalais' ögon bränner som eld:
— Vart ska de då ta vägen?

— Nåväl, säger Brunet bittert, ända tills nu förutsatte jag att de skulle närma sig Partiet.

Chalais ler och fortsätter lugnt:
— De kommer att stötra sig blint i armarna på gaullismen, de kommer att riskera livet i ett imperialistiskt krig som inte angår dem och det är du, Brunet, som genom din auktoritet har understött denna mystifikation.

Blicken slocknar, Chalais försöker le men hans ansikte lyder honom inte längre. Endast rösten strömmar, varm och övertygande, ut ur denna violetta mask med karnosinröd näsa:

— Det här är inte stunden, Brunet. Vi har vunnit, vår värsta fiende är på knä...
— Vår värsta fiende, upprepar Brunet utan att förstå.

— Vår värsta fiende, ja, säger Chalais hårt. De franska generalernas och de tvåhundra familjernas imperialism.

— Är det vår värsta fiende? frågar Brunet.
Han knyter händerna krampaktigt om knäna, han lyckas med likgiltigt stämma pressa fram:
— Partiet har ändrat politik.

Chalais betraktar honom uppmärksam.
— Och om det nu skulle ha gjort det? Vad skulle du då göra?

Brunet rycker på axlarna:
— Jag frågar dig bara om det har ändrat sin politik?

— Partiet har inte vikit en centimeter, säger Chalais. 39 tog vi ställning mot kriget och du vet vad det kostade oss. Men då var du med på noterna, Brunet, och Partiet hade rätt. Det hade rätt, eftersom det uttryckte den djupa pacifismen hos massorna, oavsett om dessa var kommunister eller ej. Idag har vi bara att inhösta vinster av denna hållning: vår organisation är den enda som kan göra sig till tolk för arbetarnas freds vilja. Vari består förändringen? Du däremot spelar under samma tid på dina kamraters nationalism och vill få oss med på en krigspolitik. Det är inte Partiet som har förändrat sig, Brunet, det är du.

Brunet lyssnar fascinerad på denna högtalar-röst, det är inte längre en människas röst, det är den historiska utvecklingen, sanningens röst. Lyckligtvis börjar Chalais' ögon att lysa. Brunet spritter till och frågar torrt:

— Är det din egen åsikt som du lägger fram för mig eller är det Partiets nuvarande politik?
— Jag har aldrig någon egen åsikt, säger Chalais, jag framlägger Partiets politik för dig.

— Bra, säger Brunet, fortsatt då, jag lyssnar på dig, men gör inga kommentarer, vi förlorar bara tid.

— Jag gör inga kommentarer, säger Chalais förvånad.

— Du gör inte annat. Du säger: 39 uttryckte KP massornas pacifism. Det är en åsikt, Chalais, ingenting annat än en åsikt. Vi är några stycken i Partiet som vet att omsvängningen i september gick genom en hålmålskurva och att vi var nära att köra av vägen. Vi är några stycken som av egen erfarenhet vet att massorna vid den här tidpunkten inte alls var så odelat pacifistiska.

Han lyfter underarmen och handen, han ler precis som Chalais, ett strängt och sammanbitet leende precis som Chalais.

— Jag vet: du har aldrig haft särskilt mycket kontakt med basen, det var inte din business och jag har redan konstaterat att du talade om den med viss romantik. Jag däremot, jag hade kontakt, det var min uppgift, jag stod i för fullt och jag kan försäkra dig att folk var inte i första hand pacifister: de var i första hand antinazister, de hade varken smält historien med Etiopien eller Spanien eller München. Om de stannade kvar hos oss 39 var det för att vi förklarade för dem att Sovjet ville vinna tid och att man där skulle gå med i kriget så snart man var klar med sin utrustning.

Chalais återgårdar hans leende. Brunet har inte ens lyckats få honom upprörd.

— Sovjet kommer aldrig att gå med i kriget, säger Chalais okonstlat.

— Det är din åsikt! skriker Brunet. Det är din åsikt!

Han lugnar ner sig och tillägger flimande.
— För min del är jag av motsatt uppfattning.
— Du? säger Chalais. Du, jag... Vad har vi med det att göra?

Han betraktar Brunet med överväldigande förvåning, som om han såg honom för första gången. Efter en stund fortsätter han:

— Det tycks mig som om du inte finner mig särskilt sympatisk...

— Lägg av, säger Brunet generad.
Chalais skrattar torr:

— Å! säger han, jag ville bara ge dig lite upplysningar. Det här är inte någonting som gör mig sömnlös. Det gäller bara att inte ta miste: vi håller inte alls på med att jämföra våra åsikter. Jag har haft kontakter under den tid då du inte hade några, därför informerar jag dig, det är allt. Varken du eller jag som person har med den saken att göra. Vi kommer inte någon vart om vi redan från början låter oss stoppas av personfrågor.

— Precis vad jag tycker, säger Brunet torr.
Han betraktar Chalais i ett försök att inte längre se honom; han tänker: hans person har inget med saken att göra. Det är inte personen Chalais som betraktar och som dömer; personen Chalais dömer inte, tänker inte, ser inte. Man får inte göra detta till en personlig fråga, man får inte göra detta till en fråga om stolthet. Han säger:

— Sovjet kommer alltså inte med i kriget. Varför?

— Därför att de behöver fred: därför att bevarande av freden, sedan tjugo år tillbaka, är det främsta målet för deras utrikespolitik.

— Ja, säger Brunet uttråkat. Jag har hört det där för, i högtidstalen den 14 juli.
Han skrattar:

— Bevara freden! vilken fred? man släss från Norge ända till Etiopien.

— Precis, säger Chalais. Sovjet kommer att hålla sig utanför konflikten och i stället göra allt för att hindra att den sprids.

— Hur vet ni det? frågar Brunet ironiskt. Har Stalin underrättat er?

— Nej, inte Stalin, säger Chalais lugnt. Molotov.

Brunet betraktar honom, öppnar munnen och tystnar; Chalais fortsätter:

— Första augusti förklarade Molotov inför Högsta Sovjet att Sovjet och Tyskland hade samma grundläggande intressen och att det tysk-sovjetiska avtalet grundade sig på denna intressegemenskap.

— Ja, ja, säger Brunet. Och sen?

— I november, säger Chalais, reste han till Berlin där han fick ett entusiastiskt mottagande. Vid det tillfället brännmärkte han den engelska

och engelskvänliga pressens ränker; han sade — jag citerar på ett ungefär: "De borgerliga demokratierna sätter sitt hopp till de påstådda meningsskilligheter som skulle finnas mellan oss och Tyskland; de kommer snart att få se att dessa meningsskilligheter bara existerar i deras fantasi."³

— Bah! säger Brunet. Han var väl tvungen att säga så.

— För tre veckor sedan, säger Chalais, slöt Sovjet och Tyskland ett handelsavtal. Sovjet skall leverera två och en halv miljoner ton säd, en och en halv miljon ton brännolja, smörjolja, petroleum och råolja.

— Ett handelsavtal, upprepar Brunet.

— Ja.

— Näväl, säger Brunet. Saken är klar.

Han reser sig, han går fram till fönstret, han trycker pannan mot den kalla rutan, han ser de första regndropparna falla. Han säger:

— Nej, jag...

— Vad då? frågar Chalais bakom hans rygg.

— Ingenting. Jag misstrog mig, det är allt.

Han vänder sig om, sätter sig ner igen, knackar piphuvudet mot hällen för att få ur askan.

— Om du ser sakligt på situationen, säger Chalais hjärtligt, kommer du att inse att de franska arbetarna inte har något intresse av att Sovjet deltar i konflikten.

— De franska arbetarna, säger Brunet, befinner sig här, i detta läger. Eller i andra liknande. Och de som inte är här utför tvångsarbete åt massarna.

— Alldeles riktigt, säger Chalais, det är just därför ryssarna måste fullfölja sin oberoende politik. De håller helt enkelt på att bli den avgörande faktorn i den europeiska diplomatin. När kriget tar slut kommer de krigförande nationerna att vara utmattade och det blir Sovjet som dikterar fredsfördraget.

— Ja, säger Brunet. Ja, ja.

Chalais huttrar inte längre: han har rest sig, han går tvrigt runt sin stol, hans händer blixtrar fram ur fickorna, han föds. Brunet böjer sig ner, tar upp en träbit och börjar rensa sin pipa, han fryser ända in i mårgen men det gör honom inget: kylan och hungern har inte längre någon betydelse.

— I det läget, säger Chalais, vad bör de franska

massorna då kräva?
— Det är det jag frågar dig, säger Brunet utan att lyfta huvudet.

Chalais' röst roterar ovanför hans nacke, än nära, än fjärran, Chalais' skor knarrar glatt.

— De franska massorna, säger han, bör formulera fyra krav: för det första omedelbart under-tecknande av fredsavtal, för det andra en fransk-sovjetisk icke-aggressionspakt efter modell av den tysk-sovjetiska paktens, för det tredje ett handelsavtal med Sovjet som skyddar proletariatet mot hungersnöd, för det fjärde en allmän uppgörelse om situationen i Europa med deltagande av Sovjet.

— Inrikespolitiskt då? frågar Brunet.

— I varje läge och med alla medel kräva legalisering av Partiet och tillstånd för Humanité att åter utkomma.

— Skulle nazisterna verkligen låta Humakomma ut igen? frågar Brunet förbluffad.

— De behandlar oss skonsamt, säger Chalais.

Han tillägger, utan brådska:

— Vad tror du att de har att stödja sig på? Partiet är i full upplösning, de ansvariga har flytt.

— De kan initiära en fascistisk rörelse.

— Det kan de ju försöka med. Och, för att säga som det är, det försöker de också: men de är inte dumma, de vet mycket väl att de aldrig kommer att nå de breda lagren. Nej, den enda organisation som rest sig mot kriget, den enda som försvarat den tysk-sovjetiska paktens, den enda som bevarat massornas förtroende, det är våran och du kan skriva upp att tyskarna inte svävar i okunnighet om det.

— Du vill alltså påstå att de räcker oss handen?

— Inte än. Men faktum är att de inte angriper oss i sin press. Och du kan vara säker på att de undertecknat hemliga fördrag med Sovjet om de europeiska kommunistpartierna.

Han lutar sig ner över Brunet, han talar förtroligt till honom:

— Vårt parti bör vara på en gång legalt och illegalt, det är det som bestämmer dess struktur och handlingar. Omständigheterna har nu en gång gjort oss halvt hemliga, vi har i våra händer samlat legalitetens och illegalitetens fördelar, för närva-

rande känner vi bara nackdelarna av såväl det ena som det andra: förlorar vi vår ställning som officiellt erkänt Parti förlorar vi också möjligheten att öppna våra krav och att, som kommunister, besätta nyckelpositioner i det borgerliga samhället, men samtidigt är det ju så att vi är alltför kända: Partiets ledning förföljs, fienden har listor, adresser, han känner vår taktik. Vi måste snarast möjligt ta oss ur denna situation. Men hur? Genom att driva med tyskarna och skriva Död åt massorna på skithuset?

Brunet rycker på axlarna, Chalais lyfter handen för att bjuda tystnad:

— Antag att vi kunde organisera upplopp, atentat och strejker. Vem skulle tjäna på det? Den engelska imperialismen. Inte i längden dock, eftersom England är slaget på förhand. Om vi däremot åter blir ett legalt parti, med ett program och med ansvar, kan vi kräva att det bildas en folklig regering med säte i Paris och att krigsanstifterna åtalas. Då och endast då kommer frågan att resas om en ny form för illegalt handlande, bättre anpassat efter omständigheterna.

— Och du tror alltså att tyskarna...?

Chalais avbryter honom spydigt:

— Känner du till La Voix du peuple? Det är belgiska KP:s tidning.

— Ja, det gör jag, säger Brunet.

Chalais dröjer, ler och tillägger i likgiltig ton: — La Voix du peuple utkommer åter sedan i juni.

Brunet sjunker ihop på sin stol, smyger ner handen i fickan och kramar piphuvudet som fortfarande är varmt. Han säger:

— Vad ska vi göra här då?

— Raka motsatsen till det som du gör.

— Det vill säga?

— Brännmärka de borgerliga demokraternas imperialism, brännmärka de Gaulle och Pétain, bejaka de arbetande massornas fredsvilja.

— Och i förhållande till tyskarna?

— Visa reservation.

— Jaha, säger Brunet.

Chalais gnuggar händerna: han har gjort ett gott jobb och han är nöjd.

— Vi två, säger han, ska dela upp arbetet mellan oss. Kamraterna har behov av att någon åter tar

ledningen över dem, men det är bäst att det inte är du som åtar dig det: jag ska ta mig an dem. Du får sysselsätta dig med dem som inte är med i Partiet.

— Och vad är det då jag ska göra?

Chalais betraktar uppmärksamt Brunet, men han tvekar inte se honom: han tänker.

— Just nu, säger han, är din berömda organisation mer farlig än nyttig. Men det gör inget att den existerar och den kan säkert bli till nytta en dag: det bästa vore om man kunde få den att somna in utan att alldeles upplösa den. Du är den ende som kan göra detta.

— Arma satar, säger Brunet.

— Va?

— Jag säger: arma satar, säger Brunet.

Chalais betraktar honom förvånat:

— Vad är det då för ena, dessa karlar?

— Radikala, säger Brunet. Socialisterna... Det finns också några partilösa.

Chalais rycker på axlarna.

— Radikal! säger han förakfullt.

— De gör ett bra arbete, säger Brunet. Och du ska veta att livet här är hårt för dem som inte längre har något hopp.

Han tystnar, han har känt igen den främmande röst som strömmar ur hans egen mun, det är en föräddares röst. Den sade: "Spela inte läkare åt de döda." Den sade: "Arma satar, de har döden i hjärtat."

— Hur som helst är de förlorade, säger Chalais. Det är inget annat att göra än att låta dem förgås. Han flinrar:

— Radikala! Då tycker jag bättre om nazisterna. De är ena hundarna, men de har i alla fall samhällskänsla.

Brunet tänker på Thibaut. Han ser åter framför sig hans stora skrattande mun, han tänker: "Han är förlorad, han är mindre värd än en nazist, han saknar samhällskänsla." Han tänker: "Vi har en radioapparat." Han börjar darra. Han tänker: "Vår apparat." Han reser sig, han går, de står ansikte mot ansikte. Han säger:

— Det stämmer!

— Du säger det, säger Chalais med barsk hjärtlighet. Du tycker att det stämmer!

— Allting stämmer alltid överens, säger Brunet. Man kan bevisa vad som helst.

— Vill du ha bevis?

Chalais letar i innerfickan på sin jacka. Han tar fram en smutsig och skrynklig tidning:

— Titta!

Brunet tar tidningen: det är Huma. Han läser: nr 95, 30 december 1940. Sidorna är så nötta att de nästan går sönder när han slår upp dem. Han försöker läsa ledaren, han kan inte. Han tänker: "Det är Huma", hans fingrar löper i blinda över tidningshuvudets och rubrikens bokstäver. Det är Huma, jag skrev där en gång tiden. Han viker omsorgsfullt ihop tidningen och ger den åt Chalais: — Det räcker.

Han skall gå ut och han skall le mot Schneider, han skall säga till honom: "Du kunde gott ha sagt mig det." Bubblan spricker: det finns inte längre någon Schneider. Det finns bara Vicarios, polispiionen. Det svartnar för hans ögon, han känner ett slag på axeln och spritter till. Det är Chalais: Chalais' mun formar sig till ett pojaktigt leende, hans hand drar sig tillbaka med mekanisk precision och blir hängande längs sidan.

— Så där ja! säger Chalais. Så där ja, gamle vän.

— Så där ja, säger Brunet.

De tittar varandra i ansiktet, de skakar på huvudet och ler mot varandra. 39 var han rädd för mig. — Jag måste gå och underrätta Thibaut, säger Brunet. Du kan stanna här.

Chalais skakar på huvudet, hans anletsdrag suddas ut, han säger med barnslig röst:

— Jag tror rentav att jag ska rulla in mig i en filt och sträcka ut mig på sängen.

— Filtarna ligger bakom kaminen, säger Brunet. Ta två. Jag kommer strax tillbaka.

Han går ut i regnet. Han springer för att få upp värmen igen. Dimman tränger in i hans huvud, det finns inte längre något utanför eller inuti: det finns bara dimma. Thibaut är ensam, det ligger en kortlek på bordet.

— Läger du patients?

— Nej, säger Thibaut, jag lyssnade på radio. Jag lämnade kortleken framme på bordet utfall någon skulle komma.

Han ler skälmiskt: Brunet vill säkert höra de senaste nyheterna, han väntar på att Brunet skall fråga. Brunet frågar honom inte: han intresserar

sig inte för den engelska imperialismens segrar. Han säger:

— Finns det fortfarande plats i din kvart?

— I holländarnas rum, ja, säger Thibaut.

— Jag tänker anförtro dig en av mina grabbar. I all tysthet.

Thibauts ögon brinner.

— Vem då?

— Schneider.

— Här han det svårt? frågar Thibaut. Är massorna efter honom?

— Nej, säger Brunet, inte för tillfället.

— Jag förstår, säger Thibaut. Han skakar på huvudet: han kommer att ledas till förbannelse, holländarna talar inte ett ord franska.

— Det är bara bra.

— Nåväl, han kan komma närhelst han vill.

— Är det varmt hos holländarna? frågar Brunet.

— Rena smältugnen. En av dem är kok, de får så mycket kol de vill ha.

— Utmärkt, säger Brunet. Då kan jag gå min väg.

Han går inte sin väg. Han har lagt handen på dörrhandtaget och han betraktar Thibaut som man betraktar en stad man just skall lämna. Han har inte längre något att säga honom. En radikal, en människa som är på förhand förlorad... Thibaut ler förtroendefullt mot honom; Brunet kan inte utvärdera detta leende: han öppnar dörrnen och går ut. Det störstregnar utomhus, man kan knappat urskilja barackerna. Brunet klafsar fram i skiten och i den smälta snön. Fångarna i trettionian har ställt en bänk utanför sin barack, det sitter en karl på hänsen, han böjer huvudet, regnet strilar ner över hans hår och hals. Brunet närmar sig:

— Du är då inte klok!

Karlen lyfter på huvudet: det är Vicarios. Brunet säger:

— Thibaut väntar på dig.

Vicarios svarar inte. Brunet sätter sig bredvid honom. De tigger; Vicarios knåsmuddar vid Brunets. Tiden strömmar, regnet strömmar, tiden och regnet, det är samma sak. Efter en stund reser sig Vicarios och går. Brunet sitter ensam kvar, han böjer huvudet, regnet strilar ner över hans hår och hals.

*

Hans Eliasson, Vinter bland krigsfångarna, träsnitt, mars 1992.

Brunet gäspar: middagstid, två timmar kvar att slå ihjäl. Han sträcker på sig och hans styrka får honom att kvävas, jag måste se till att jag tar ut mig ordentligt. Från och med i morgon skall jag gymnastisera mig utmatad. Det knackar, han reser på sig: besök, det får alltid tiden att gå. — Stig in.

Det är bara Thibaut. Han stiger in och säger:

— Är du ensam?

— Som du ser, säger Brunet.

— Visst ser jag det men jag tror knappt mina ögon. Chalais är alltså inte här?

— Han är hos tandläkaren, säger Brunet och gäspar.

Thibaut skrattar.

— Det missfostret har alltid ont någonstans.

Han tar en stol, puffar fram den mot Brunets, sätter sig.

— Ni är oskyljakniga numera, ni båda Chalais.

— Jag behöver honom hela tiden, förklarar Brunet. Han är min folk.

— Var det inte Schneider som var folk tidigare?

— Jo visst, det var Schneider.

Thibaut rycker på axlarna:

— Du är som en vacker kvinna, du håller dig med älskare. Förra månaden hade du bara ögon för Schneider. Nu kretsar allt kring Chalais. Jag tyckte bättre om Schneider.

— En fråga om tycke och smak, säger Brunet.

Thibaut kastar huvudet bakåt och betraktar Brunet tvärs igenom ögonfransarna:

— Schneider och du, är ni inte längre vänner?

— Jo visst är vi det.

— Då kommer du att bli glad, säger Thibaut med ett tunt leende. Han har gett mig ett uppdrag som rör dig.

— Schneider?

— Han vill träffa dig.

— Schneider? upprepar Brunet.

— Ja visst, Schneider. Han bad mig att säga åt dig att han kommer att vara bakom mitt tvättvån klockan ett.

Brunet säger ingenting, Thibaut betraktar honom nyfiket.

— Nå?

— Säg honom att jag ska försöka komma dit, säger Brunet.

Thibaut går inte sin väg. Han öppnar sin stora mun, han skrattar, men hans ögon fortsätter att vara påträngande:

— Jag är glad att se dig, gamle vän.

— Jag tycker också att det är roligt att träffas, säger Brunet.

— Du syns inte till så ofta.

— Jag har mycket att göra.

— Jag vet. Det har jag också. Men man har alltid tid, om man bara vill. Grabbarna frågar mig tio gånger om dagen vad det har blivit av dig. Brunet svarar inte.

— Naturligtvis, säger Thibaut, har jag förstört radioapparaten. Ingen vet längre någonting, vi lever i total förvirring: alla är rasande.

Brunet blir orolig av denna bestämda blick. Han svarar tomt:

— Jag har redan förklarat saken för dig. Någon pratade bredvid munnen, tyskarna har ögonen på oss. Just nu måste vi minska ner våra kontakter, det kräver den mest elementära försiktighet.

Thibaut ser inte ens ut att lyssna. Han fortsätter lugnt:

— En del säger att du inte hade behövt anstränga dig så väldigt om vi nu ändå skulle fällas till marken av första hårda slag.

— Bah! bah! säger Brunet jovialiskt. Det är så här i politiken: man står och stampar, man drar sig tillbaka och sedan rycker man framåt igen med ännu större kraft.

Han skrattar. Thibaut betraktar honom utan att skratta, det sparkar på dörren, Brunet reser sig snabbt och går för att öppna: det är Moïlu med famnen full av konservburkar. Cornu och Paulin följer hack i häl, de bär brödkulor i en duk. Moïlu ställer burkarna på bordet, tar ett steg bakåt och beskådar dem förmöjt alltmedan han lägger händerna i kors över magen.

— Idag blir det sardiner.

Thibaut reser sig:

— Nå då så, vi ses snart igen. säger han. När du får tid.

— Ja visst, säger Brunet. Hej så länge.

Thibaut går ut, Moïlu gör en rörelse mot dörren:

— Jag ska säga till grabbarna.

— Nej, säger Brunet.

Moflu betraktar honom bestört.
 — Varför inte?
 Brunet vänder bort huvudet och säger:
 — Idag sköter vi utdelningen inne på rummen.
 — Men varför?
 Varför? Därför att Chalais inte är här. Brunet säger med skuldmedveten röst:
 — Av ingen särskild orsak.
 — Vi brukar inte göra så, säger Moflu.
 — Nej just det, det är en erfarenhet att vinna. Jag tror att det spar tid.
 — Och tänk vad vi kan göra, här, med all den tid vi vinner.
 — Raska på! säger Brunet otåligt. Kom med mig.
 De går från rum till rum, som förr i tiden. Brunet skjuter upp dörrarna och kliver in, Moflu följer hack i häl och kungör:
 — Idag blir ni serverade på rummet, lyckans gullgossar. Vänta bara: i morgon får ni choklad på sängen.
 Karlarna svarar inte. De har just återvänt från arbetet, de är trötta, deras blickar är slöa och deras rörelser tröga. De flesta sitter på bänkarna, de lägger sina grova händer flata på bordet, de tittar inte på någon och de tigger. Brunet tänker: det räcker med en månad. En månad och sedan liknar den här baracken alla andra. Förut sjöng de vid middagsid. Han tvekar utanför kamraternas rum, han är nästan rädd: han brukar inte gå in hit utan Chalais, det är som om han återvände från en resa.
 — Nå, säger Moflu, ska du inte öppna dörren åt oss?
 Brunet svarar inte. Cornu vrider på handtaget med vänster hand, de stiger in och lämnar dörren öppen. Brunet står kvar ute i korridoren. Förvånade ansikten vänder sig mot honom, han är så illa tvungen att gå in. Han kliver över tröskeln, han tänker: "Jag borde inte, det är ett oerhört fel."
 — Titta, säger karlarna, där är ju Brunet.
 — Ja, säger Brunet, här är jag.
 Han söker en blick, han ser bara halvslutna ögonlock, karlarna sitter runt bordet, deras händer arbetar med brödet och sardinburkarna, en röst säger:
 — Satan! Sardinern igen.
 — Lyckans gullgossar, säger Moflu, i dag blir

ni serverade på rummet...
 — Håll käffen! säger Brunet. Byt skiva.
 Han har pratat för högt: allas blickar häftar vid honom, snabbt betäckta av ögonlock, återigen blinda ansikten. Brunet tar ett steg framåt. Maurice, som står lutad mot sängstolpen, betraktar honom med övermodig och lättjefull min.
 — Nå grabbar? frågar Brunet glatt. Allt väl?
 — Allt väl, säger de, allt väl.
 Ögonlocken lyfts åter, några betraktar Brunet medan andra betraktar dem som betraktar honom. Alla ser ut att vänta och hysa fruktan. Brunet känner sin styrka men därefter griper honom, plötsligt, skräcken. Han borde inte ha gått in, det var fel. Nu måste han tala. Sägna vad som helst, snabbt. Även tystnaden är en meningsyttring. Han säger:
 — Chalais är hos tandläkaren.
 — Ja, säger karlarna. Hos tandläkaren.
 — Det är därför som han inte har kommit, förklarar Brunet.
 — Ja, säger karlarna. Ja.
 — Visste ni det?
 — Han berättade för oss igår att han inte skulle kunna hålla sin föreläsning idag på morgonen.
 — Sin föreläsning om Kommunipartiets historia?
 — Just det. Om Kommunipartiets historia i Frankrike.
 Det blir tyst. Hur mycket av deras förtroende har Chalais vunnit? Hur långt skulle de ännu vara beredda att följa mig? Han lyfter huvudet, möter en blick och vänder skrämd bort ögonen. De vill att jag går. Vreden griper honom i nacken, han stoppar händerna i fickorna och sätter sig längst ut på bänken, som förr i världen. Förr i världen samlades karlarna runt honom. De rör sig inte. Han säger med lugnande stämma:
 — Han fortsätter sin föreläsning i morgon.
 Han brukade använda samma röst för att säga till dem: "Sovjet kommer med i kriget i vår."
 Sénac skakar på huvudet.
 — Han får kanske lov att gå dit igen.
 Sénac sade: "Kanske är de inte beredda. Kan-ske måste de vänta ytterligare ett år."
 — Det skulle förvåna mig, säger Brunet. Jag tror att de skulle dra ut en tand på honom nu på

morgonen.

— Det är en visdomsstand, förklarar Maillard stolt. Den växer snett.
 Brunet reser sig. Han säger hurtigt:
 — Näväl, hej med er grabbar! Smaklig måltid.
 — Tack, säger de. Smaklig måltid själv.
 Han vänder sig om och lämnar rummet. Han går i korridoren, Moflu springer förbi honom följd av Cornu och Paulin. De skrattar, de störtar ut, i solen. Brunet ser hur de lätta virvlar omkring mot den klara himlen, grälar, nojsar och böjer sig ner för att samla ihop snö; han skyndar på stegen, ställer sig på tröskeln till baracken och betraktar dem. Knuffande varandra försvinner de bakom nummer 18; han känner sig ensam. Han lägger handen på dörrhandtaget. Dörren öppnades, Vicarios log mot mig, där han satt bredvid kaminen. Varför vill han träffa mig? I vilket fall som helst skulle det vara klokast att inte gå dit. Han trycker ner handtaget, han går inte in: han vet att rummet är tomt. Någon berör honom bakifrån:
 — Brunet!
 Det är Toussus. Med Bénin.
 — Vad vill ni?
 Toussus är ilskblek, hans ögon ser inte någonting, han söker efter sin röst långt nere i halsen. Bakom honom, halvt bortvänd, tycks Bénin beredd att fly. Toussus återfinner till slut sin röst:
 — Vi skulle vilja prata med dig, vi två.
 Brunet stödjer sig mot den stängda dörren.
 — Med mig?
 — Ja. Med dig.
 Brunet rynkar ögonbrynen.
 — Om vad?
 — Om allt.
 Brunet skjuter upp dörren med ryggen, den knakar. Han hör en grov, kolsvart röst, det är Bénin som talar utan att betrakta honom.
 — Vi skulle vilja förstå.
 — Förstå? säger Brunet med ett hänskratt. Förstå! Så det är vad ni vill!
 Han betraktar dem ovämligt: han vet inte om han är arg för att de kommit för att avkräva honom räkenskap eller för att de är de enda som kommit.
 — Vänd er till Chalais!
 Han åtnär sig och ler godmodigt mot dem.
 — För min del har jag abdikerat: alltför mycket

arbete.
 — Det är dig vi vill prata med, säger Toussus fålmodigt. Har du tid fem minuter?
 — Fem minuter! Om jag lade ihop alla de fem minuter folk ber mig om varje dag, säger Brunet, skulle jag inte längre ha tid med ert käk. Jag hänvisar alla till Chalais: vi har delat upp arbetet mellan oss.

Bénin talar med blicken fäst vid sina skospetsar:
 — Jag har inget behov av att fråga Chalais om någonting. Han säger inte nej till en pratstund och jag kan på förhand rabbla upp hans svar för dig.
 — Jag skulle ge er samma svar.
 — Om det är du som uttalar dem kommer vi kanske att tro på dem.

Brunet tvekar. Att vägra? Det skulle verka misstänkt. De har vänt sig mot honom på samma gång, med samma illistiga och krävande min. Brunet säger:
 — Jag ska lyssna på er.
 Deras ögon vidgas, de kastar förfärade blickar omkring sig, de tigger. Brunet rodnar av vrede. Han öppnar häftigt dörren, han vänder dem ryggen, han går in med tunga steg. Bakom honom stängs dörren försiktigt. Han går fram till kaminen, han vänder sig om, han ber dem inte sätta sig ner.
 — Nå?

Toussus tar ett steg framåt, Brunet ryggar tillbaka: som en medbrotsling.
 Toussus sänker, naturligtvis, rösten.
 — Det verkar på Chalais som att Sovjet inte kommer att gå med i kriget.
 — Är sen? frågar Brunet med hård och klar röst.
 Vad gör det er? Har ingen talat om för er att arbetarna rike aldrig kommer att låta sig dras in i en imperialistisk konflikt?
 De tigger, de utbyter lömska ögonkast för att ge varandra mod. Plötsligt lyfter Bénin åter huvudet och betraktar Brunet helt frimodigt.
 — Det var inte så du brukade säga.
 Brunets händer skälver, han kör med dem i fickorna:
 — Jag hade fel, säger han.
 — Hur vet du att det är du som hade fel?
 — Chalais har haft kontakter.
 — Han påstår det, ja.
 Brunet brister ut i skratt.

— Tror ni att han sålt sig åt nazisterna?
Han tar ett steg framåt, han lägger händerna på
Toussus' axlar, han tillgreper sin riktigt grovavrost:
— När Chalais gick med i KP gick du, gamle
vän, ännu omkring i kortbyxor. Spela inte apa,
grabbar: om ni gör det till en vana att behandla de
ansvariga som förrådare varje gång ni inte är eniga
med dem, kommer ni till slut att säga till mig att
lillefar Stalin är Hitler-agent.

Vid de sista orden skratrar han sitt smittsamma
skratt och ser Toussus i ögonen. Toussus skratrar
inte. Det blir tyst, därefter hör Brunet Bénins
långsamma och misstroga stämma:

— Det är trots allt märkligt att du misstog dig
på just den punkten.

— Sämt händer, säger Brunet i lätt ton.

— Du är också en av de ansvariga, säger
Toussus. Du var också med i Partiet när jag gick
omkring i kortbyxor. Nå? Vem ska vi tro på?

— Men jag säger ju åt er att vi är eniga! ropar
Brunet.

De tystnar, de tror honom inte. De kommer
aldrig att tro honom. Vägarna vänder sig inför
Brunets ögon. Alla grabbarna är där, alla grab-
barna betraktar honom, han måste tala för att tygla
förvirringen. Han öppnar sina skälvande händer,
sträcker fram handflatorna och förklarar för dem
alla:

— Jag tog fel därför att jag ansåg mig smart och
ville bestämma själv på basis av oriktiga informa-
tioner, jag tog fel därför att jag gav efter för en
gammal chauvinistisk och reaktionär instinkt.

Han tystnar, utpumpad. Hans ögon vandrar,
under rynkade ögonbryn, från den ene till den
andre och rullar av hat: han skulle vilja slita
öronen av dem. Men de två ansiktena förblir
glanslösa och trumpna: de har inte noterat hans
deklaration, de har inte ens hört den. Orden upp-
löses i luften, Brunet blir lugn: jag ödmjukade mig
i onödan.

— Om Sovjet är för fred, säger Bénin, varför
har de då kastat in oss i kriget?

Brunet reser sig, han betraktar dem strängt:

— Bénin, säger han, du måste se upp, du är inne
på farliga vägar. Jag ska säga dig var du har hämtat
ditt argument: i soptunnan. Jag har hört det hundra
gånger från de franska fascisternas mun, men det

är första gången som jag hör det upprepas av en
kamrat.

— Det är inte ett argument, säger Bénin, det är
en fråga.

— Näväl, och här är mitt svar: om inte Stalin
hade förekommit de borgerliga demokratierna,
skulle de ha hetsat tyskarna mot Sovjet.

Bénin och Toussus tittar på varandra, de gör
sura miner: Bénin säger:

— Ja, Chalais har talat med oss om det där.

— Vad kriget beträffar, säger Brunet, hur kan
ni önska att det ska fortsätta? De tyska soldaterna
är arbetare och bönder. Vill ni att de sovjetiska
arbetarna ska slåss mot arbetare och bönder bara
för att Londons bankirer ska få sin profit?

De tiger, förvirrade snarare än övertygade. De
kommer att återvända i ett bedrövt tillstånd till
sitt rum, till alla grabbarna, de kommer att kasta
sig på sängen och ända fram mot kvällen kommer
det att råda full oordning i deras huvuden och de
kommer inte ens att våga titta på varandra och var
en kommer att upprepa för sig själv: jag förstår
inte. Brunets hals snörs samman, de är ena
barnungar, jag måste hjälpa dem. Han tar ett steg
framåt, de ser honom nära sig, de förstår och
deras dunkla ögon tänds för första gången. Han
stannar till: Partiet är deras familj, de äger ingen-
ting annat i världen förutom Partiet, det bästa
sättet att hjälpa dem är att tåga. Deras ögon stock-
nar. Han ler mot dem:

— Grubbla inte för mycket, grabbar, försök
inte förstå allt: vi vet inte någonting. Det är inte
första gången som KP ser ut att ha fel. Och sen, rätt
som det är, fattar man att det hade rätt. KP är vårt
parti, det finns till för er skull och tack vare er, det
har inte annat mål än att befria arbetarna, det har
ingen annan vilja än massornas vilja. Det är därför
det aldrig tar miste. Aldrig! Aldrig! Pränta in det
i era skallar. Det kan inte ta fel.

Han skäms över denna häftiga och villrådig
röst, han skulle vilja återge dem oskulden, han
söker efter sin gamla kraft. Men dorren går upp
och Chalais skyndar in i rummet, alldeles andru-
ten. Toussus och Bénin avlägsnar sig snabbt från
varandra. Brunet tar ett steg bakåt, han avskyr
deras min av skolpojkar tagna på bar gärning. Alla
ler, Brunet ler och tänker: "Han har sprungit,

någon måste ha varskott honom."

— Tjänare grabbar! säger Chalais.

— Tjänare! säger de.

— Och tanden? frågar Toussus.

Chalais ler, hans ansikte är av gips: det kan inte
ha avlöpt helt utan svårigheter.

— Fixad, utdragen! säger han glatt.

Brunet blir irriterad när han märker att hans
händer blivit fuktiga, Chalais slutar inte le, hans
ögon vandrar från den ene till den andre, han talar
med viss svårighet:

— Det känns som om hela käften vore förla-
mad. Nå, tillägger han, ni har kommit för att träffa
mig?

— Vi gick förbi, säger Toussus.

— Visste ni inte att jag var hos tandläkaren?

— Vi trodde att du hade kommit tillbaka.

— Näväl, nu är jag här, säger han. Var det något
ni ville fråga mig om?

— Två eller tre små frågor, säger Bénin. Om
din föreläsning. Det brådskar inte!

— Vi kommer tillbaka, säger Toussus. Vi vill
inte störa dig nu: du behöver lugn och ro.

— Kom närhelst ni vill, säger Chalais. Jag är
alltid här, det vet ni. Det var dumt att ni skulle
komma precis den dag jag inte var hemma.

De går ut baklänges, samtidigt som de ler och
säger hej. Dorren stängs, Brunet tar upp händerna
ur fickorna och torkar av dem mot byxtyget; de
hängar nu längs låren. Chalais tar av sig mössan
och sätter sig: han hämtar så småningom andan
och återfår sin färg.

— De är hyggliga de här båda pojkarna, säger
han. Jag tycker bra om dem. Har de varit här
länge?

— Fem minuter.

Brunet tar ett steg framåt och tillägger:

— Det var mig de kom för att träffa.

— Det var det jag trodde, säger Chalais. De har
stort förtroende för dig.

— De ställde frågor till mig om Partiet, säger
Brunet.

— Och vad svarade du dem?

— Det som du själv skulle ha svarat dem.

Chalais reser sig, går fram till Brunet och vän-
der på huvudet för att betrakta honom. Ur hans
leende mun strömmar en doft av läkemedel.

— I morse delade du ut maten inne på rummen,
eller hur?

Brunet nickar.

— Fördömde Brunet! säger Chalais.

Han tar honom i armågarna, han försöker
skaka honom vänligt. Brunet gör sig tung, Chalais
kan inte få honom ur fläcken. Chalais' händer
öppnar sig och faller, men hans hjärtliga leende
försvinner inte.

— Du gör det naturligtvis inte avsiktligt. Men
du anar inte vilka problem du ger mig i mitt arbete.
Brunet svarar inte. Han vet ordagrant vad Chalais
tänker säga.

— Vilket inflytande kan jag få över våra grab-
bar, frågar Chalais, om de behöver ditt medgif-
vande för att tro på mig?

Brunet rycker på axlarna; han säger utan över-
tygelse:

— Vad gör det när vi nu är eniga?

— Sanningen är, säger Chalais, att de inte tror
att vi är eniga. Du upprepar för dem det jag säger,
men de kan inte glömma att du förut sade tvärtom.
Hur menar du att jag ska arbeta under sådana
förhållanden?

— Vad kan jag mera göra? frågar Brunet. I en
månads tid har jag nu gjort allt för att upplåna mig.
Chalais skratrar frimodigt.

— Utplåna dig! Stackars Brunet, en man som
du kan inte upplåna sig. Du har alltför mycket
tyngd, alltför mycket volym. Och om du inte säger
någonting, om du inte visar dig, är du bara ännu
farligare, du polariserar deras motstånd, de hand-
lar som om du hade ställt dig i spetsen för opposi-
tionen.

Brunet skratrar glädjeböst:

— Oppositionell mot sin vilja.

— Precis. Det räcker med att du finns till, det
räcker att de vet, när de passerar utanför i korrido-
ren, att du finns bakom den här dörren. När det nu
är så kan du lika gärna tåga: objektivt sett kväver
din röst min.

Brunet säger milt:

— Du kan i alla fall inte döda mig.

Chalais skratrar utan att lyfta ögonen.

— Det skulle inte ändra något. Tvärtom.

Ögonblicket är inne. Brunet gör sig inga illusio-
ner, han vet att han är besegrad på förhand, men

det handlar ju också om Toussus, Bénin, alla de andra: han måste göra ett sista försök. Han lägger händerna på Chalais' axlar och säger med samma mildhet i stämman:

— Allt det här är lite grand ditt fel. Chalais lyfter åter på huvudet men säger inte någonting. Brunet fortsätter:

— Ditt misstag var att du själv tog kontakt med dem. Du är utmärkt på att instruera kadern men när det gäller våra små gossar här kan du inte finna de rätta orden.

Allt är förlorat: en isande vrede tänds i Chalais' ögon, han är svartsjuk på mig. Brunet låter sina händer glida ner längs Chalais' armar men fortsätter, för att freda sitt samvete:

— Jag hade dem i min hand. Om du hade stannat kvar i skuggan, skulle du ha kunnat ge direktiven och jag gjort jobbet, de skulle bara haft att göra med en enda person och vi hade kunnat ta en omväg utan att de skulle ha märkt det.

Chalais' ögon slocknar, hans mun ler. Brunet säger:

— Också för dem skulle det ha varit mindre hårt.

Chalais svarar inte. Brunet betraktar hans döda ansikte och tillägger utan något som helst hopp:

— Det finns kanske ännu tid.

— Det har aldrig funnits tid, säger Chalais hårt. Du förkroppsligar en avvikelse och du bör försvinna tillsammans med den: det är en järnhård lag. Du är bränd, förstår du. Om du tiger, om du gömmer dig, har du ändå kvar ett beklagligt inflytande. Men om du talar, om det är du som säger åt dem det jag säger, då kommer de att skrattra dig rakt upp i ansiktet.

Brunet betraktar denne lille man med ett slags fasa: ett enda slag och jag tillintetgör honom, ett enda ord och jag krossar hans förtroende; men jag står här, paralyserad, jag har undertecknat mitt nederlag och jag låter det ske, halva mitt jag är medbrottsling till Chalais. Han frågar utan att höja rösten:

— Nå? Vad är det då jag måste göra?

Chalais svarar inte genast. Han går och sätter sig, lägger underarmarna på lären och knäpper händerna. Han drömmer, det är sällan man ser Chalais drömma. Efter en stund säger han dröm-

mande:

— På andra ställen, med andra kamrater, skulle du kunna återuppta din aktivitet.

Brunet betraktar honom under tystnad. Chalais lyssnar till röster i sitt inre, plötsligt vaknar han:

— Nästan varje dag är det avfärd till några Kommandon...

— Jag förstår, säger Brunet.

Han ler:

— Jag tänker inte gå in i ett Kommando, räkna inte med det. Jag vill arbeta, jag vill inte mögla bort bland ett jugotal bondlurkar som står under prästernas inflytande.

Chalais rycker på axlarna.

— Du gör som du vill.

De tiger, de drömmer, den ene stående, den andre sittande, om det bästa sättet att undertrycka Brunet. I korridoren finns det karlar som går fram och tillbaka, som tittar på den sifangda dörren och som tänker: han är där. Jag underkastade mig och Brunet protesterar; jag håller mig undan och Brunet ställer sig i rampjuset.

— Om du skickar in mig i Kommandot kommer grabbarna att tro att du förvisar mig.

Chalais ger honom en förvånad blick.

— Det är just vad jag tänkte.

— Och om jag flyr?

— Det är det sämsta du kan göra: då tror de att du gett dig av till Paris för att protestera.

Brunet tystnar, han skrapar sin högra häls mot golvet, han sänker ögonen, han andas ut, han tänker: jag är i vägen. Han har åter börjat svettas om händerna. Jag är i vägen överallt. Här och i Paris ställer jag till oordning. Han hatar oordning, brist på disciplin, individuell revolt, jag är en bräcka i sfålet, ett gruskorn i maskineriet.

— Vi skulle kunna sammankalla kamraterna: du framför din kritik mot mig och jag erkänner mina fel inför alla.

Chalais lyfter ivrigt på huvudet:

— Skulle du göra det?

— Jag skulle göra vad som helst för att kunna återuppta mitt arbete.

Chalais är fortfarande klientrogen: plötsligt känner Brunet i djupet av sitt inre ett obeslämt kaos. Han vet vad det är, han är rädd. Han måste säga något omedelbart och mycket snabbt.

— Det blir nödvändigt med omröstning, säger han mellan sina sammanbitna tänder. När de själva har förtömt mig...

— Inget fördömande, säger Chalais och skrat- tar, ingen dramatik: det skulle bara göra dem förvillade. Jag för min del ser saken så här: inget högtidligt, en vänskaplig diskussion, kompisar emellan, och mot slutet reser du dig...

Det är för sent, raketten visslar, snurrar runt, exploderar, lyser upp natten: Sovjet kommer att besegras. De kan inte undvika kriget, de kommer att gå med ensamma, utan allierade, deras armé förmår ingenting, de kommer att bli slagna. Han ser Chalais' ögon, fulla av bestörtning: talade jag högt? Han behärskar sig, en lång tystnad uppstår. Därefter flinar Brunet:

— Jag skojade bara med dig, säger han mödo- samt.

Chalais säger ingenting, han är blek. Brunet säger:

— Jag kommer inte att avlägga någon offentlig bekännelse, gamle vän. Det finns gränser för allt.

— Jag har inte bett dig om någonting, säger Chalais milt.

— Naturligtvis har du inte bett mig om något: du är alltför släpad för det.

Chalais ler, Brunet betraktar honom nyfiskt: hur ska han bära sig åt för att bli av med mig? Plötsligt reser sig Chalais, tar mössan under armen och går utan att säga ett ord. Brunet följer efter och störtar ut i solen. Sovjet kommer att besegras. De har demoraliserat kamraterna och Sovjet kommer att besegras i alla fall. Han granskar i djupet av sitt inre denna envisa tanke som återkommer hundra gånger om dagen, denna lilla glasråde och mjuka kula som sitter fastlimmad vid golvet, helt försvarslös: man skulle kunna krossa den med hälen, den är så spröd, en tanke, så genomskinlig, så lättupplöslig, så privat, så medbrottslig, den tycks knappast existera: och det är alltså för den tankens skull som jag går under! Tror jag då verkligen att Sovjet kommer att besegras? Är jag bara rädd för att jag skall tro det? Och om jag skulle tro det, vad skulle det göra? En tanke i ett huvud, det är ingenting, en inre blödning, någonting som inte har med sanningen att göra. En sanning, den är konkret, den visar sig i handling: om han hade rätt,

skulle det bli känt, han skulle kunna ändra sakernas förlopp, påverka Partiet. Jag förmår ingenting, alltså har jag fel. Han ökar farten, han försöker lugna ner sig: allt det här är inte så allvarligt. Idéer har han alltid haft, som alla andra, de var mögel- fläckar, utfällningar från hans hjärnaktivitet; bara han inte sysselsatte sig med dem utan lät dem växa som svampar i källaren. Näväl, han skall återför- passa dem till deras rätta plats och då kommer allt att ordna sig: han skall stanna på sin post, han skall iakttä disciplin och bära sina idéer inom bordets utan att säga ett ord, som en skamlig sjukdom. Det här går inte längre, det här kan inte gå längre: man tänker inte mot Partiet, tankarna är ord, orden tillhör Partiet, det är Partiet som fastställer dem, det är Partiet som tillhandahåller dem; Sanningen och Partiet, det är en och samma sak. Han går, han är nöjd, han avlägsnar sig: baracker, ansikten, himlen. Himlen skimrar i hans ögon. Bakom ho- nom samlar sig orden, bortglömda, och pratar alldeles ensamma: eftersom det ändå inte räknas, eftersom det ändå är verkningslöst, varför då inte tänka din tanke till slut? Han stannar tvärt, han känner sig löjlig. Så här måste det vara för männis- kor som tror sig vara Napoleon: de tar sitt förmått till fånga, de bevisar för sig själva att de inte är, att de inte kan vara kejsaren. Och så snart de är färdiga med det säger en röst bakom deras rygg: "God dag, Napoleon." Han återvänder till sin tanke, han vill se den i ansiktet: Om Sovjet bese- grades...

Han spränger taket, ger sig ut i det svarta, exploderar, Partiet är under honom, en levande smet som täcker klotet, jag hade aldrig sett den tidigare, jag befann mig inuti; han roterar ovanför denna förgängliga smet: Partiet kan dö. Han fryser, han roterar: om Partiet har rätt är jag ensam- mare än en galning: om det har fel är alla männis- kor ensamma och världens förförad. Rådslan sti- ger, han svängerrunt, stannar andtruten och stödjer sig mot väggen till en barack: vad tog det åt mig? — Jag undrade just om du skulle komma.

Det är Vicarios. Brunet säger:

— Nu ser du: jag kom.

De räcker inte varandra handen. Vicarios bär, för dagen, skägg, det är grått. Han fäster en febrig blick på Brunets panna, alldeles ovanför ögonbry-

nen. Brunet vänder bort huvudet: han hyser skräck för sjuka människor, hans blick irrar i väg mellan barackerna och uppsnappar plötsligt, i fjärran, en ljusglimt mellan två dåligt stängda ögonlock, där efter en rygg som flyr undan: Maurice. "Han spionerar på mig, det är han som gått för att varsko Chalais på sjukan." Brunet reser sig, detta livar upp honom och gör honom munter. Han vänder sig mot Vicarios:

— Vad vill du mig?

— Jag vill fly, säger Vicarios.

Brunet spritter till: han kommer att gå under i snön.

— Mitt i vintern? Varför väntar du inte till i vår?

Vicarios ler, Brunet ser hans leende och vänder bort ögonen.

— Jag har bråttom.

— Nåväl, säger Brunet, ge dig i väg då.

Den tunga, mörka rösten glider längs hans nacke:

— Jag behöver civila kläder.

Brunet anstränger sig för att åter lyfta på huvudet, han svarar uttråkad:

— Det finns en organisation i lägret. Den hjälper folk att rymma. Vänd dig till den.

— Känner du till den? frågar Vicarios.

— Nej, jag har bara hört talas om den.

— Alla har hört talas om den, ingen vet något om den. Sanningen är att den inte existerar.

Hans bläcksvarta blick återvänder till Brunets ögonbryn, han ser ut som en blind, han pressar motvilligt fram sin stora mjuka röst ur munnen:

— Jag beklagar, men det är bara ni som kan hjälpa mig. Ni har folk överallt. Manoël står i magasinet och det finns kostymer i tusental, där borta.

Brunet frågar honom:

— Varför vill du fly?

Vicarios lyfter handen och ler mot sina naglar. Han säger som om han talade till sig själv:

— Jag vill försvara mig.

— Mot vem? inför vem? frågar Brunet trött.

Partiet har blivit ett enda korsdrag. Vicarios skratrar lågt och hårt.

— Vi får se! säger han. Vi får väl se!

Brunet känner sig trött och försönlig: han kom-

na någon förrädare: om du vägrar mig din hjälp, hindrar du med vett och vilje kamraterna från att lära känna sanningen.

Sanningen är det som Partiet bestämmer. Sanningen och Partiet är en och samma sak. Om Partiet tar fel är alla människor ensamma. Alla människor är ensamma, om inte du är en förrädare.

— Du övergav oss när vi satt fast i skiten, säger Brunet häftigt, du försökte smutskasta Partiet i din blaska. Det är lika brottsligt som om du hade sålt dig åt guvernören.

— Det är kanske lika brottsligt, säger Vicarios stilla, men det är inte samma brott.

— Jag har inte tid med några nyanser.

De betraktar varandra. Plötsligt roterar raketerna: de kommer att bli besegrade. Brunet betraktar Vicarios likbleka ansikte: det han ser är sitt eget ansikte. De kommer att bli besegrade, alla människor är ensamma, Vicarios och Brunet är ensamma och de liknar varandra. När allt kommer omkring är det hans sak om han vill gå under.

— Du ska få dina kläder.

Det tunga ansiktet förblir uttryckslost. Vicarios säger okonstat:

— Jag behöver kex också.

— Detska du få. Brunet tänker. Jag ska försöka fixa en kompass åt dig.

Vicarios ögon tänds för första gången:

— En kompass? Det skulle vara fantastiskt bra.

— Jag lovar dig ingenting, säger Brunet.

De vänder sig bort från varandra på samma gång. Brunet andas djupt. Han har inget annat att göra än att gå sin väg. Han stannar, han undrar varför Vicarios inte går sin väg. Han hör plötsligt en blyg och sorgsen röst:

— Du har åldrats.

Brunet betraktar Vicarios' gråa skägg men svarar inte.

— Står det bra till med dig?

— Så där.

— Och grabbarna? Vad har ni sagt om mig till dem?

— Att du var sjuk och att jag flyttat över dig till Thibaut, eftersom det är mindre kallt där.

— Mycket bra.

Han skakar på huvudet och anmärker med

likgiltig röst:

— Ingen har kommit för att träffa mig.

— Det är lika bra.

— Ja, naturligtvis.

— Hade du inget annat att säga mig?

— Ingenting.

— Bra.

Han ger sig i väg, han går, han vänder runt i snön, Vicarios' febriga ögon följer honom och rör sig tillsammans med hans ögon. Han stänger igen om sig, ögonen stocknar: vad gör det om han går under eller inte, han är förlorad, typografen var också förlorad. Partiet producerar sitt avfall, det är normalt. Han knyter nävarna, han svänger runt: ingen skall få förvandla mig till avfall. Han går: en vänskaplig diskussion, Chalais riktar i all hjärtlighet kritik mot mig, sedan reser jag mig inför alla... På tröskeln till baracken står Moûlu och röker njutningsfullt en cigarett med gulbrunt filter. Brunet stannar:

— Vad är det där?

— En cigarett.

— Med gulbrunt filter? Såna säljs inte på kanten.

Moûlu rodnar:

— Det är en fimp. Jag hittade den utanför Kommendanturen.

— Ni äcklar mig alla med er mani att samla fimpas, säger Brunet. Ni kommer till slut att skaffa er syffils.

Moûlu, som blivit helröd, står med ögonen halvslutna och huvudet nersjunket mellan axlarna och röker häftigt. Brunet tänker: förut skulle han ha kastat sin cigarett.

— Är grabbarna i arbete?

— Inte är: de är på rummet med Chalais.

— Gå och sök upp Manoël för min räkning, säger Brunet snabbt. Och se till att ingen får reda på det.

— Uppfattat, säger Moûlu beskäftigt.

Han springer. I andra änden av korridoren öppnas en dörr, Sénac och Rasque går snabbt ut. De uppträcker Brunet, deras ögon stocknar, de stannar, kör ner händerna i fickorna och fortsätter med nonchalanta steg. Brunet ler åt dem när de går förbi och deras huvuden böjer sig båda skenheligt. De avlägsnar sig. Brunet följer dem med en tank-

spridd blick, han tänker: Sénac, det var han jag tyckte bäst om. Någon rycker honom i ärmen, han vänder sig om: det är Toussus.

— Du igen! säger Brunet upphetsat. Vad vill du?

Toussus ser underlig ut. Han frågar:
— Schneider, är det sant att han heter Vicarios?
— Vem har sagt dig det? frågar Brunet.

— Chalais.
— När då?
— Alldeles nyss.

Han betraktar Brunet misstroget, han upprepar:
— Är det sant?
— Ja.

— Är det sant att han lämnade Partiet i september 39?

— Ja.
— Är det sant att han hade kontakt med guvernören i Algeriet?

— Nej.
— Då misstar sig alltså Chalais?

— Han misstar sig.
— Jag trodde att han aldrig misstog sig.

— Han misstar sig i det här fallet.
— Han säger att Partiet skickat ut en varning.

Är det sant?
— Ja.

— Då misstar sig även Partiet.
— Kamraterna var dåligt informerade, säger Brunet. Det är inte så allvarligt.

Toussus skakar på huvudet:
— För Vicarios är det allvarligt.

Brunet svarar inte. Toussus konstaterar vårdslöst:

— Du tyckte bra om Vicarios, du. Han var din kompis, förut.

— Ja, säger Brunet. Förut.

— Nu däremot skulle du strunta i om någon slog honom på käften?

Brunet tar honom i armen:
— Vem är det som vill slå honom på käften?

— Säg du inte Rasque gå förbi tillsammans med Sénac? De gick dit.

— Är det Chalais som beordrat dem att göra det?

— Han har inte beordrat någon. Han kom tillsammans med Maurice och sedan började han

föra den här lilla historien på tal.
— Vilken historia?

— Att Vicarios var en förrädare, att han hade lindat dig om sitt lillfinger och att du inte ville lämnas honom, att det var farligt och att vi alla en vacker dag skulle vakna upp och finna oss för-rådada.

— Vad sade kamraterna?
— De sade ingenting, de lyssnade. Därefter reste sig Sénac och Rasque, det är allt.

— Och Chalais sade ingenting till dem?
— Han såg inte ens ut som om han såg dem.

— Bra, säger Brunet. Tack.
Toussus hejdar honom:

— Vill du inte att jag följer med dig?
— Verkligen inte, säger Brunet. Det här är en fälla och den är gillrad enkam för mig.

Han springer, bakom barack nr 18, inte en käft, han stannar, hämnar andan och börjar åter springa.

Han springer sig förärvad, aldrig någonsin tidigare har han sprungit så fort. Utanför Thibaubs barack ser han Vicarios tillsammans med Sénac och Rasque. De står i solen, alla svarta mitt på den tomma vägen, Rasque talar, Vicarios tiger. Sénac och Rasque går nu närmare varandra och talar båda två på samma gång, Vicarios har stoppat händerna i fickorna, han svarar ingenting. Brunet springer fortare, Rasque lyfter armen och slår Vicarios på munnen. Vicarios tar upp ena handen och torkar av sig om munnen, Rasque mättar ytterligare ett slag, Vicarios får tag i hans handled, Sénac kastar sig framåt och ger sig i sin tur också in i slagsmålet, Vicarios vänder på huvudet och Sénacs näve träffar honom bakom örat. Det är ett kinesiskt skuggspel utan vare sig ljud eller reliefverkan: man tror inte att det är verklighet. Brunet störtar fram och skickar, med ett slag, Sénac rakt in i barackväggen. Vicarios blöder, Rasques ögon strålar. Brunet ser blodet och hatet, fällan sluter sig om honom, hatet omger honom: nu ser han att det är verklighet.

— Vad gör ni, era idioter?
Vicarios släpper Rasques arm. Rasque vänder sig mot Brunet och mönstrar honom:

— Vi meddelar honom vårt sätt att tänka.
— Ja. Och om tyskarna kommer hit meddelar ni dem det också och visar fram era Partikort som

bevis? Ge er i väg, raska på, stick.
Rasque rör sig inte, han betraktar Brunet med lömsk och butter min. Sénac närmar sig dem långsamt, han tycks inte skrämd.

— Säg oss nu, Brunet: han är väl inte en förrädare, den här tjommen?
— Ge er i väg hem till er, säger Brunet.

Sénac rodnar, han höjer rösten.
— Han är väl inte en förrädare? Nä, svarar Det är väl inte en förrädare som du försvarar?

Brunet ser honom i ögonen och upprepar lugnt:
— Jag säger åt er att gå hem: det är en order. Sénac hänskrattar:

— Det biter inte längre.
— Du kan inte beordra oss, farsan, säger Rasque.

Det är inte längre du som har befogenhet att ge oss order.
— Inte?

Brunet tänker: det kommer att bli slagsmål. En enda handrörelse och spindelväven som paralyserar honom brister uppifrån och ned.

— Nej, Brunet, säger Rasque lugnt och bestämt, du kan inte längre beordra oss, det är slut med det.

— Kanhända, säger Brunet. Men jag kan göra så att du blir liggande två veckor på sjukan. Det kan jag fortfarande göra.

De tvekar. Brunet betraktar dem medan han skratrar av otålighet: de vet att de inte kan åberopa sin rätt, vem av de två kan vilja rädda ansiktet och uttala de irreparabla orden? Sénac förvrider sin mun och bleknar, han är rädd för det han kommer att säga. Det blir Sénac, så mycket bättre: det är han som jag tyckte bäst om. Fällan fungerar utmärkt.

— Eftersom ni är på samma våglängd... säger Sénac.
Brunet slungar sin näve och planterar den glatt på Sénacs högra öga; Sénac faller mjukt i armarna på Rasque som vacklar. Brunet betraktar dem intresserat, sedan slår han en gång till, på precis samma ställe för att fullborda sitt verk. Sénacs ögonbryn brister och börjar spruta blod. Brunet för armarna åt sidan och skratrar: traven med tallrikar ligger på marken, allt är sönderslaget, allt är slut. Rasque och Sénac går sin väg i sakta mak, den ene stödjande den andre; de kommer att rap-

portera och temperaturen kommer att stiga inne på rummet, fällan gav god utdelning, Brunet gnuggar händerna, Vicarios torkar av sig om munnen, hans läppar damrar, en sträng av blod klibbar i hans gråa skägg. Brunet betraktar honom med fasa, han tänker: det var för hans skull jag gjorde det här.

— Har du ont?
— Ingen fara.

Näsduken torkar, skägget krusar sig. Vicarios säger:
— Du lovade mig att inte säga något åt grabbarna.

Brunet rycker på axlarna. Vicarios vänder sig mot honom med stora tomma ögon och säger, med bekyrmat min:
— De tyckte inte om mig, eller hur?

— Vilka?
— Allihop.

— Nej, säger Brunet, de tyckte inte om dig. Vicarios skakar på huvudet:

— De kommer att göra livet surt för mig.
— Bah! säger Brunet. Du sticker snart i väg härifrån.

Vicarios har vänt sig bort till hälften, han följer med ögonen Sénac och Rasque.

Brunet ser hans bortvända näspspets och håriga kind.
— Vänskap, säger Vicarios, det borde i alla fall vara möjligt med vänskap.

— Det är möjligt, säger Brunet, mellan två kamrater i Partiet.

— Under förutsättning att båda förblir trogna partilinjen.

Han talar med avlägsen röst, utan att vända sig om:
— I fjol, i Oran, sökte tre kamrater upp min fru och stack ett papper under näsan på henne: de ville att hon skulle underteckna det; de hade skrivit att jag var ett avskum och att hon tog avstånd från mig. Hon vägrade, naturligtvis, och då behandlade de henne som en slinka och hotade henne. Det var mina bästa vänner.

Brunet säger inte någonting: han gnider stilla högra handen, han förstår inte längre särskilt väl vad han har gjort.

— Men, säger Vicarios, när vi nu har kämpat så mycket, och när vi fortfarande kämpar, är inte det

också för vänskaps skull?

Brunet tänker: och när jag slog Sénac, när jag föll blint i Chalais' fälla, inser du då inte att det var av vänskap? Han får lust att vidröra hans axel eller trycka hans handled, han får lust att le mot honom, så att inte hans gest skall ha varit helt förgäves. Han ler: inte, han sträcker inte fram handen: mellan dem kommer det aldrig att existera någon vänskap.

— Jo visst, säger han. För att vänskap ska bli möjlig en dag, i framtiden.

— I framtiden, varför? Vartför inte idag? Brunet utbrister plösligt:

— Idag? Med en miljard förslavade och hela jordklotet i brand? Begär du då vänskap? Vill du ha kärlek? Vill du vara människa nu på en gång? När allt är som det är? Vi är inte människor, gamle vän, inte än. Vi är missfoster, svaga stackare, till hälften djur. Allt vi kan göra, det är att arbeta för att de som kommer efter oss inte skall likna oss.

Vicarios träder fram ur sin dröm, han betraktar uppmärksamt Brunet, han säger stilla:

— Det är sant: du har fått smaka på det, du också.

Brunet raljerar:

— Jag? frågar han. Nej, Jag talade allmänt.

— Seså! Välan! säger Vicarios med livlig och glad stämma, jag vet vad som händer. Thibaut sade åt mig att de aldrig mer skulle träffa dig, du har monterat ner deras radioapparat, Chalais isolerar dig...

Brunet svarar inte; Vicarios' uppsvullna ögon gnistrar men sloknar därefter, han tittar rakt framför sig, med förvånad min, han säger mjukt: — Jag trodde att det här skulle göra mig glad...

— Glad? upprepar Brunet.

Vicarios flinar:

— Du kan inte föreställa dig hur mycket jag hatade er!

Han vänder sig häftig om och hans ögon mörknar.

— Från den dag jag lämnade er har jag inte gjort något annat än försökt överleva: men det var inte nog för er och ni fick mig att rutna. Ni installerade en inkvisitionsdomstol inuti mig: storinkvisitorn, det var jag; jag var hela tiden er medbrottsling och ni visste att ni kunde räkna med mig. Stundtals var

jag galen: jag visste inte längre vem som talade, om det var ni eller jag själv, du kommer att få erfara det. Och vad värre är: ni lärde mig att tänka som en förrädare, att leva som en förrädare: jag kände mig missäntkt, jag erfor allt vad skam och rädsla vill säga. Det är väl ordnat, var så säker: den som lämnar er, han måste antingen hata er eller avsky sig själv. Om han hatar er, har ni vunnit, han blir fascist, det var det som skulle bevisas. Jag gjorde så mycket motstånd jag kunde och ni slog hårdare, ni slog som om ni hade varit döva. Och de andra öppnade, samtidigt, famnen för mig. Jag kunde mycket väl vända dem ryggen, förolämpa dem: allt tjänade dem. Jag skrev för er i min tidning, jag bad er förstå, jag försökte underrätta er, försvara mig; de återgav min artikel i vansäll form och ni, ni skyndade er att trycka dessa förfalskade utdrag i Algerrouge. Jag skrev beriktiganden, jag dementerade i deras egna spalter, de lyckönskade mig till min lojalitet, till min värdighet, det kostade dem ingenting att begåva mig med dygder; ju flera sådana jag ägde, desto brottsligare var ni. Ni meddelade genast kamraterna att jag skrev i reaktionära blaskor; ni sade att jag gått över till Doriot, till Je suis partout och som bevis återgav ni deras lovord. Ni konspirerade tillsammans med dem för att ge mig en bild av mig själv som var mig motbjudande och som tjugade mig, jag fick svindel, jag höll på att falla...⁴

Han betraktar Brunet med dyster skygghet.

— Jag grävde ner mig, jag teg; om jag hatade er visste i så fall ingen om det, mitt hat tjänade ingen; det var jag som vann: men till vilket pris! Du är stark, Brunet, men också jag var stark: se nu vad det har blivit av mig.

Brunet mumlar osäkert:

— Du borde ha tänkt på det innan du lämnade oss.

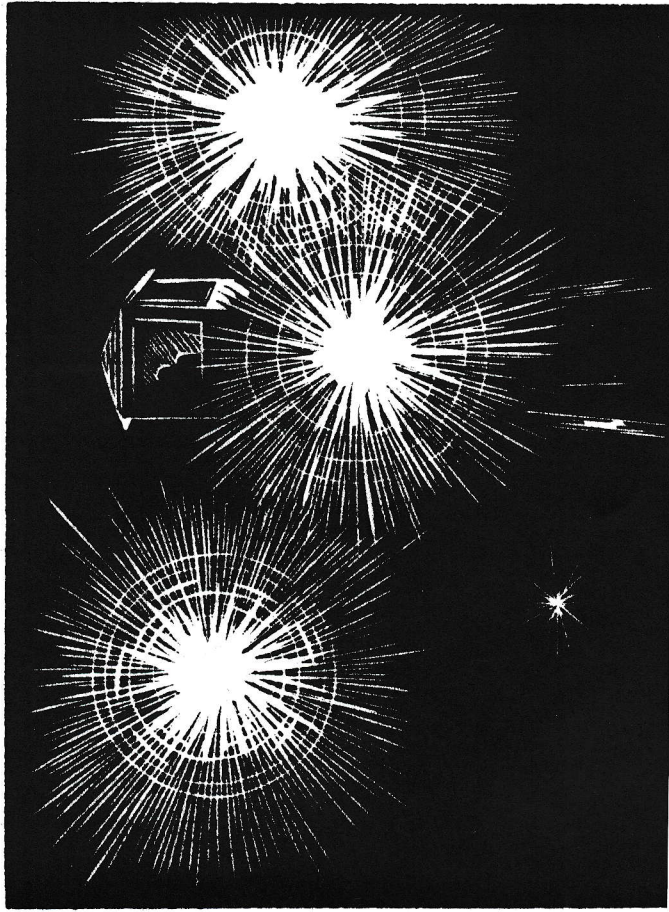
— Tror du att jag inte tänkte på det? Jag visste allt i förväg.

— Och ändå?

— Som du ser: jag lämnade er.

Han ler åt sina minnen; den röda rännilen i hans skägg har stelnat och flätat ihop sig, bland hårstråna, till en liten svart svansstump.

— Å! vad jag hatade er! I Baccarat frös jag ständigt, jag var en skugga, jag slöt mig till dig

eftersom du var levande och varm, jag närde mig av ditt liv, jag var din parasit och som sådan avskydde jag dig bara desto mer. När du talade med mig om dina planer förstod jag att du var förlorad och sade till mig själv: nu har jag någon att hålla mig till. Jag arbetade med dig — jag älskade arbetet vi gjorde tillsammans: vi hjälpte människorna, vi återgav dem livslusten, det gjorde verkan — och jag tänkte: en vacker dag kommer han att vara som jag. Jag ville vara där för att få se din nuna och jag gladdde mig i förväg.

Han skakar på huvudet, han betraktar Brunet uppmärksamt, efter en stund säger han:

— Det här gör mig inte glad.

— Du förstår, säger Brunet lugnt, du får inte missta dig: det kan hända att jag de senaste dagarna haft några små svårigheter, men jag kommer aldrig att lämna Partiet. Om jag måste underkasta mig, kommer jag att underkasta mig, om jag måste ta avstånd från mig själv, kommer jag att ta

avstånd från mig själv. Jag är ingen, det jag möjligen tänker eller säger har ingen betydelse.

Vicarios funderar:

— Ja, säger han långsamt, så kan man också göra. Vad gör det för skillnad? I vilket fall som helst är frukten maskäten.

En lång tystnad utbreder sig.

— Vicarios, säger plösligt Brunet, vet du om att du är i mycket dåligt fysiskt skick? Om du flyr är det stor risk att du inte orkar fullbordad din flykt.

— Visst vet jag det, säger Vicarios.

De tystnar, de tittar förstulet på varandra, med skamfylld vänskap, därefter går Brunet sin väg med tunga steg. I höjd med tjugojuan möter han Manoël.

— Jag har letat efter dig, säger Brunet.

— Ville du fråga mig om något?

— Ja, säger Brunet. Jag behöver civila kläder för två personer.

*

Vinden slår mot fönsterrutorna, det knarrar och knakar överallt. Brunet ligger på rygg och vändas; han fryser utanpå och inomboards. Natten väntar på honom. Han lyssnar: Motlul snarkar redan, från Chalais' håll inte ett ljud, hatet vakar. Brunets kropp förblir fullständigt orörlig medan hans huvud långsamt vänder sig mot den rodnande askan i kaminen som håller på att slockna. Han ser de välbekanta skuggorna dansa, det milda röda ljuset blir allt mildare, nu är det en blick full av förebråelse. Lita till värmen, sova: allt skulle kunna vara så enkelt, trots allt för jag inte illa här.

Ett litet, exakt och regelbundet väsljud, han spritter till: så där ja, inget mera hat, ingen mer Chalais. Han vänder handleden och för den närmare ögonen, han anar två bleka självlysande punkter: tio över tio, jag är sen. Han smyger sig ur sängen, han klär på sig under tystnad, i skenet från den döende elden. När han tar på sig jackan skrumplar brasan och slocknar, i djupet av hans ögon blommar tidlösa; han böjer sig ned, hittar famlande sina skor, tar dem i vänstra handen och går fram till dörren. Han får anstränga sig för att öppna den: vinden håller emot som en människa. Han smyger sig ut, flyttar kängorna till högerhanden, klamrar sig med den vänstra fast i ytterhandtaget och sluter långsamt dörren. Så där ja. I korridoren råder storm, han sätter fötterna i en pöl. Han tar på sig skorna, böjer sig ner för att knyta skosnören, vinden pressar mot honom, han är nära att falla på näsan. När han reser sig upp, griper kylan tag i hans mun och öron, fjättrar hans hals i en rustning av glas, han står orörlig, hans ögon ser ingenting, inte ens natten: klungor av malvafärgade blommor gör dem blinda. Mitt i vindens grova och silö klagan urskiljer han ett ljud av fest: det är Bénins munspel. Farväl. Farväl. Han kastar sig ut, snubblar och vacklar, runtomkring honom frasar det väldiga svarta klädet, han sträcker ut handen, natten kväver honom, han stöter mot barackens vägg och går längs med den genom att ta stöd med axeln. Hans hår dansar, en våg för honom bort, han kommer ända ut på vägen, överallt natt: ingenting skyddar honom, han känner sig naken, den djupa natten är ett helt folk, miljoner ögon som ser honom. Han går, han gör motstånd mot vinden, natten spricker upp: en

Brunet klär av sig, han tar huttrande på sig en blå skjorta med krage, han kliver i ett par randiga byxor, sätter på sig en svart kavaj. Han skrattar: — Jag måste se ut som en notarie.

Han slutar skratta: Vicarios, i sin tur, betraktar honom förfärat. Brunet vänder sig om och frågar Thibaut:

— Ingen slips?

— Nej.

— Så synd.

Han tar på sig de civila skorna och kan inte låta bli att grimasera:

— Aningen trånga.

— Behåll kängorna då.

— Du vet väl att det var därför Sérurier åkte fast. Nej, nej, det måste gå och det ska gå.

De står ansikte mot ansikte i sina gammaldagiga kläder, de ler mot varandra med en min av förtvilling. Brunet vänder sig mot Thibaut och Bouillé som skrattar: de två ser naturliga ut.

— Sluta med det där, säger Thibaut.

Han räcker fram två platta flaskor mot dem:

— De här är för vattnet.

Brunet stoppar ner flaskan i sin bakticka, han säger:

— Överrocken...

— Kommer strax!

Bouillé och Thibaut hjälper dem, med spelad servilitet, att få på överrockarna, sedan tar de några steg bakåt och säger skämtsamt:

— Oh! lå, lå. Se, sån stil han har!

Thibaut granskar Brunet med kritisk blick:

— Se upp så att inte rocken fastnar i taggråden: tänk på att ni inte längre är vana att gå omkring så här!

— Var inte rädd, säger Brunet.

De skrattar en stund, därefter tystnar de och deras uppblåsta glädje sjunker åter samman. Brunet stoppar ner kartan, lampan och kompassen i fickorna. Han inser plötsligt att han är redo, det gör honom kall om ryggen.

— Så där ja! säger han.

Vicarios spritter till, han säger:

— Så där ja!

Hans fumliga händer knäpper långsamt överrocken. Brunet väntar, försöker backa tiden. Nu är det dags: den sista knappen är på plats i sitt

knapphål, mellan dem och natten återstår inte längre någonting. Brunet slår upp ögonen, han betraktar bänken, britsarna, lampans flötiga veke, den röda fläcken som dansar i vekens spets, den svarta röken som stiger i strimmor mot taket, de stora välbekanta skuggorna som ständigt rör sig: det är varm, det luktar människa och sot; det tycks honom som om han lämnade sitt hem. Thibaut och Bouillé har blivit alldeles bleka.

— Lyckans ostar! säger Thibaut.

Han lässas vara avundsjuk på dem, av välvilja skakar Vicarios på huvudet och säger stilla:

— Jag är rädd.

— Bah! säger Brunet. Det är ett litet kritiskt ögonblick: sedan går allt av sig självt så fort vi är på andra sidan.

— Det är inte det jag är rädd för, säger Vicarios. Han fuktar sina torra läppar:

— Vad är det vi kommer att finna där borta?

Brunet erfar en liten känsla av obehag och svarar inte. Natt: Paris är på upphällningen. Man måste börja leva igen. Thibaut säger jäkligt:

— Så snart ni är i Paris, glöm då inte att skriva till min fru. Madame Thibaut, Saint-Sauveur-en-Puisaye: det räcker. Tala om för henne hur det står till med mig, att jag mår bra, att jag inte leds ihjäl och att hon ska skriva till mig och meddela att ni har kommit lyckligt fram. Det räcker om hon skriver: barnen är lyckligt anlända.

— Uppfattat, säger Brunet.

Brädan står där, lutad mot väggen. Han känner på den: den är stadig och tung. Han tar den under armen. Thibaut går fram till honom och klappar honom fumligt på axeln.

— Lyckans ostar! Lyckans gullgossar!

Schneider går mot dörren, Bouillé följer efter. — Endera dan, säger Bouillé, kanske vi gör som ni.

— Kanske, säger Thibaut, får ni snart se oss komma efter.

Schneider ler mot dem:

— Min fru, säger han, bor på rue Cardinet 13. Brunet vänder sig om. Thibaut och Bouillé trycker sig mot varandra. Thibaut ler mot dem med olycklig och ömsint min, han sträcker fram sitt grova, platta ansikte som lyser av godhet, hans stora mun skrattar av kärlek och vinnakt: hans

ansikte är en gåva som inte går att bruka.

— Då kan jag bara önska lycka till!

— Lycka till! Lycka till! upprepar Bouillé och spårar upp ögonen.

— Och tänk när gång på grabbarna.

— Det är klart vi ska tänka på dem! säger Vicarios.

— Och gör inget dumt om ni märker att ni blir upptäckta. Försök inte smita, för de har order att skjuta.

— Vi kommer inte att åka fast, säger Brunet. Släck ljuset.

Natten slukar för evigt de två tvillinghuvudena och deras sista leenden, rummet upplöses av mörkret och kylan. Vindstötar rakt i ansiktet, i munnen en smak av stål, i ögonen violetta skivor som snurrar. Bakom dem slår dörren igen, deras reträttväg är avskuren: framför dem en tunnel, ett utsträckt tålmod och, mycket fjärran, en dunkel gryning: smutsen klistrar sig fast vid fötterna. Brunet är lycklig därför att Vicarios går vid hans sida. Då och då sträcker han ut handen och rör vid honom, då och då känner han hur han själv berörs av en hand. En storm stoppar dem, de drar sig tillbaka mot barackerna för att söka skydd men ser inte ett dugg. Brunet stöter sin planka mot ett fönster och studsar bakåt: som tur är gick inte rutan sönder. Han hör en svordom, en dov stöt: Vicarios har slagit knäet mot ett trappsteg. Brunet lyfter upp honom och ropar i hans öra:

— Gjorde du illa dig?

— Nej. Men vi kan inte fortsätta så här.

De söker sig tillbaka upp på vägen. Brunet känner sig inte väl till mods: för mycket tomrum, de är sårbara från alla håll. Han räknar oroligt ut att de borde vara i jämnhöjd med Avlusningsanstalten: men hans ögon genomforskar förgäves mörkret. Det uppstår ett håli natten, en dörr har öppnats mot ett svävande ljus: Kommendanturen, helvete, vi har tagit av för långt åt vänster. Brunet hejdar Vicarios med sin fria hand och för honom åt höger.

De tränger vidare, brädan stöter mot en vägg, Brunet hoppar åt sidan och är nära att knuffa omkull Vicarios, de springer. Brunet råtar upp sin bräda och försöker bära den lodrätt, det är ansträngande eftersom den skrapar i marken. Han springer med vänster arm utsträckt, handflatan

framvänd, han kastar sig fram mot nattens mur, muren ryggar tillbaka men, ibland, anar Brunet den med sina fingertoppar och känner att han kommer att slå sig fördärvad mot den, rådslan strömmar genom hans ben och gör dem alldeles mjuka. Hans sulor klafsar länge i välling innan de får fäste på hård mark, en ö dyker upp: Svarta Torget, det är den första etappen. Brunet är varm, hans skor besväras honom mindre än han fruktat, han buffar Vicarios i sidan med näven och han hör honom skratta. Återstår att orientera sig. Han tar honom i armen, de går rakt mot vinden, de känner hur de med våld trängs åt sidan men därefter växer det ut vingar på dem, de flyger.

— Vi går i cirkel, säger Vicarios.

De ändrar riktning och går åter mot vinden, arm i arm, det tjuiter i luften, en insekts gnisslande genomtränger denna gagnlösa musik, vinden växer i styrka: Brunets hjärta slår fortare: tagg-trådsstängslet. Han tänker: nu gäller det att lokalisera skithusen. I samma ögonblick slungar vinden mot hans näsa en stank av strö och ammoniak.

De låter sig ledas av dånet och lukten, smyger längs med dasset, de hukar sig ner bakom en sophög, en meter från dem sätter taggtråden luften i rörelse genom att svänga runt som hopprep, det är fullt oväsen. Det finns två nätter: den som just sjunker ihop bakom dem, en tjock vredgad massa som redan är ur stånd att strida och så den andra, helt utsökt, medbrotslig, som börjar på andra sidan inhägnaden, ett svart ljus. Vicarios trycker Brunets hand: de är lyckliga. Brunet trevar försiktigt med fingrarna längs brädan. Tre rader taggtråd till en höjd av en meter och tjugo centimeter, brädan är en och trettio, det kommer att gå bra.

Plötsligt kramar Vicarios hans handled, Brunet spritter till: vaktposten går på vägen. Brunet hör hans osynliga steg, en isande glädje genomströmmar honom: alla är på sina platser, vi kan börja. Tre nätter i rad har han legat gömd bakom dasset och iakttagit vaktposten: han utgår från sin vaktstuga, alldeles mitt emot dem, går ett hundratals meter och återvänder sedan till sin post. Räknar man med sex i timmen blir det ungefär två minuter för en fram- och återmarsch: de har trettio sekunder på sig. Han hör stegen avlägsna sig, han räknar med låg röst, de första räkneorden häftar

vid varje steg, därefter tystnad, vakten har upplöstas, han finns överallt, han är själva natten, ständigt på post, räkneorden faller i tomrummet och klingar ihålligt. Vid hundranittion återkommer stegen, vaktposten förtätas, rinner fram ur nattens djup, förvandlas plötsligt till detta ensliga och madosamma skvalpande, går förbi dem, stannar, går vidare. Ett, två, tre, fyra... Den här gången kommer han till hundratjugosju, gången därefter till hundratjugotvå, låt oss räkna med hundratjugo, det är säkrare. Han börjar räkna på nytt, vid fyrtiofem lägger han handen på Vicarios' axel och känner ett par hårda fingrar som kramar hans handled, han blir röd: det är vänskapens fingrar. De reser sig, Brunet sträcker fram handen, en järngeting sätter sig på den och river upp hans handflata, han känner med fingertopparna längs tråden, undviker en annan tagg, kommer åt en stolpe utan att sluta räkna, lyfter plankan och ställer försiktigt ned den framför sig: den ligger stilla, en flotte mjukt vaggad av tre rader taggråd, Brunets händer är fulla av smuts, han gör sig tid att stryka av dem mot stolpen, femtiosju, han sätter vänstra foten på den nedersta taggråden, kilar fast skosulan mot stolpen, tar sats, kliver upp, stöder sig med högra foten på den mellersta taggråden, lyfter vänster knä, skrapar det i förbifarten mot stolpens spets och sätter slutligen ned det på brådan, femtionio, han kryper nu på knä och med hjälp av sina händer, tiden går långsammare, sextio, därborta har vaktposten vänt, han ser på honom, till höger om Brunet lyser natten som en fyrbåk. Han går framåt, han sträcker ut handen, vidrör den andra stolpen, går vidare trots sjögången, vidrör den tredje, backar något och vänder sig om på brådan, den är nära att kantra men vänder sig rätt av sig själv: det är Vicarios som har klängt sig fast vid den. Brunet trevar med foten i luften, stöter mot en järntråd, sextiotvå, han vill hoppa eftersom han är rädd att inkräkta på Vicarios' tid, nederdelen av hans rock fastnar på en tagg, fan också, nervositeten får honom att därna, han hoppar och rockfodret går sönder. Han tar brådan med båda händerna och flyttar den försiktigt för att visa att han kommit lyckligt över. Taggråden gnisslar, brådan vrider sig, Brunet håller fast den i ett stadigt grepp, han tänker på vaktposten, han anar

nytt, de brottas utan att se varandra: plötsligt kräks Vicarios på hans händer, Brunet släpper honom, han faller omkull. Där uppe håller älvrorna bal: trädstammarna dansar i ljuset. Brunet för sitt ansikte intill Vicarios' ansikte.

— Vicarios! säger han med bedjande röst.
— Dra åt helvete! säger Vicarios. Allt är ert fel.
— Jag tänker inte gå min väg, säger Brunet, jag flydde för att följa dig.
— Allt är ert fel, säger Vicarios.
— Vi börjar om från början, för fan! säger Brunet. Jag ska prata med grabbarna i Partiet. Jag...

Vicarios sätter i gång att yla:
— Börja om från början! Ser du inte att jag dör?
Han gör en våldsam ansträngning och tillägger med yttersta svårighet:

— Det är Partiet som dödar mig.
Han kräks i snön, han faller omkull på nytt, han tynnar. Brunet sätter sig, drar honom intill sig, lyfter försiktigt upp hans huvud och stöder det mot sitt lår. Var är han träffad? Han för handen över den civila rocken, över den civila skjortan, allt är genomblött, är det av snö eller av blod? Skräcken gör honom iskall: han kommer att dö i hans famn. Han stoppar handen i fickan och tar fram sin lamp, högt där uppe ropar de och kallar, Brunet skiter i det. Han stöder sig mot pälén, ett likblekt huvud träder fram ur natten, Brunet betraktar det. Han skiter i tyskarna, han skiter i Chalais, han skiter i Partiet, ingenting betyder längre någonting, ingenting existerar längre utom detta hatiska och lysande huvud med slutna ögon. Han mumlar: bara han inte dör. Men han vet att Vicarios kommer att dö: hopplösheten och hatet tränger undan för undan in i detta bortlösende liv och får det att ruttna ända ner till roten. Detta totala lidande kommer inte någon mänsklig seger att kunna upplåna: det är Partiet som tar hans liv, även om Sovjet regerar är människorna ensamma. Brunet lutar sig ner, han stoppar in handen i Vicarios' nerslöjade hår, han ropar som om han ännu kunde rädda honom från fasan, som om två förtappade människor i sista minuten kunde besegra ensamheten.

— Jag skiter i Partiet: du är min ende vän.
Vicarios hör inte längre någonting, det gurglar

och stänker ur hans bittra mun alltmedan Brunet ropar i vinden:

— Min ende vän!
Munnen öppnas, käken faller ner, håret sprakar, denna häftiga vindstöt som träffar dem och bestörtar uttryck, han tänker: det är till mig döden kommer. Tyskarna springer ned för slutningen med träden som stöd, han reser sig upp och går dem till mötes: hans död har inte mer än börjat. (Pleiaden 1459—1534)

* * *

Översättning: Margareta Zetterström
©Editions Gallimard

Redaktionella noter:

1/Françist-partiet, grundat i nov. 1933, var ett fransk fascistiskt parti, som tack vare tyskarnas bistånd var förankrat i nästan alla läger för krigsfångar. I det läger där Sartre befann sig under en tid av kriget var francisterna väl organiserade och aktiva.

2/Den politiska förebilden för Vicarios är Sartes ungdomsvän Paul Nizan. Nizan blev en av kommunist-partiets viktigaste intellektuella men i samband med tysk-sovjetiska paktens bröt han med partiet som därefter anklagade honom för samarbete med polisen.

3/Två månader efter Molotovs officiella resa till Tyskland signerar Molotov-Ribbentrop-pakten den 10 januari 1941.

4/Jacques Doriot utestöts ur FKP 1934 och bildade 1936 ett fascistiskt parti, *Le Parti populaire français*.

Je suis partout var en högerextremistisk veckotidning, grundad 1930. (L.A/MF)

Mer om Sartre i Förr och Nu:

Av Margareta Zetterström i tidigare nummer:

Nr 4/82 Jean-Paul Sartre och Frihetens vägar

Nr 3/86 Sartre i Sverige

Nr 3/90 Det är din plikt, som människa,
att hoppas! — krigsfången Sartre som dramatiker

Sätt in 20:— per nummer på Förr och Nu:s
postgiro 35 60 72-9 eller bankgiro 324-1262

Djävulen och Gud Fader

Av Jean-Paul Sartre

Finns utgivet på svenska på det lilla förlaget Cogito (ISBN 91—970962—2).
För den ringa summan av 60 kronor på svenskt postgiro 65 59 94—2 (Cogito
bokförlag) får man Djävulen och Gud Fader direkt hem i brevlådan. Skriv tydlig
avsändare och notera som meddelande till förlaget Djävulen...

Om detta drama skrev vi i **Förr och Nu** nr 1/88: «Det är ett viktigt Sartre-drama
fullt av träffsäkra Sartreformuleringar som nu för första gången finns på
svenska. Det är bara att njuta: "Gud får pröva mig så mycket han vill. Jag kom-
mer aldrig att tvivla på vare sig honom eller mitt uppdrag. Och tvivlar han på
mig, är han galen.»»